

III

ŽALVARIO AMŽIAUS PAMINKLAI IR RADINIAI

E. GRIGALAVIČIENĖ

1. PAMINKLŲ IR DIRBINIŲ TIPAI

Žalvario amžiaus paminklai yra viena iš mažiausiai žinomų paminklų rūsių Lietuvos archeologinėje medžiagoje. Pirmosios žinios apie žalvario amžiaus radinius yra iš XIX amž. vidurio ir antrosios pusės. XIX amž. pabaigoje ir XX pradžioje buvo žinoma vos keletas žalvario amžiaus paminklų su keliolika radinių (Покровский, 1892; Hollack, 1908; Tarasenka, 1928). Tačiau ketvirtajame dešimtmetyje buvo suregistruoti jau 128 radiniai iš 62 žinomų ir 10 nežinomų vietų (Puzinas, 1935; 1938). Siuo metu Lietuvoje yra tyrinėti 5 žalvario ir ankstyvojo geležies amžiaus pradžios pilkapynai, žinomi 3 lobiai, nors daugiausia pasitaiko pačiui žalvarinių dirbinių¹.

Datuojant ir skirstant laikotarpiais Rytų Baltijo žalvario amžiaus paminklus, remiamasi

švedų archeologo O. Montelijaus sudaryta sistema, kurią vėliau patikslino C. Engelis (Engel, 1935), J. Puzinas (Puzinas, 1935; 1938), M. Gimbutienė (Gimbutas, 1960), J. Dombrovskis (Dąbrowski, 1968).

Žalvario amžius skirstomas į senąjį ir naujająjį laikotarpij. Kiekvienas jų savo ruožtu dar skirstomas į tris periodus. Periodai datuojami:

Senasis žalvario amžius:

I periodas — 1600—1500 m. pr. m. e.
II periodas — 1500—1300 m. pr. m. e.

III periodas — 1300—1100 m. pr. m. e.

Naujasis žalvario amžius:

IV periodas — 1100—850 m. pr. m. e.

V periodas — 850—700 m. pr. m. e.

VI periodas — 700—550 m. pr. m. e.

1. SENASIS ZALVARIO AMZIUS

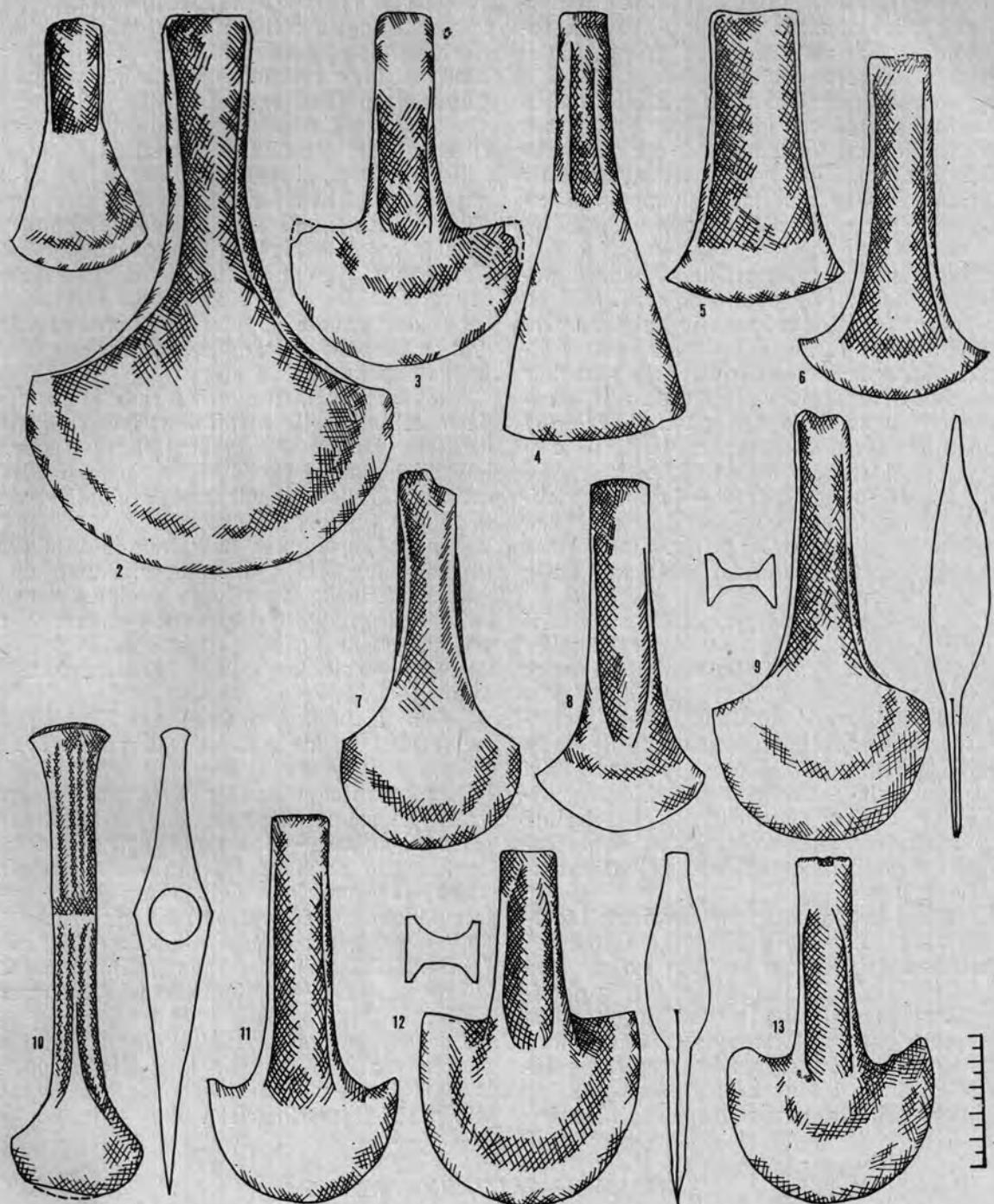
Dauguma senojo žalvario amžiaus dirbinių yra atsitiktiniai radiniai. Apie jų radimo aplinkybes tegalima spręsti iš radėjų nežymių pastabų. Žinomas tik vienas tyrinėtas pilkapynas Šlažiuose. 1878, 1897, 1898 m. O. Serbringas ir A. Bezenbergeris ištyrė penkis apardytus Šlažių pilkapius (Scherbring, 1879, 493 ir kt.; 1880, 4 ir kt.; Bezzenger, 1900, 81 ir kt.), priklausančius žalvario amžiaus III periodui. Greičiausiai žalvario amžiaus pilkapių liekana su degintiniu kapu ir žalvariniu kovos kirviu yra buvusi Pietariuose.

Pavieniai jvežtiniai žalvario dirbiniai rodo Lietuvos gyventojus žinojus metalą žalvario

amžiaus dar I periode. Žinomi jvežtiniai kotiniai durklai iš Veliuonos ir Panevėžio. Jie priklauso Didžiosios Lenkijos, arba šiaurės Poznanės, tipui ir į Lietuvą galėjo patekti iš ten. Beveik tuo pačiu metu čia pateko ir pirmieji atkraštiniai kirviai, rasti Kašetose (18 pav., 5), Trakų apyl. ir Alksnoje, vadinais ankstyvojo rytinio, arba šiaurės Vokietijos, tipo, paplitę į rytus ir į vakarus nuo Vislos žemupio iki Zélando.

Žalvario amžiaus I periodo pabaigoje, II pradžioje padaugėja jvežtinų žalvarinių dirbinių ir pasirodo pirmieji vietinės gamybos. Senajame žalvario amžiuje gaminta daugiausia žalvarinių darbo įrankių ir ginklų. Gausiausia buvo paplitę atkraštiniai kirviai (18 pav., 2, 3, 5—9, 11—13). Pagal atvežtinius pavyzdžius pradėti gaminti vietiniai velyvo rytinio tipo

¹ I ši skaičių neįtraukta Paviekių pilkapių medžiaga, nors kai kurie radiniai (pvz., puodas) priklauso šiam laikotarpiui.

18 pav. Žalvariniai kirviai: skobtinis (1), atkraštiniai (2—9, 11—13) ir baltiškas kovos kirvis (10). III. 1 — 19; 2 — 37:2; 3 — 111; 4 — 96:1; 5 — 38:1; 6 — 86; 7 — 39; 9 — 113:2; 8 — 18; 10 — 70:1; 11 — 81; 12 — 110; 13 — 100:1

kirviai, kuriems Lietuvoje atstovauja 6 radiniai. Tipologiškai ankstyviausi iš jų Stačiūnų (18 pav., 6) kirvis ir kirvis be radimo vietas, datuojami žalvario amžiaus II periodo pabaiga; tolesnė jų raida atspindi Linkuvos ir Alksnos kirviuose, o tipologinės eilės gale esantieji

Kalviškių (18 pav., 2) kirviai datuojami III periodo pabaiga, netgi IV pradžia. Šio tipo kirviai buvo gausiai paplitę į vakarus iki Vislos, kiek rečiau už Vislos iki Zélando; jų pasitaiko net Skandinavijoje (Sturms, 1936^b, 14 p.; 1947, 7 p.). Tokių kirvių randama tose pačiose srity-

se kaip ir Rytų Pabaltijo tipo, kai kurie egzemplioriai net labai panašūs į Rytų Pabaltijo, todėl jie kartais skiriami tai pačiai grupei (Dąbrowski, 1968, 28 p.).

Pagrindinis Rytų Pabaltijo pietinės dalies (ir Lietuvos) atkraštinių kirvių tipas vadinamas Rytų Pabaltijo tipu, kuriam Lietuvoje atstovauja net 20 radinių. Tipologiškai ankstyviausiais laikyti kirviai ilga pentimi ir trumpais ašmenimis, pavyzdžiu, kirviai iš Stremenų ir Bulėnų (18 pav., 8).

Lietuva kartu su Rytprūsiais sudarė pagrindinę šio tipo kirvių paplitimo sritį. Mažiau jų prie Vislos ir rytinėje Pamario dalyje. Ankstyviausios formos kirvių daugiausia rasta Rytprūsiuose, kur greičiausiai ir buvo jų gamybos centras. Atkraštinių kirviai pusracio ir mentelės formos ašmenimis (18 pav., 3, 11–13) buvo paplitę žymiai didesnėje teritorijoje — Rytprūsiuose, Lietuvoje ir Latvijoje.

Rytų Pabaltijo tipo kirviai — būdinga vietinė baltų kirvių forma. Radiniai tolesnėse srityse pateko į jas iš baltiškų sričių. Šios formos kirvių paplitimu remiamasi, nustatant baltų kultūrinės srities ribas.

Siaurinėje Lietuvos dalyje paplitę skobtiniai kirviai (18 pav., 1), kurių žinomi 4 egzemplioriai. Visiškai šalia, Latvijoje, analogiškiausias yra Ceraukstės skobtinis kirvis. Skobtiniai kirviai datuojami žalvario amžiaus III—IV periodais. Klaipėdos ir Silutės srityse paplitę vadinamojo Klaipėdos tipo (18 pav., 4) atkraštinių kirviai. Penktasis rastas prie pat Lietuvos ribų — Tilžėje (dabar Sovetske). Tai lokalė forma, kiek primenant skobtinius ir armorikaniško tipo kirvelius, datuojama žalvario amžiaus III periodu.

Atkraštinių kirvių daugiausia vakarų Lietuvoje, išskyrus vieną Rytų Pabaltijo tipo kirvių iš Žemaitkiemio ir keletą įvežinių rytinio tipo kirvių (iš Kašėtų ir Trakų). Iš šių kirvių paplitimo galima spręsti, jog vienas jų gamybos centras buvęs Nemuno žemupyje ir iš čia gaminiai vežti upėmis. Kitas gamybos centras galėjęs būti siaurinėje Lietuvos dalyje.

Būdinga baltiška forma yra ir baltiški ko-

vos kirviai (18 pav., 10), kurių rytiniai variantai archeologinėje literatūroje dažnai vadinami Nortikių tipo kovos kirviais. Jie buvo paplitę Baltijos jūros rytiniuose ir pietiniuose pakraščiuose, tarp Danijos ir Latvijos, kur, paskutiniuose skelbtas duomenimis, jų buvo žinoma 54 (iš šių skaičių įtraukti 5 kirviai iš Lietuvos ir kelolioka kirvių iš Nortikių vietovės) iš 23 žinomų ir 7 nežinomų radimo vietų (Dąbrowski, 1968, 44 p.). Šiuo metu Lietuvos žinomi 9 baltiški kovos kirviai (iš tiek pat radimo vietų). Beveik visi jie atsitiktiniai radiniai, išskyrus keletą: Patilcių ir Pagėgių kovos kirviai, kurie rasti durpynuose, Pietarių — žemės kauburėlyje su keramikos fragmentais, kur greičiausiai buvęs kapas.

Negausių, tačiau svarbių radinių grupę sudaro ietigaliai; jie atspindi ryšius su įvairiais kraštais. Žinomi 2 nordiško tipo (19 pav., 1) ietigaliai, patekė čia iš šiaurinių sričių, lūžitėniškas ietigalis — iš vakarinių sričių ir vienas — iš rytinės Rusijos (19 pav., 3).

Papuošalų formos neįvairios. Radinių daugiausia buvo Šlažių pilkapiuose. Papuošalų formos nevietinės: tai aštuoni ąseliniai smeigtukai, būdingi Rytų Pamario—vakarų Prūsų sritims; vieni tyrinėtojai juos laiko lūžitėniškos, kiti — baltiškos kilmės (Kostrzewski, 1956, 11 p.; 1968, 164 p.).

Vieni iš būdingiausių Rytų Pabaltijy yra smeigtukai įvijine galvute (19 pav., 11). Vienas iš ankstyviausių šio tipo smeigtukų yra įvijine galvute, sukta iš plokščios vielos, rastas Patiltyje ir datuojamas žalvario amžiaus II periodu, antras — Šlažių pilkapyje, priklausantis žalvario amžiaus III periodui. Smeigtukai patekė iš Pamario sričių, kurios dalies tyrinėtojų laikomas taip pat baltiškomis (pagal juos apibrėžiamos net baltų kultūrinės srities ribos) (Kilian, 1955, 128 p., 12 žem.; Gimbutas, 1965, 287 pav.), kitų — lūžitėniškomis (Kostrzewski, 1968, 165 p.).

Neįvairios yra apyrankių formos. Masyvios apvalaus piūvio lankeliu 5 iš Šlažių pilkapių ir 2 iš Bajorų iš Lietuvos greičiausiai pateko taip pat iš Pamario sričių.

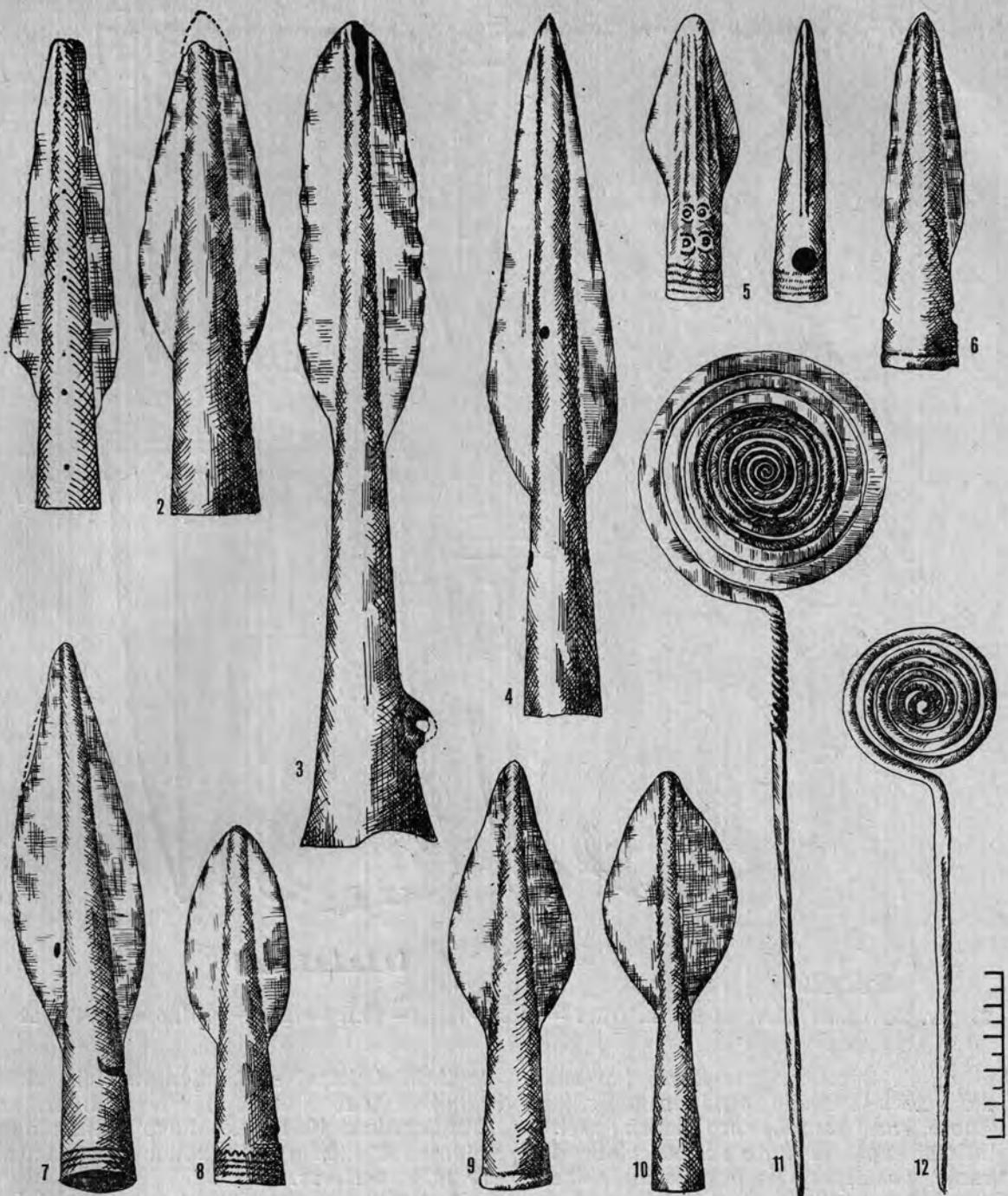
2. NAUJASIS ŽALVARIO AMŽIUS

Iš šio laikotarpio paminklų, be pavienių žalvarinių radinių, turime ir lobų — sąrankinių radinių ir kiek daugiau tyrinėtų bei netyrinėtų pilkapynų.

Žalvario amžiaus IV—V periodui priklauso Vaškų lobis, kuriamo buvo 3 atvežtiniai daiktai: imovinis Melaro tipo kirvis (20 pav., 5), pentinis Haličio tipo kirvis ir miniatiūrinis skandinaviškas durklelis. Kiti 2 lobiai — Bau-

dėjų ir Pabalių — priklauso jau pačiai žalvario amžiaus pabaigai ir ankstyvajam geležies amžiui. Pabaliuose rastos 4 žalvarinės antkaklės iš apvalaus piūvio vielos smailėjančiais galais ir 2 žalvarinės įvijinės apyrankės. Baudėjų lobėje rasta žmogaus papuošalų ir žirgo aprangos reikmenų: įvijinis smeigtas, dvi įvijinės apyrankės ir gaubtos plokštelės.

Visi žinomi naujojo žalvario amžiaus pilka-

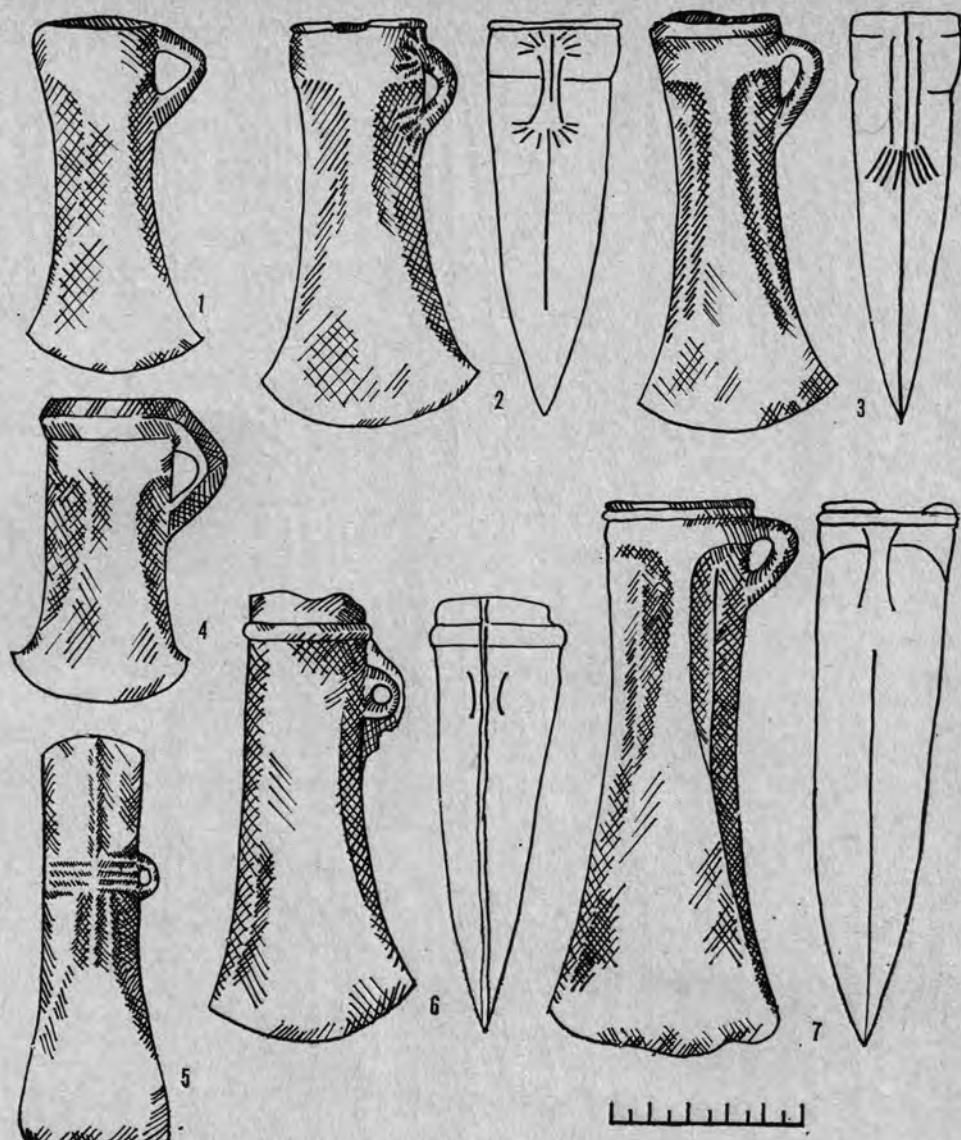

19 pav. Žalvariniai ietigaliai (1–10) ir smeigtukai (11, 12). III. 1 — 28:2; 2 — 100:2; 3 — 31; 4 — 78:1; 5 — 20:2;
6 — 15; 7 — 55; 8 — 3; 9 — 76; 10 — 108; 11 — 70:2; 12 — 78:2

pynai priklauso žalvario amžiaus pabaigai ir ankstyvajam geležies amžiui.

Tuo laikotarpiu datuotini Egliškių pilkapiai, tyrinėti XIX amž. pabaigoje vokiečių archeologų A. Giocės ir A. Becenbergerio (Goetze, 1914, 85—87 p.; Bezzenberger, 1900, 86—87 p.), ir

LTSR MA instituto bendradarbės E. Danilaitės (Danilaitė, 1970, 39—43 p.). Pilkapiai turėjo 1—3 akmenų vainikus, kartais akmenų grindinius, degintiniai kapai įrengti centre akmenų rentinyje arba kitokiose akmenų konstrukcijose urnoje arba tiesiog duobutėje.

20 pav. Žalvariniai įmokiniai kirviai. III. 1 — 32; 2 — 112; 3 — 20:1; 4 — 72; 5 — 106:1; 6 — 105; 7 — 92

1891 m. A. Bezenbergeris ištyrė jau anksstyvajam geležies amžiui priklausantį pilkapi Mišeikiuose, kurio sampile tarp akmenų rasti ir 7 degintiniai kapai, iš kurių skiriiasi vienas kapas urnoje, pastatytoje tarp plokščių akmenų (A. Bezenberger, 1893^b, 82—88 p.). Tam paciām laikui priklauso ir Kretingalės pilkapiai (Bezenberger, 1909, 39—41 p.).

1941—1948, 1950—1951 m. buvo tyrinėtas Kurmaičių kapinynas. Tyrinėjimus 1940 m. organizavo Kauno Vytauto Didžiojo Kultūros muziejus (P. Baleniūnas), ištyrė 3 pilkapius ir 24 griautinius plokštinius II—IV amž. kapus (Puzinas, 1941; Kulikauskas, 1943), vėliau — MA Istorijos institutas (P. Kulikauskas). Tyrinėjant atidengti dar 7 pilkapiai ir plokštinių

degintiniai kapai su besijungiančiais akmenų vainikais, datuojamais II—I amž. pr. m. e. (Kulikauskas, 1951). Cia buvo galima pasekti laidosenos kitimą nuo žalvario amžiaus iki IV m. e. amžiaus.

Panašūs į Kurmaičių pilkapius yra žalvario amžiaus pabaigos — ankstyvojo geležies amžiaus 2 Kviecių pilkapių, kuriuos 1963 m. tyrinėjo Kretingos Kraštotoyros muziejus, vadovaujant MA Istorijos instituto bendradarbiui A. Merkevičiui. Pilkapiai turėjo 2 akmenų vainikus, pirmasis — vietomis užtvérimus, grindinius ir 12 degintinių kapų, antrasis — 3 degintinius kapus, kurių vienas centre ant akmenų krūsnies, kiti vainikuose, duobutėse.

Žalvario amžiaus pabaigos — ankstyvojo ge-

ležies amžiaus laikotarpio turėtų būti Padvarių (Kretingos rj.), Pagėgių pilkapiai, tačiau jie netyrinėti.

Naujojo žalvario amžiaus metalinių dirbinių formos gerokai skiriasi nuo ankstesnio laikotarpio. Tai ryškiai pastebima kirvių tipuose. Visai išnyksta įtveriamieji kirviai, užleisdamai vietą įmoviniams (20 pav.). IV—V periodė pasitaiko tik atvežtiniai įmoviniai kirviai, o VI periodė įsigalė vietinės gamybos ir vietinės formos įmoviniai kirviai.

Pats ankstyviausias įmovinis yra Vaškų lobiai kirvis, vadintamas Melaro tipo kirviu (20 pav., 5). Tai tipiškas vidurio Švedijoje plitusių kirvių atstovas. I Lietuvą jis bus patekęs iš vidurio Švedijos ir datuojamas žalvario amžiaus IV—V periodu.

Zalvario amžiaus V periodui priklauso įmoviniai kirviai iš Pavadakšių ir Kalbutiškių. Pavadakšių kirvelis (20 pav., 4) yra įvežtas iš šiaurinės Vokietijos ar Pamario tiesiog arba per Rytpūsius, o Kalbutiškių kirveliui yra analogijų Gotlande, tačiau Gotlando kirviai laikomi importu iš vakarinių ar pietvakarinių Europos sričių. Iš kitų skiriasi taip pat Rambyno kalno vienas įmovinis kirvis, šiek tiek išlenktas, taip pat su truputį lenkta galvute, beveik tiesiais šonais, ausele ant pakraštėlio ar paju, datuojamas žalvario amžiaus VI periodu.

Tačiau daugumą sudaro vietinės baltiškos žalvarinių dirbinių formos. Zalvario amžiaus VI periodo Petrelė ir antrasis Rambyno kalno kirviai tipologiškai panašūs ir skiriami vienam, vadintamajam Tilžės, tipui. Tai jau vietinės formos, kurių vėlesni tipai yra labai paplitę Lietuvoje. Šiam tipui analogiškų dirbinių daugiausia gana siauroje srityje abiejose Nemuno žemupio pusėse Lietuvoje ir Rytpūsiuose, taip pat Latvijoje (Sabilė).

Labai paplitusių lokalinių įmovinių kirvių formą, vadintamąjį Iliškių tipą, sudaro kirviai iš Žygaičių (20 pav., 2), Genčių, Uosupio, Kaliotės, Liudvinavo, Cesukų (20 pav., 3), Inkūnų (20 pav., 1), Žadeikių, Balsupių, Babtų, nežinomos radimo vietas. Rytpūsiuose, ypač Prēgliaus upės srityje ir Semboje, rasta 12 šio tipo kirvių iš 7 radimo vietu, Latvijoje — 1 (Durbės).

Lietuvoje jie daugiausia paplitę vakarinėje, šiaurinėje dalyse ir Užnemunėje. Remiantis šiuo kirvių paplitimu ir lokaliniu bruožais, galima manyti, jog buvęs ne vienas jų gamybos centras: pirmasis — Rytpūsiuose, antrasis — Nemuno žemupyje, o trečiasis — šiaurinėje Lietuvos dalyje.

Tolesnę raidą galima pasekti pagal įmovinius kirvius iš Sutkūnų ir Šilainių (20 pav., 7). Žinomi 3 jiems analogiški kirviai Rytpūsiuose, Prēgliaus upės baseine ir Semboje, prie Nemuno žemupio (Engel, 1935, lent. 118f), kaimy-

ninėje Lenkijoje (Gimbutas, 1965, pav. 295:4), Latvijoje (Graudonis, 1967, lent. XXV:31). Sutkūnų ir Šilainių kirviai datuojami žalvario amžiaus VI periodu. Vėlyviausią įmovinių kirvių raidos grandį atspindi įmovinių kirvių tipas, žinomas iš Liepynės, Daugirdų (Plembervo), Kreivosios, Veitelių (20 pav., 6), Skroblės, Nausodžio, Slažių. Lietuvoje jų daugiausia vakarinėje dalyje ir Užnemunės srityse. Šio tipo kirvių žinoma Rytpūsiuose, Prēgliaus upės baseine, Semboje, Latvijoje — Kurše. Tai vietinė forma, atsiradusi vakaru Lietuvoje ir iš čia plitusi į kaimynines sritis. Sie įmoviniai kirviai datuojami žalvario amžiaus VI periodu.

Iš lūžiteniškų sričių patekęs vėlyvas lūžiteniškas kirvis, rastas Nidoje, datuojamas žalvario amžiaus VI periodu.

Vienintelis Vaškų lobbyje rastas pentinis kirvis taip pat atvežtinis. Jis lenkta pentimi, Haličio tipo, iš Lietuvą patekęs iš rytinės arba pietrytinės europinės TSRS dalies, kur jie žinomi Haličio lobbyje (Арциховский, 1954, 86 p.), Seimos kultūroje (Gimbutas, 1965, 110 p., 73 pav., 1).

Prie retesnių radinių Lietuvos teritorijoje priklauso žalvarinės kaltas (iš nežinomos radiamo vietas), 2 žalvariniai piautuvėliai su ataugėle iš Šventosios ir Gembutės, atvežti iš lūžiteniškų ar labiau vakarinių sričių, taip pat keletas vietinės formos peilių iš Alytaus ir Margių „Salos“.

Palyginti gausią radinių grupę sudaro ietigaliai; jų iš šio laikotarpio Lietuvoje rasta 13. Beveik visi atsiskirtiniai radiniai, išskyrus ietigalių iš Pryšmančių, kuris, turimais duomenimis, rastas kartu su ivijiniu smeigtu (19 pav., 12) durpyne. Visi jie paprastų formų ir ivairių. Dalis ietigalių skirtini vadintamajam Kuršių tipui: Bilionui (19 pav., 6), Juodkrantės, Plembervo (Daugirdų) (19 pav., 2), Pryšmančių (19 pav., 4). Tokie ietigaliai, be Lietuvos, buvo paplitę Rytpūsiuose ir Latvijoje. Tai lokalinių formų, kurios gamybos centras greičiausiai buvęs Lietuvoje. Visi jie datuojami žalvario amžiaus VI periodu.

Panašus į minėtą tipą yra ietigalis iš Milšaičių (19 pav., 7) — lokalinių formų, atsiradusi veikiant šiauriniams ietigaliams, datuotinas žalvario amžiaus V periodu. Šiaurinio tipo lokaliniu variantu laikytinas ietigalis iš Kukorų ir datuotinas tuo pačiu laikotarpiu. Šiaurinio tipo variantui priklausė greičiausiai ietigalis iš Silutės (tikslių duomenų apie jį neturime), datuojamas žalvario amžiaus VI periodu. Lokalinių VI periodo formų laikytini ietigaliai iš Alytaus (19 pav., 8) ir Vokės (19 pav., 10). Kitokios lokalinių formos, kurias atsirasti turė-

jės įtakos Kursiši tipas, yra ietigalis iš Cesukų (19 pav., 5).

Be to, turimais duomenimis, žalvarinių ietigalių buvę rasta Didvyčiuose, Nidoje, Akmenės apylinkėse.

Tebevartojami senojo žalvario amžiaus smeigtukai įvijine galvute, tačiau jie skiriasi nuo ankstesnių: gaminti iš apvalios vielos (19 pav., 12). Lietuvoje žinomi 5 tokie smeigtukai iš 4 radimo vietų: du Pabalių, kiti Baudėjų lobyje, Pryšmančiuose (spėjama su ietigaliu), Ankštakiuose. Lietuvoje rasti smeigtukai datuojami V periodu — VI pradžia ir yra vietiniai gaminiai, paplitę Rytpriūsuose ir Lietuvoje. Išimti sudaro Baudėjų lobio smeigtukas, greičiausiai buvęs atvežtas iš vakarinių sričių.

Naujam vietiniam tipui Lietuvoje priskirtina uždara masyvi apyrankė iškiliu rumbu priekyje iš Kalniškių, datuojama žalvario amžiaus V periodo pabaiga ir VI pradžia, ir gunkluota apyrankė iš Prienlaukio, datuojama žalvario amžiaus VI periodu.

Keturios Baudėjų lobio įvijinės apyrankės, kaip ir kiti jo radiniai, buvę atvežtos iš vakarinių sričių.

Vietinės šio laikotarpio formos yra ir antkaklės. Pabalių lobyje rastos 4 vienodos antkaklės apvalaus piūvio lankeliu datuojamos žalvario amžiaus VI periodu, Silutės apylinkėje rastos antkaklės kūgelių formos galais da-

tuojamos ankstyvuoju arba viduriniuoju Lietunu (500—150 m. pr. m. e.). Jų tipologinis tēsinys — antkaklės kanopiniai galais, žinomos iš Šlažių, Noliškių, Silutės apyl., Bajoriškių, datuojamos kaip antkaklės kūgelių formos galais, bet, gal būt, buvo nešiotos dar ir I m. e. tūkstantmetyje. Jų gamybos centras greičiausiai buvęs rytinėje Rytpriūsių ir vakarinėje Lietuvos dalyje.

Naujos vietinės formos yra taip pat akinės spirales — antsmilkiniai iš Antalgės žalvario amžiaus V periodo pabaigos — VI pradžios, kiek vėlesnės degeneruotos formos iš Prienlaukio, jų tipologinis tēsinys — antsmilkiniai iš apvalių gaubtų plokštelių, sujungtų įvija, žinomi iš Steponavos ir datuojami ankstyvuoju geležies amžiumi (500 m. pr. m. e.—m. e. riba), taip pat įvijiniai antsmilkiniai iš Kurmaičių, Silutės apyl., Egliaškių, nešioti nuo žalvario amžiaus VI periodo iki m. e.

Vietiniiais baltams būdingais papuošalais laikomos sraiginės kilpinės įvijos — kabučiai iš Kurmaičių, Paplienijos. Retesnės kitos kabučių formos — akinijų formos iš Nevieriškių, pažilgas lietas kabutis iš Egliaškių, pusmėnulio formos Baudėjų lobyje, lieti rateliniai iš Prienlaukio.

Atvežtinės yra 4 apskritos gaubtos plokštės ir 1 dviguba gaubta įsmaugtu viduriu plokštėlė — diržo apkalas ar žirgo aprangos papuošalai iš Baudėjų lobio.

2. RADIMO VIETŲ IR RADINIŲ SARAŠAS

1. **AKMENĖS** apyl., Akmenės rj.
Ra A. cemento gamyklos karjere. **Rad:** ietigalis įmovinis. **Šlt PTu**
2. **ALYTUS** m.
Ra prie Gojelės up. **Rad:** peilis, ilg. 17,4 cm, ašm. pl. 1,6 cm. **Sv** Kaunas, VIM 639:2. **Lit LAB**, 528 p., Nr. 2
3. **ALYTAUS** apyl.
Rad: ietigalis įmovinis, ilg. 10,8 cm, plunksnos pl. 3,1 cm, įmovos sk. 2,15 cm, VI per. **Sv** Kaunas, VIM 639:1. **Lit Puzinas**, 1938, 18:1 pav.; **LAB**, 528 p., Nr. 1, 2; **Gimbutas**, 1963, 8 lent.
4. **ALKSNA** up., Plungės rj.
Ra A. up. krante prie Varduvos.
 1. **Rad:** kirvis atkraštinis, ankstyvo rytinio tipo, ilg. 10,8 cm, ašm. pl. 5,8 cm, penties pl. 2,1 cm, atkraščių aukštis 0,3—0,4 cm, I per. **Sv Telšiai**, KM 582

Ra kaimo pievose, kasant griovį, 60 cm gylyje.

2. **Rad:** kirvis atkraštinis, velyvo rytinio tipo, ilg. 15,35 cm, ašm. pl. 7,35 cm, penties pl. 2,2 cm, atkraščių aukštis 0,6—0,8 cm, II per. **Sv Kaunas**, VIM 916. **Lit Puzinas**, 1938, 199 p., 14:2 pav.; **Kulikauskas**, 1959^a, 5 p., 1:2 pav.

5. **ANKSTAKIAI** k., Rūdaičių apyl., Kretingos rj. **Rad:** smeigtukas įvijinis, ilg. 16,6 cm, galvutės sk. 5,7 cm, VI per. **Sv Kretinga**, KM 124. **Lit LAB**, 528 p., Nr. 4
6. **ANTALGĖ** k., Leliūnų apyl., Utenos rj.
Ra suardytame griautiniame kape prie kaukolės. 1. **Rad:** akininė įvija, ilg. 6,5 cm, sk. 2,4 cm, jungties ilg. 1,6 cm, vielos st. 0,15 cm, V—VI per.
 2. **Rad:** tokios pat akininės įvijos fragm., išlikusi viena spiralės plokštuma, V—VI per. **Sv Utena**, KM

7. **APUOLE** k., Aleksandrijos apyl., Skuodo rj.
Rad: kirvis. **Lit** Tarasenka, 1924^b, 96 p.; LAB, 528 p., Nr. 5
8. **ARIOGALA** m., Raseinių rj.
Rad: baltiškas kovos kirvis, ilg. 17,9 cm, pl. 6 cm, III per. **Sv** Vilnius, LIEM 456:1
9. **BABTU** apyl., Kauno rj.
1. **Rad:** kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo, ilg. 12,8 cm, ašm. pl. 7,3 cm, penties pl. 2,2 cm, atkraščių aukštis 0,7—0,8 cm, paviršius sutrūkinėjės, vienas ašm. galas nulūžęs, III per. **Sv** Vilnius, LIEM 392:1
2. **Rad:** kirvis įmovinis, ilg. 12,5 cm, ašm. pl. 5,6 cm, penties sk. 3,8 cm. Įmovos kraštas išlūžęs, VI per. **Sv** Vilnius, LIEM 392:2
10. **BAJORAI**, Kretingos m. dalis
1. **Rad:** apyrankė masyvi apvaliu lankeiliu, pastorintais galais, sk. 6,1 cm, st. 0,5 cm, III per.
2. **Rad:** apyrankė masyvi apvaliu lankeiliu, plonejantčiais galais, sk. 6,2 cm, st. 0,42 cm, III per.
3. **Rad:** smeigtukas gulgės kaklo galvute, VI per.—ankstyv. gelež. amž. **Ra**, esą, rasta tarp akmenų, netoli buvęs ir smeigtukas. **Sv** Berlynas, VM 1034, 1035 (1906). **Lit** Šturm, 1936^b, 67, 70, 99, 138, 139 p., 17 lent.; LAB, 528 p., Nr. 6; Dąbrowski, 1968, 106, 203 p.
11. **BAJORKIAI** k., Miežiškių apyl., Panevėžio rj.
Rad: antkaklė atriestais kanopiniai galais, sk. 17,5 cm, lank. st. viduryje 0,55 cm, galuose — 2,1 cm, 400 m. pr. m. e.—m. e. riba. **Sv** Vilnius, LIEM. **Lit** Makarenka, 1910, 105 p.; LAB, 138, 528 p., Nr. 6 a
12. **BALSUPIAI** k., Meškučių apyl., Kėpsuko rj.
Ra prie duryno. **Rad:** kirvis įmovinis, ašm. ilg. 11,6 cm, pl. 6 cm, penties sk. 4 cm, VI per. **Sv** Kudirkos Naumiestis MJU
13. **BAUDEJOS** k., Lielionių apyl., Prienų rj.
Ra kasant tvenkinį 1936 m., aptiktas lobis.
1. **Rad:** smeigtukas įvijinis, ilg. 23,2 cm, galvutės sk. 9,5 cm (640:1).
2—3. **Rad:** 2 apyrankės įvijinės, šešių ir keturių apvijų (640:2,3).
- 4—8. **Rad:** 4 gaubtos kūgio formos plokštės su dviem pailgomis skylutėmis kraštose, sk. 6,7 ir 4,5 cm (640:4, 5, 6, 7) ir 1 gaubta įsmaugtu viduriu, ilg. 2,35 cm (640:9).
9. **Rad:** kabutis pusmėnulio formos, sk. 4,7 cm (640:8).
10. **Rad:** 3 pailgi apvalūs alavo fragm., ilg. 3,1 cm, 1,8 cm, 1,9 cm, sk. 1,1 cm (640:10). **Sv** Kaunas, VIM 640:1—10. **Lit** Puzinas, 1938, 204 p., 21 pav.; 1941, 19 p.; LAB, 138, 528 p., Nr. 7
14. **BENDIKAI** k., Kretingalės apyl., Klaipedos rj.
Rad: kalavijo ašm. apatinės dalies fragm., ilg. 12 cm, pl. 3,3—2,3 cm, III per. **Sv** *Karaliaučius, Prūsija M 165, 7962 (1902). **Lit** KP, 12 p., Nr. 140; Hollack, 1908, 11 p.; Engel, 1935, 249, 661 p.; Puzinas, 1938, 202 p.; LAB, 98, 528 p., Nr. 8; Dąbrowski, 1968, 194 p.
15. **BILIONYS** k., Padievyčio apyl., Šilalės rj.
Rad: ietigalis įmovinis, ilg. 10,7 cm, pl. 2,4 cm, įmovos sk. 2,1 cm, VI per. **Ra** kasant rūsi. **Sv** Kretinga, KM. **Lit** LAB, 528 p., Nr. 9
16. **BIRZU** rj.
Rad: kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo, ilg. 12,8 cm, ašm. pl. 7,9 cm, penties sk. 2,5 cm, III per. **Sv** Biržai, KM. **Lit** Puzinas, 1935^b, 1233 p., 1 pav.; Šturm, 1936^b, 20, 99 p.; Dąbrowski, 1968, 186 p.
17. **BRAŠKIAI** k., Biržų apyl. ir rj.
Rad: kirvis įmovinis. **Šlt** Biržai, KM
18. **BULENAI** k., Kurtuvėnų apyl., Šiaulių rj.
Rad: kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo, ilg. 13,9 cm, ašm. pl. 6,9 cm, penties pl. 2 cm, atkraščių aukštis 0,5 cm, II per. **Sv** Šiauliai, IEM. **Lit** LAB, 528 p., Nr. 11
19. **BUTNIUNAI** k., Buivydžių apyl., Joniškio rj.
Rad: kirvis skobtinis, ilg. 9,4 cm, ašm. pl. 1 cm, penties pl. 2 cm, atkraščių aukštis 0,8—0,9 cm, penties galas ir atkraščių dalis aplūžus, III per. **Sv** Biržai, KM. **Lit** LAB, 528 p., Nr. 10
20. **CESUKAI** k., Merkinės apyl., Varėnos rj.
Ra kair. Nemuno pusėje, priešais C. k.

1. **Rad:** kirvis jėmovinis, ilg. 10,5 cm, ašm. pl. 4,5 cm, penties pl. 3,3 cm, VI per.
2. **Rad:** ietigalis jėmovinis, ilg. 8,4 cm, plunksnos pl. 2,7 cm, jėmos sk. 1,8 cm. Vienas jėmos galas nuskilęs, VI per. **Sv** Vilnius, LIEM 110:1,2. **Lit** Szukiewicz, 1899, 74 p., 53—54 pav.; Sturms, 1936^b, 89: a, b lent.; 1928, 7 p.; Puzinas, 1938, 103 pav.; LAB, 103, 528 p., Nr 12, 58 pav.
21. **DAUGIRDIAI** k., Verėduvos apyl., Raseinių rj.
Rad: kirvis jėmovinis, ąselė sulinkusi, ilg. 8,9 cm, ašm. pl. 3,5 cm, penties pl. 3,3 cm, VI per. **Sv** Kaunas, VIM. 637. **Lit** Puzinas, 1938, 203 p., 19 pav.; LAB, 528 p., Nr. 13
22. **DIDKIEMIS** k., Pajūrio apyl., Šilalės rj.
Rad: kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo, ilg. 12,6 cm, ašm. pl. 6,7 cm, penties pl. 2,1 cm, atkraščių aukštis 0,7 cm, III per. **Sv** Varniai, JR
23. **DIDVYČIAI** k., Truikių apyl., Plungės rj.
Rad: ietigalis jėmovinis, išlikęs tik jėmos fragm., ilg. 4,6 cm, sk. 1,9 cm. **Sv** Telšiai, KM 1058. **Lit** LAB, 529 p., Nr. 23
24. **EGLIŠKIAI** k., Žalgirio apyl., Kretingos rj.
Ra kelios pilkapių grupės. Trys pilkapiai buvo tyrinėti iš dalies arba ištisai, ketvirtas — tik pradėtas. Pilkapiuose po vieną, du arba tris akmenų vainikus įvairių konstrukcijų. Degintiniai kapai buvo akmenų rentiniuose centre, tarp akmenų, šalia akmeninio grindinio, krūvelėje arba išbarstyti.
 1. **Rad:** įvijinis antsmilkinis, deformuotas, sk. 6,3 cm, st. 0,25 cm, VI per.
 2. **Rad:** kabutis lietas, pailgas, sudarytas iš trijų apskritų išgaubtų narelių, kurių šonuose po vieną apskritą ataugėlę, ilg. 3,4 cm, pl. 1,2 cm, grandelių sk. 1 cm, įvijėlės sk. 0,7 cm, VI per. **Sv** Vilnius, LIEM. **Lit** Bezzemberger, 1900, 86—87 p.; Goetze, 1914, 85—87 p.; Danilaitė, 1970, 39—43 p. **Sl** ED dien 1969
25. **GAILIŪNAI** k., Kužių apyl., Šiaulių rj.
 1. **Rad:** kirvis skobtinis, ilg. 6,5 cm, ašm. pl. 3,5 cm, penties pl. 2,3 cm, atkraščių aukštis 0,4—0,5 cm, III per.
 2. **Rad:** kirvis skobtinis. **Sv** Kaunas, VIM, 1721 (1 rad.). **Lit** Puzinas, 1938, 15:4 pav.; LAB, 53:4 pav., 528 p., Nr. 15; Dąbrowski, 1968, 184 p.
26. **GARGŽDAI** m. ir apyl., Klaipėdos rj.
Rad: kirvis. **Lit** PAKK, 1899, 95 p.; LAB, 528 p., Nr. 16
27. **GATAUČIAI** k. ir apyl., Joniškio rj.
Rad: kirvis skobtinis, ilg. 10,8 cm, ašm. pl. 5,2 cm, penties pl. 2,5 cm, atkraščių aukštis 0,8—0,9 cm, III per. **Sv** Kaunas, VIM 1722. **Lit** LAB, 95, 528 p., Nr. 14
28. **GEDMINAI** k., Dovilų apyl., Klaipėdos rj.
 1. **Rad:** kovos kirvis baltiškas, ilg. 16,4 cm, ašm. pl. 5,6 cm, III per.
 2. **Rad:** ietigalis jėmovinis, ilg. 14,4 cm, ietigallo plunksna smarkiai sunykusi, III per.
 3. **Rad:** ietigalis jėmovinis, ilg. 13 cm. Labai sunykęs, III per. **Ra** n spėjama, kad daiktai buvę kartu. **Sv** *Karaliaučius, Prūsija M, Nr. 1368—1370. **Lit** Tischler, 1888, 8, 25 p.; Hollack, 1908, 43 p.; Kostrewski, 1924, 204 p., Nr. 93; Engel, 1935, 332 p., Nr. 28; Sturms, 1936^b, 50, 58, 60, 99, 143 p., 20:k lent.; Puzinas, 1938, 200—201 p.; LAB, 97, 107, 528 p., Nr. 18; Gimbutas, 1965, 285:1 pav.; Dąbrowski, 1968, 57, 192 p., VIII:3,4 lent.
29. **GEMBUTĖ** k., Kruopių apyl., Akmenės rj.
Rad: piautuvėlis su ataugėle gale, ilg. 19,2 cm, pl. 3,2 cm, V—VI per. **Sv** Šiauliai, IEM. **Lit** LAB, 104, 528 p., Nr. 17, 64 pav.
30. **GENCAI** k., Kurmaičių apyl., Kretingos rj.
Rad: kirvis jėmovinis, ilg. 10,1 cm, ašm. pl. 5,4 cm, penties sk. 3,2 cm, paviršius ir ašm. vietomis apdažyti, VI per. **Sv** Šiauliai, IEM GEK 1225/115. **Lit** LAB, 528 p., Nr. 19
31. **GRIBŽINIAI** k., Gargždų apyl., Kretingos rj.
Rad: ietigalis jėmovinis su ąsele jėmoje, ąselė nulūžusi, plunksnos kraštai aptrupėjė, III per. **Sv** Kaunas, VIM 635. **Lit** Puzinas, 1938, 202 p., 18:3 pav.; Gimbutas, 1956, 168 p., 21:1 pav.; 1960, 396 p., 8 pav.; LAB, 104, 529 p., Nr 21, 56 pav.; Dąbrowski, 1968, 58, 104, 197 p.
32. **INKŪNAI** k., Vabalninko apyl., Biržų rj.
Ra duobėje, molio sluoksnyje, 0,5 m gylyje. **Rad:** kirvis jėmovinis, ilg. 11,4 cm, ašm. pl. 5,2 cm, penties sk. 3,15 cm, paviršius labai apnykęs, VI per. **Sv** Kaunas,

VIM 979. Lit Puzinas, 1938, 203 p., 19:2 pav.; LAB, 102, 529 p., Nr. 22

JAZDAIČIAI k., žiūr. Didvyčiai (23)

33. **JOMONTONIAI** k., Rozalimo apyl., Pakruojo rj.

Ra durpyne. Rad: kirvis įmovinis. Sv Panevėžys, KM. Slt MMTa

JUODKRANTĖ, žiūr. Neringa (58)

34. **KALBUTIŠKĖS** k., Pakalniškių apyl., Zarasų rj.

Rad: kirvis įmovinis, ilg. 7 cm, ašm. pl. 3,4 cm, įmovos sk. 2,6 cm, ašm. apdažyti, įmovos galas išlūžęs, V per. Sv Kaunas, VIM 1200. Lit LAB, 529 p., Nr. 25

35. **KALNIŠKIAI** k., Verėduvos apyl., Raseinių rj.

Ra kasant tvenkinį, apie 3 m gylyje. Rad: apyrankė masyvi uždara, su iškilusių rumbu priekyje, sk. 8,5 cm, 8 cm, lancilio pl. 2,9 cm, rumbo ilg. 5 cm, V per. Sv Kaunas, VIM 1104. Lit LLP, 1958, Nr. 35; LAB, 104, 529 p., Nr. 26 a.

36. **KALOTĖ** k., Kretingalės apyl., Klaipėdos rj.

Ra laukuose. Rad: kirvis įmovinis, ilg. 10,5 cm, ašm. pl. 4,8 cm, įmovos sk. 2,9 cm, VI per. Sv Klaipėda, KM 29. Lit Puzinas, 1938, 203 p.; LAB, 529 p., Nr. 26. Slt JP rankr

37. **KALVIŠKIAI** k., Kuršėnų apyl., Šiaulių rj.

Ra pelkėje. 1. Rad: kirvis atkraštinis, velyvo rytinio tipo, ilg. 24,4 cm, ašm. pl. 14,5 cm, penties pl. 2,8 cm, atkraščių aukštis 1 cm, III per.

2. Rad: kirvis atkraštinis, beveik toks pats, ilg. 23,4 cm, ašm. pl. 13,9 cm, penties pl. 3,9 cm, atkraščių aukštis 1 cm, III per. Sv Vilnius, LIEM 394:1,2. Lit Sb. Kurl., 1899, 31 p.; Ebert, 1913, 500 p.; Sturms, 1928, 7; Спицын, 1925, 129 p.; Sturms, 1936^b, 14, 98, 136 p.; Puzinas, 1938, 199 p.; LAB, 95, 529 p., Nr. 27, 52 pav.; Dąbrowski, 1968, 28, 185 p.

38. **KASĒTOS** k., Kaniavos apyl., Varėnos rj.

Ra netoli Ūlos up., kalvelėje.

1. Rad: kirvis atkraštinis, ankstyvo rytinio tipo, ilg. 10,2 cm, ašm. pl. 6,5 cm, penties pl. 3,5 cm, atkraščių aukštis 0,1—0,2 cm, I per.

2. Rad: kirvis atkraštinis, ankstyvo rytinio tipo, ilg. 9,7 cm, ašm. pl. 5,3 cm, I per. Sv Vilnius, LIEM 105, Petrogradas AK. Lit Шукевич, 1893, 98 p.; Szukiewicz, 1899, 72—73 p.; 1914, 14 p.; Kostrzewski, 1924, 198 p., Nr. 156; Sturms, 1928, 4:b lent.; Sturms, 1936^b, 13, 86, 129 p.; Puzinas, 1938, 199 p.; LAB, 95, 529 p., Nr. 28, 51 pav.; Dąbrowski, 1968, 26, 175 p.

39. **KAZLIŠKIAI** k., Gavaltuvos apyl., Kapuskoko rj.

Ra A. Akelio lauke. Rad: kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo, ilg. 14,6 cm, ašm. pl. 6,7 cm, penties pl. 2,5 cm, atkraščių aukštis 0,6—0,7 cm, penties galas aplūžęs, III per. Sv Kaunas, VIM 855

40. **KIRKILAI** k., Sodeliškių apyl., Biržų rj.

Rad: kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo, ilg. 15,2 cm, ašm. pl. 8,3 cm, penties pl. 2,25 cm, atkraščių aukštis 0,7—0,8 cm, III per. Sv Biržai, KM 209. Lit Puzinas, 1935^b, 1233 p., 2 pav.; 1938, 200 p.; LAB, 529 p., Nr. 29 p.; Dąbrowski, 1968, 110, 186 p.

41. **KLAIPĖDA** m.

Ra netoli, molio duobėje.

1. Rad: kirvis atkraštinis, trapecijos formos ašm., ilg. 15,8 cm, ašm. pl. 6,6 cm, penties pl. 1,9 cm, penties galas ir ašm. kraštas aplūžę, III per. Sv *Karaliaučius, Prūsija M. Lit Engel, 1935, 330 p., Nr. 75; Sturms, 1936^b, 24, 103, 137 p., 20:c lent.; Otto-Witter, 1952, 198 p., 1195 pieš.; LAB, 529 p., Nr. 30; Dąbrowski, 1968, 98, 131, 187 p., VII:2 lent.

2. Rad: kirvis įmovinis

42. **KREIVOJI** k., Kalvarijos apyl., Kapsuko rj.

Ra durpyne, 1 m gylyje. Rad: kirvis įmovinis, ąselė nulūžusi, įmova kiek aptrupėjusi, ilg. 9,1 cm, ašm. pl. 4,9 cm, įmovos sk. 3,5 cm, VI per. Sv Kaunas, VIM 1400. Lit LAB, 529 p., Nr. 31

43. **KRETINGALĖ** k. ir apyl., Klaipėdos rj.

Ra Danės slėnyje, buvę 3 labai sunaikinti pilkapiai, kai kurie iš jų turėjė akmenų sankrovą. Vienas pilkapis buvęs 5 m sk., Š jo pusėje tarp akmenų rastos 2 urnos su sudegintais žmonių kaulais. Jos viena nuo kitos per 2 m. Lit Bezzenberger, 1909, 39 p.; LAB, 531 p.

44. **KRIAUSIŠKIAI** k., Grūžių apyl., Pasvalio rj.

Rad: kirvis įmovinis. Sv Panevėžys, KM. Lit LAB, 529 p., Nr. 32

45. **KUKORAI** k., Saugų apyl., Šilutės rj.
Rad: ietigalis įmovinis, V per. **Sv** Berlynas, VM, Ia, 160. **Lit** Hollack, 1908, 80 p.; Sturms, 1931, 124, 141 p.; Engel, 1935, 253 p.; Puzinas, 1938, 202 p.; LAB, 529 p., Nr. 33
46. **KURMAIČIAI** k. ir apyl., Kretingos rj.
Ra ištirta dešimt pilkapių ir plokštiniai degintiniai kapai su besijungiančiais akmenų vainikais iš žalv. amž. pabaigos — ankstyv. gelež. amžiaus. Pilkapiuose akmenų vainikai (po 1—3) ir kitos akmenų konstrukcijos, degintiniai kapai su keramika. Zalvario amžiaus pilkapyje A (1940 m. tyr.) kartu su degintiniais kapais buvo kiek vėlesnis griaudinės su žalvariniais dirbiniais.
 1-3. **Rad:** įvijinės sasukos ar jų fragm., 4 apvijų, sk. 4,3 cm ir kt.
 4-6. **Rad:** sraiginės kilpinės įvijos, sk. 3,2—3,9 cm, 3,5—2,8 cm. **Sv** Kaunas, VIM 1522:2—7. **Lit** Puzinas, 1941, 1921 p.; Kulikauskas, 1943, 32—53 p.; LAB, 130—131, 529 p., Nr. 34
Ra kasant rūsi. 7. **Rad:** kirvis įmovinis, išlikusi tik pusė — viršutinė dalis, sk. 3,9—2,6 cm, V—VI per. **Sv** Kretinga, KM 2574. **Lit** LAB, 529 p., Nr. 34
47. **KVIECIAI** k., Rūdaičių apyl., Kretingos rj.
Ra ištirti du pilkapiai su vainikais, kitomis akmenų konstrukcijomis su degintiniais kapais, kuriuose yra keramikos šukių ir žalvario gab. Zalvario amž. pabaiga — ankstyvasis gelež. amž. **Sv** Vilnius, LIEM. Šlt AM dien 1963
48. **LAUGALIAI** k., Katyčių apyl., Šilutės rj.
Ra prie seno sugriauto namo pamatų. **Rad:** kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo, ilg. 11,8 cm, ašm. pl. 9,5 cm, III per. **Sv** *Karaliaučius, Prūsija M. **Lit** Kostrewski, 1924, Nr 95; Engel, 1931, 21 p., 3:a pav.; Puzinas, 1938, 200 p.; LAB, 529 p., Nr. 36; Dąbrowski, 1968, 110, 186 p.
49. **LAUMĒNAI** k., Kruopių apyl., Šiaulių rj.
Ra kaimo pelkėse. **Rad:** kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo, ilg. 14,8 cm, ašm. pl. 9,2 cm, penties pl. 2,1 cm, atkraščių aukštis 0,8 cm, III per. **Lit** LAB, 529 p., Nr. 35; Gimbutas, 1963, 7 pav.
50. **LIEPYNĖ** k., Rūdaičių apyl., Kretingos rj.
Rad: kirvis įmovinis, VI per. **Sv** *Karaliaučius, Prūsija M, 2067. **Lit** Hollack, 1908, 90 p.; Engel, 1935, 308 p., 118:Ag lent.; Puzinas, 1938, 203 p.; LAB, 529 p., Nr. 38; Dąbrowski, 1968, 38, 115 p.
51. **LINKUVA** (*vls. ribose), Pakruojo rj.
Rad: kirvis atkraštinis, vėlyvo rytinio tipo, ilg. 12,1 cm, ašm. pl. 6,8 cm, penties pl. 2,4 cm, atkraščių aukštis 0,5 cm, penties galas nulūžęs, II per. **Sv** Biržai, KM 210. **Lit** Puzinas, 1936, 728 p.; 1938, 199 p.; LAB, 529 p., Nr. 37
52. **LIUDVINAVAS** m. ir apyl., Kapsuko rj.
Rad: kirvis įmovinis, VI per. **Sv** Kapsukas, M 593. **Lit** Puzinas, 1938, 203 p.; Gimbutas, 1960, 413 p., 24:4 pav.; LAB, 529 p., Nr. 39
53. **MARGIAI** k., Dubičių apyl., Varėnos rj.
Ra prie Dūbos ež., kalvelėje, vadinamoje Salos kalnu. **Rad:** peilio fragm. **Lit** Szukiewicz, 1908, XIV: 35 lent.
54. **MIKLUSENAI** k., Luksnėnų apyl., Alytaus rj.
Rad: kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo. **Sv** Alytus, KM. **Lit** LAB, 529 p., Nr. 40
55. **MILAŠAIČIAI** k., Stalgėnų apyl., Plungės rj.
Rad: ietigalis įmovinis, ilg. 16,5 cm, plunksnos pl. 3,7 cm, įmovos sk. 2 cm, įmova ir plunksna kai kur iškilusios, V per. **Sv** Telšiai, KM 1216. **Lit** Puzinas, 1938, 202 p.; LAB, 529 p., Nr. 41, 57 pav.
56. ***MIŠEIKIAI** k., Klaipėdos apyl. ir rj.
Ra pilkapis, supiltas iš žemų ir akmenų; vidury — 7 degintinių kapų liekanos: keramika, sudegę kaulai. Kapai Nr. 4 ir 5 iрengti urnose, kurios įstatytos į plokščių akmenų dėžes. Ankstyv. gelež. amž. **Lit** Bezzemberger, 1893, 82—85 p.; LAB, 129—130 p.
57. **NAUSODIS** k. ir apyl., Plungės rj.
Rad: kirvis įmovinis, viršutinė dalis deformuota ir iškilusi, ilg. 11,6 cm, ašm. pl. 4,9 cm, penties sk. 3 cm, VI per. **Sv** Telšiai, KM 10 400. **Lit** LAB, 530 p., Nr. 53
- NERINGA**
58. **JUODKRANTĖ**. **Rad:** ietigalis įmovinis, labai sunykęs, VI per. **Sv** *Karaliaučius, Prūsija M, 2066. **Lit** Tischler, 1888, 7 p.; Hollack, 1908, 194 p.; Engel, 1931, 1071, 12:a pav.; 1935, 253 p.; Puzinas, 1938, 202 p.; LAB, 103, 529 p., Nr. 24; Dąbrowski, 1968, 196 p.

59. **Nida.** 1. **Rad:** kirvis įmovinis, didelė dalis galvutės nuskilusi, VI per. **Sv** *Karialaučius, Prūsija M, 2021. **Lit** Hollack, 1908, 194 p.; Engel, 1931, 107 p., 126 pav.; 1935, 308 p.; Puzinas, 1938, 203 p.; Srockhoff, 1950, 131 p.; Kostrzewski, 1958, 16 žem.; LAB, 529 p., Nr. 43
 2. **Rad:** kirvis. **Sv** *Nida, M. **Lit** GK, 1937, Nr. 2—4, 180 p.
 3. **Rad:** ietigalis. **Sv** *Nida, M. **Lit** GK, 1937, Nr. 2—4, 180 p.
60. **NEVIERISKĘ** k., Bielionių apyl., Švenčionių rj.
Ra piliakalnyje. **Rad:** kabutis įvijinis, akinių formos, ilg. 2,4 cm, sk. 1,5 cm, išlikusi pusė, V—VI per. **Sv** Švenčionys, KM
- NIDA**, žiūr. Neringa (59)
61. **NODIEJIŠKIAI** k., Alizavo apyl., Kupiškio rj.
Rad: kirvis. **Lit** Покровский, 1900, 51 p.; Puzinas, 1935, 1233 p.
62. **NOLIŠKIAI** k., Kurtuvėnų apyl., Šiaulių rj.
Rad: antkaklės kanopiniai galais fragm., galvutės sk. 2,6 cm, aukštis 3,9 cm, 500—150 m. pr. m. e. **Sv** Kaunas, VIM 1722. **Lit** Puzinas, 1938, 209 p.; 1941, 70 p.; LLP, 1959, 42 pav.; LAB, 138, 529 p., Nr. 44
63. **NOTENAI** k. ir apyl., Skuodo rj.
Rad: kovos kirvis baltiškas, ilg. 17,7 cm, ašm. pl. 5 cm, III per. **Sv** Šiauliai, IEM. **Lit** Puzinas, 1938, 200 p.; LAB, 97, 529 p., Nr. 45; Dąbrowski, 1968, 192 p.
 2. **Rad:** ietigalis įmovinis. **Lit** LAB, 529 p., Nr. 45
64. **OŽKABALIAI** k., Bartninkų apyl., Vilkaviškio rj.
Rad: kirvis atkraštinis. **Lit** Basanavičius, 1970, 262 p.
65. **PABALIAI** k., Velykių apyl., Panevėžio rj. **Ra** 1928 m., kasant žemę, 0,5 m gylyje, ant buv. akmenų grindinio (6×10 m ploto), kurio viduryje degesių žymės.
 1-2. **Rad:** įvijiniai smeigtukai, ilg. 17,5 ir 17,8 cm, galvutės sk. 7,2 ir 7,8 cm.
 3-6. **Rad:** antkaklės plonėjančiai galais, apvalaus piūvio lankeliu, lankelio sk. 15,8 cm, 14,9 cm, 15,2 cm, st. 0,6 ir 0,7 cm. **Sv** Kaunas, VIM 980:1—6. **Lit** Puzinas, 1938, 203 p., 20 pav.; 1941, 19 p.; LAB, 138, 529 p., Nr. 46
66. **PAGĖGIAI** k. ir apyl., Šilutės rj. **Ra** buv. pelkėje. **Rad:** kovos kirvis baltiškas, ilg. 18,6 cm, ašm. pl. 5,6 cm, III per. **Sv** Vilnius, LIEM
- PALANGA**
67. **Šventoji** 40 (žiūr. I, 233:40). **Ra** į V. nuo dabartinių kapų, maišytame kultūriname sluoksnyje. **Rad:** piautuvėlis su ataugėle įtvaroje, ilg. 12 cm, ašm. pl. 1,5 cm. **Sv** Vilnius, LIEM
68. **PANEVĖŽYS** *apskr.
Rad: kotinis durklas, I per. **Lit** Ebert, 1913, 500 p.; Puzinas, 1936, 782 p.; Sturms, 1928, 6—7 p.; Kostrzewski, 1924, 198 p., Nr. 158; LAB, 94, 529 p., Nr. 47. **Sv** Krokuva, Un-to archeol. kabinetas
69. **PAPLIENIJA** k., Zarėnų apyl., Telšių rj. **Ra** gyvenvietėje prie piliakalnio, 1961 m. tyrinėjant, duobėje su brūkšniuotaja keramika. **Rad:** kilpinė sraiginė įvija, sk. 3,8 cm, pusė kilpos nulūžusi, 500 m. pr. m. e. **Sv** Telšiai, KM 10 027. **Lit** Danilaitė, 1964, 23 p.
70. **PATILTIS** k., Janapolės apyl., Telšių rj. **Ra** Virvytės up., apie 0,2 m gylyje, per 100—120 m vienas nuo kito.
 1. **Rad:** kovos kirvis baltiškas, ilg. 18,7 cm, ašm. pl. 4,6 cm, II per. (631:2).
 2. **Rad:** smeigtukas įvijinis, ilg. 26,6 cm, galvutės sk. 7,4 cm, II per. (631:1). **Sv** Kaunas, VIM. **Lit** Sturms, 1936^b, 56, 89, 130, 131 p., 10:f, g lent.; Puzinas, 1938, 200 p., 16:2 pav.; LLP, 1958, Nr. 242; LAB, 97, 100, 530 p., Nr. 57, 54:1, 2 pav.; Gimbutas, 1963, 4, 5 pav.; 1965, 276 pav.; Dąbrowski, 1968, 44, 193, 199 p., XII:1, 2 lent.
71. **PAVANDENĖ** k., Arnionių apyl., Molėtų rj. **Ra** piliakalnyje su brūkšniuotaja keramika. **Rad:** pusė kabučio įvijinio, akinių formos, vielos st. 1—1,5 cm, įvijų sk. 2 cm, V—VI per. **Sv** Vilnius, LIEM
72. **PAVADAKŠCIAI**¹ k., Klykolių apyl., Akmenės rj.
Rad: kirvukas įmovinis, ilg. 7,9 cm, ašm. pl. 4,5 cm, įmovos sk. 3,3 cm, V per. **Sv** Kaunas, VIM 822. **Lit** Puzinas, 1938, 19:3 pav.; LAB, 529 p., Nr. 48

¹ Kirvukas yra KVIM (inventoriaus Nr. 822); nurodyta, kad jis iš Žadeikių. Literatūroje (Puzinas, 1938, 19:3 pav.; LAB, 529 p., Nr. 48) nurodoma, kad jis iš Pavadakšcių.

- 73. PEIKŠTENIAI** k., Sodeliškių apyl., Biržų rj.
Ra žvyruobėje. **Rad:** kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo. **Sv** Biržai, KM. **Lit** Puzinas, 1935^b, 1231 p.; LAB, 529 p., Nr. 50
- 74. PETRELIAI** k., Saugų apyl., Šilutės rj.
Rad: kirvis jėmovinis, VI per. **Sv** *Karaliaučius, Prūsija M, 2081. **Lit** Sb. PhÖG 31 (1890), 21; Hollack, 1908, 113 p.; Sturms, 1931, 134 p.; Engel, 1935, 307 p., 118:A, b lent.; Puzinas, 1938, 202 p.; LAB, 529 p., Nr. 49
- 75. PIETARIAI** k., Trakiškių apyl., Kapsuko rj.
Ra žemėje, nulyginant kauburėlį, kuriame buvo rasta ir keramikos. Manoma, jog tai pilkapio liekanos. **Rad:** kovos kirvis baltiškas, 7 cm, išlikusi tik viršutinė kirvelio dalis, nuo skylės kotui, III per. **Sv** Kaunas, VIM 634. **Lit** Puzinas, 1938, 200 p., 16:3 pav.; LAB, 97, 529 p., Nr 51, 34:3 pav.; Dąbrowski, 1968, 193 p., XII:5 lent.
- 76. PLEMBERGAS** (Daugirdai) k., Verėduvos (ar Ariogalos) apyl., Raseinių rj.
Ra Dubysos up. **Rad:** ietigalis jėmovinis, ilg. 12,6 cm, jėmos sk. 3,7 cm, VI per. **Sv** Kaunas, VIM 636. **Lit** Sturms, 1928, 7 p.; Puzinas, 1938, 203 p., 18:2 pav.; LAB, 103, 529 p., Nr. 52
- 77. PRIENLAUKYS** k., Šilavoto apyl., Prienų rj.
Ra suardytame griautiniame kapinyne.
 1. **Rad:** apyrankė, gunkluota kanopiniai galais, sk. 8,8—7,3 cm, pl. 2 cm, gunkelių aukštis 0,65 cm, VI per.
 2-4. **Rad:** kabučiai rateliniai, VI per.
 5. **Rad:** kabutis įvijinis, akinių formos, VI per.
 6-7. **Rad:** akininės įvijos fragm. **Sv** Kaunas, VIM 1971:1—6. **Lit** Antanavičius, 1969, 77 p.
- 78. PRYŠMANČIAI** k., Rūdaičių apyl., Kretingos rj.
Ra kartu 1934 m. durpyne prie Patinžės up., 1,5 m gylyje.
 1. **Rad:** ietigalis jėmovinis, ilg. 21,4 cm, ašm. pl. 3,8 cm, jėmos sk. 2,2 cm, jėmos galas aplūžęs, V per.
 2. **Rad:** smeigtukas¹ įvijinis, ilg. 17 cm, galvutės sk. 4,6 cm, V per. **Sv** Kaunas, VIM 796:1. **Lit** Puzinas, 1938, 17:2 pav.; LAB, 530 p., Nr. 54; LLP, 1958, Nr. 36; Dąbrowski, 1968, 109, 123, 167 p., 15 žem.
- 79. RADIKIAI** k., Ražių apyl., Kauno rj.
Rad: kirvis jėmovinis, išlikę 3 fragm., VI per. **Sv** Kaunas, VIM 638. **Lit** Puzinas, 1938, 203 p.; LAB, 530 p., Nr. 56
- 80. RAMBYNAS**² kalnas ir apyl., Šilutės rj.
 1. **Rad:** kirvis jėmovinis. **Sv** *Berlynas, VM, II 2894. **Lit** Engel, 1935, 306 p.; Puzinas, 1938, 202 p.
 2. **Rad:** kirvis jėmovinis, ilg. 11,1 cm, VI per. **Sv** *Gisevijaus rink., 8:5. **Lit** Hollack, 1908, 133 p.; Gaerte, 1929, 64:f pav.; Sturms, 1931, 134 p.; Engel, 1935, 118:h lent.; Puzinas, 1938, 203 p.; Srockhoff, 1950, 131 p.; LAB, 530 p., Nr. 55, 63 pav.
- 81. RINGUVĒNAI** k., Kuršėnų apyl., Šiaulių rj.
Ra prie Ringuvos up. kartu su titn. ietigaliu (žiūr. I, 284). **Rad:** kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo, ilg. 14,45 cm, ašm. pl. 7,1 cm, penties pl. 2 cm, atkraščių aukštis 0,7—0,8 cm, III per. **Sv** Kaunas, VIM 633. **Lit** Спицын, 1924, 129 p.; Sturms, 1928, 7 p., 4:c lent.; 1936^b, 17, 78 p.; Puzinas, 1938, 15:1 pav.; LAB, 96, 530 p., Nr. 58, 53:1 pav.; Gimbutas, 1965, 430 p., 286:3 pav.; Dąbrowski, 1968, 110 p.
- 82. RUDNIA** k., Kaniavos apyl., Varėnos rj.
Rad: durklelio viršūnė, ilg. 4 cm, pl. 1,1 cm. **Sv** Vilnius, LIEM 112. **Lit** LAB, 530 p., Nr. 59
- 83. SALAMIESTIS** m., Antašavos apyl., Kupiškio rj.
Rad: kovos kirvis baltiškas, III per. **Lit** Kostrzewski, 1924, 217 p., Nr. 338; Sturms, 1928, 7 p.; 1936^b, 59, 99 p.; Arbmann, 1933, 21 p.; Puzinas, 1935^b, 1232 p.; 1936, 200 p.; LAB, 97, 530 p., Nr. 61
- 84. SASNAVA** k. ir apyl., Kapsuko rj.
Rad: kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo, $14,3 \times 7,1 \times 2,3$ cm dydžio, atkraščių aukštis 0,7—0,8 cm, paviršius smarkiai apnykšęs, ašm. aptrupėję, III per. **Sv** Vilnius, LIEM AR 391:2
- 85. SKROBLIS** k., Bubėnų apyl., Plungės rj.
Rad: kirvis jėmovinis, ilg. 10,3 cm, ašm.

¹ Nurodyta, kad smeigtukas iš Rūdaičių.

² Pagal literatūrą (Engel, 1935, 307 p.; Puzinas, 1938 202, 203 p.) čia rasti du jėmoviniai kirviai, o ne vienas, kaip nurodyta LAB, 530 p., Nr. 55.

- pl. 3,4 cm, įmovos sk. 3,1 cm, įmovos pakraščiai išlūžę, VI per. **Sv** Telšiai, KM 575. **Lit** LAB, 530 p., Nr. 62
- 86. STAČIUNAI** k. ir apyl. Pakruojo rj.
Rad: kirvis atkraštinis, vėlyvo rytinio tipo, ilg. 13 cm, ašm. pl. 7,1 cm, penties pl. 2,3 cm, II per.
Ra n. **Sv** Šiauliai, IEM. **Lit** LAB, 530 p., Nr. 64
- 87. STEPONAVA** k., Trumbatiškio apyl., Anykščių rj.
Ra vadinamuosiuose senų karių kapuose, 50—60 cm gylyje. **Rad:** antsmilkinis iš dviejų gaubtų plokštelių, sujungtų įvija, skersmuo 11 cm, pl. 1,1 cm, plokštelių pakraščiai aptrupėje, V a. pr. m. e.—m. e. riba. **Sv** Kaunas, VIM 689:1. **Lit** Puzinas, 1941, 20 p.; LLR, 1958, Nr. 39; LAB, 138, 530 p., Nr. 65
- 88. STREMENIAI** k., Ūsenų apyl., Silutės rj.
Ra Šybos up. krante. **Rad:** kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo, ilg. 14,4 cm, ašm. pl. 6,05 cm, penties pl. 1,9 cm, atkraščių aukštis 0,5—0,6 cm, ašm. aplūžinėje, II per. **Sv** Kaunas, VIM 886. **Lit** Puzinas, 1936, 782 p.; 1938, 199 p., 14:1 pav.; Kulikauskas, 1959, 5 p., 1:1 pav.; LAB, 530 p., Nr. 63; Gimbutas, 1963, 6 pav.; Dąbrowski, 1968, 111 p.
- 89. SUTKŪNAI** k., Pajieslio apyl., Kėdainių rj.
Rad: kirvis įmovinis, ilg. 13 cm, ašm. pl. 5 cm, penties sk. 3,2 cm, įmovos pakraštėlis nulūžęs, VI per. **Sv** Kėdainiai, KM. **Lit** LAB, 530 p., Nr. 66
- 90. SERNAI** k., Dovilų apyl., Klaipėdos rj.
Ra Šernų miške po plokščiu 40 cm aukščio akmeniu. Netoliene gulėjo dar keletas akmenų. **Rad:** žmogaus figūrėlė, ilg. 14,7 cm, III per. **Sv** *Karaliaučius, Prūsija M. **Lit** Bezzenberger, Peiser, 1909, 424 p. ir kt., 223 pav.; Hollack 1908, 143 p.; Gaerte, 1929, 50:c pav.; Przeworski, 1929, 56 p.; Engel, 1935, 332 p., Nr. 29; Sturms, 1936^b, 100, 146 p., 20 lent.; Tallgren, 1938, 59—60 p.; Puzinas, 1938, 201 p.; Kulikauskas, 1959, 4—5 p.; Gimbutas, 1960, 401 p., 11 pav.; LAB, 530 p., Nr. 67, Dąbrowski, 1968, 133—134 p., XXII lent.
- 91. SIAULIAI** m.
Rad: durklelis, ilg. 10,1 cm, ašm. ilg. 8,6 cm, pl. 1,4 cm. **Sv** Šiauliai, IEM
- 92. SILAINIAI** k., Krakių apyl., Kėdainių rj.
Rad: kirvis įmovinis, ilg. 14,3 cm, ašm. pl. 5,6 cm, įmovos sk. 3,8 cm, įmovos kraštas nulūžęs, ašm. aptrupėje, VI per. **Sv** Vilnius, LIEM 108. **Lit** Zaborski, 1905, 147 p.; Sturms, 1930, 135 p.; Puzinas, 1938, 203 p.; LAB, 530 p., Nr. 68
- 93. *SILINE** (Sodėnai), Rambyno apyl., Silutės rj.
Rad: kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo, ilg. 17,4 cm, ašm. pl. 9,9 cm, penties pl. 2,4 cm, III per. **Sv** *Karaliaučius, Prūsija M. **Lit** Katal. Slg. Gisevius, 8 p., Nr. 1, 17 lent.; Tischler, 1888, 7 p.; KP I, 35 p., Nr. 148, 32 pav.; Bezzenberger, 1904, 6 p., 11 pav.; Lissauer, 1904, 572 p., Nr. 4; Hollack, 1908, 143 p.; Kostrzewski, 1924, 204 p., Nr. 96; Gaerte, 1929, 71 p., 45:e pav.; Engel, 1935, 329 p., Nr. 61, 85:g lent.; Sturms, 1936^b, 17, 100 p., 12:e lent.; Puzinas, 1938, 200 p.; LAB, 530 p., Nr. 69; Dąbrowski, 1968, 110 p.
- 94. SILUTĖ** m.
Ra kape, apdėtame akmenimis. 1. **Rad:** įvijinė sasuka, V a. pr. m. e.—m. e. riba. **Lit** Festschrift Insterburg, 1905, VI:9 lent.; LAB, 530 p., Nr. 70
2. **Rad:** ietigalis įmovinis, VI per. **Sv** *Karaliaučius, Prūsija M. **Lit** Engel, 1935, 253 p.; Puzinas, 1938, 203 p.; LAB, 530 p., Nr. 70
- 95. SILUTES (?)** apyl.
1. **Rad:** kovos kirvis baltiškas, ilg. 18,5 cm, ašm. pl. 5,3 cm, III per. **Sv** *Dresdenas, M. **Lit** Tischler, 1888, 8 p.; Goetze-Festschrift, 92 p., Nr. 10; Engel, 1935, 330 p., Nr. 90 a; Sturms, 1936, 57, 103 p.; Puzinas, 1938, 201 p.; LAB, 530 p., Nr. 71; Dąbrowski, 1968, 109 p.
2. **Rad:** kovos kirvis baltiškas. **Sv** *Dresdenas, M. **Lit** Engel, 1935, 330 p., Nr. 80
3. **Rad:** antaklė kūgelių formos galais, lankelis vietomis lūžęs, 500—150 m. pr. m. e. **Sv** *Karaliaučius, Prūsija M, V, 82 p., 7216. **Lit** Bezzenberger, 1900, 85 p.; Engel, 1935, 262 p., 144:c lent.
4. **Rad:** antaklė kūgelių formos galais. Lankelis vietomis lūžęs, 500—150 m. pr. m. e. **Sv** *Karaliaučius, Prūsija M, 82 p., 7216. **Lit** Bezzenberger, 1900, 85 p.; Festschrift Insterburg, VII:9 lent.; Engel, 1935, 262 p., 144:b lent.
5. **Rad:** antaklė kanopiniai galais, 500—150 m. pr. m. e. **Sv** *Karaliaučius, Prūsija M, V, 82, 7216. **Lit** Bezzenberger, 1900, 85 p.; 1904, 20 p.; Moora, 1929,

- 1 pav.; Engel, 1935, 144:d lent.; Puzinas, 1938, 209 p.; LAB, 138 p.
6. **Rad:** kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo, ilg. 11,7 cm, ašm. pl. 7,4 cm, penties pl. 2 cm, III per. **Sv** *Drezdenas M (1887). **Lit** Tischler, 1888, 7 p.; Lissauer, 1904, 571 p., Nr. 2; Hollack, 1908, 58 p.; Kostrzewski, 1924, Nr. 94; Engel, 1935, 329 p.; Šturm, 1936^b, 17, 103 p.; Puzinas, 1938, 200 p.; LAB, 530 p., Nr. 71; Dąbrowski, 1968, 187 p.
96. **SILUTĖS** rj.
1. **Rad:** kirvis atkraštinis, trapecijos formos ašm., ilg. 16,1 cm, ašm. pl. 8,2 cm, penties pl. 2,3 cm, atkraščių aukštis 1 cm, III per. **Sv** Vilnius, LIEM 107:1. **Lit** LAB, 95 p., 51:2 pav.
 2. **Rad:** kirvis atkraštinis, trapecijos formos ašm., ilg. 13,3 cm, ašm. pl. 5,5 cm, penties ir ašm. kraštai nulūžę, paviršius apnykės, III per. **Sv** Vilnius, LIEM 106. **Lit** LAB, 51:3 pav.
97. **SLAŽIAI** k., Žalgirio apyl., Kretingos rj.
- Ra** iš suardyto pilkapyno tyrinėtų penkių pilkapių geriau išlikę du. Kai kurie pilkapiai buvę iki 4 m aukščio. Vienas grįtas akm. (96 cm sk.), antrame — kryžmai sudėtos dvi akmenų eilės, kituose išlikę akmenų konstrukcijų. Kapai griautiniai ir degintiniai; pirmuojuose daug žalvarinių dirbinių.
- 1—8. **Rad:** smeigtukai ąseliniai, ilg. iki 18,5 cm, III:3 pilk., IV pilk., V:1, 3, 6, 7 pilk.
 - 9—13. **Rad:** apyrankės uždaros masyvios, apvalaus piūvio lankeliu, IV pilk.
 - 14—15. **Rad:** apyrankės kiek gaubtos, plojėjančiais galais, V pilk.
 16. **Rad:** antkaklės tordiruotos fragm., V:11 pilk.
 - 17—20. **Rad:** žiedeliai, V:4, 6, 7 pilk.
 21. **Rad:** saga, II pilk.
 22. **Rad:** įvija.
 23. **Rad:** smeigtukas įvijinis, II pilk. Visi rad. III per. **Sv** *Karaliaučius, Prūsija, M. **Lit** Scherbring, 1879, 493 p. ir t. t., 657 p.; 1878—1879, 27 p. ir kt., 67 p.; Bezzemberger, 1900, 81 p. ir kt., XIV lent.; 1904, 16, 18 p. (XIV); Lissauer, 1904, 584 p.; Šturm, 1936^b, 100 p.
 - Ra** tyrinėjant.
 24. **Rad:** antkaklė kanopiniais galais, 500—150 m. pr. m. e.. **Lit** Bezzemberger, 1904, 18—19 p., 18 pav.; 1900:85 p., 9 pav.; Puzinas, 1938, 209 p.; LAB, 530 p., Nr. 72.
25. **Rad:** kirvis įmovinis, VI per. **Sv** *Karaliaučius, Prūsija, M 330, 8436 d. **Lit** Hollack, 1908, 144 p.; Engel, 1935, 308—309 p.; Puzinas, 1938, 203 p.
98. **SVENCIONIŲ** apyl., Švenčionių rj.
- Rad:** kirvis įmovinis. **Lit** Вольтер, 1890, 2 p., Nr. 21.
- SVENTOJI**, žiūr. Palanga (67)
99. **SVOBIŠKIS** k., Grūžių apyl., Pasvalio rj.
- Rad:** kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo. **Sv** *Biržai, KM. **Lit** LAB, 530 p., Nr. 73
100. **TAUTUŠIAI** k., Žaigino apyl., Raseinių rj.
- Rad:** kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo, ilg. 13 cm, ašm. pl. 7,65 cm, penties pl. 1,9 cm, atkraščių aukštis 0,7—0,8 cm, IV per.
 2. **Rad:** ietigalis įmovinis, ilg. 14,5 cm, ašm. pl. 3,8 cm, įmovos sk. 2,4 cm, plunksnos galas nulūžęs, įmova lūžusi išilgai, kraštai aptrupėję, IV per. **Sv** Kaunas, VIM 816:1,2. **Lit** Šturm, 1936^b, 17—19, 137, 143 p., 12:f lent.; Puzinas, 1938, 200, 15:2 pav., 17:1 pav.; LAB, 96, 530 p., Nr. 74, 53:2 pav.; Gimbutas, 1965, 286:2 pav.; Dąbrowski, 1968, 110, 179, 186 p., VIII:1, 2 lent.
101. ***TELŠIŲ** ar **RASEINIŲ** apskr. (?)
- Rad:** 3 kalavijai su rankenos plokšte, vienas iš jų trumpas. Likę kalaviju fragm., ilg. 36,4 cm ir ašm. pl. 2,7 cm, ilg. 20,6 cm ir ašm. pl. 3,2 cm, ilg. 13,9 cm ir ašm. pl. 2,8 cm, III per. **Sv** Vilnius, LIEM AR 107:11—13. **Lit** Šturm, 1928, 7 p., IV:g, h, i lent.; 1936^b, 48, 99 p.; Puzinas, 1938, 201 p.; LAB, 98 p., 55 pav.; Dąbrowski, 1968, 48 p.
102. ***TRAKAI** apskr., Trakų rj.
- Rad:** kirvis atkraštinis, ankstyvo rytinio tipo, ilg. 10,3 cm, ašm. pl. 7,4 cm, penties pl. 1,3 cm, penties galas aplūžęs, I per. **Sv** Lvovas, LM 166 (1972). **Lit** Kostrzewski, 1924, Nr. 159; Šturm, 1936^b, 14, 88 p.; Puzinas, 1938, 199 p.; LAB, 95, 530 p., Nr. 76; Dąbrowski, 1968, 184 p.
103. **TUBAUSIAI** k., Kurmaičių apyl., Kretingos rj.
- Ra** laukuose kartu su žalvariniu ietigaliu, kuris sutrupėjo. **Rad:** kirvis įmovinis,

- išlikę tik ašm., ilg. 5,1 cm, ašm. pl. 4,2 cm, V—VI per. **Sv** Kaunas, VIM 1578:120. **Lit** LAB, 530 p., Nr. 77
- 104.** **UOSUPIS** k., Meškučių apyl., Kapsuko rj. **Ra** ariant lauką. **Rad:** kirvis įmovinis, ilg. 9,45 cm, ašm. pl. 4,9 cm, įmovos sk. 3 cm, pakraštėlio šonas išlūžęs, ašm. kraštai aptrupėje, VI per. **Sv** Kaunas, VIM 1458. **Lit** LAB, 530 p., Nr. 78
- 105.** **VEITELIAI** k., Aleksandrijos apyl., Skuodo rj. **Rad:** kirvis įmovinis, ilg. 11,5 cm, ašm. pl. 5,1 cm, įmovos sk. 3,35 cm, įmovos pakraštėlis kiek aptrupėjęs, VI per. **Sv** Kaunas, VIM. **Lit** LAB, 530 p., Nr. 79
- 106.** **VAŠKAI** m. ir apyl., Pasvalio rj. **Ra** visi trys daiktai rasti moliniame puode. 1. **Rad:** kirvis įmovinis, Melaro tipo, IV per. 2. **Rad:** kirvis pentinis, Haličio tipo, IV per. (?) 3. **Rad:** miniatiūrinis durkeliis, IV—V per. **Sv** Stokholmas, M 6565:14—16. **Lit** Šturm, 1928, 7 p., 4:c—d lent.; Puzinas, 1935^b, 1233 p., 3, 4 pav.; Tallgren, 1937, 30 p. ir kt.; 1938, 724 p., 2 pav.; Puzinas, 1938, 202 p.; Meinander, 1954, 29 p.; Antoniewicz, 1955, XXXV lent.; LAB, 107, 530 p., Nr. 80, 67 pav.
- 107.** **VELIUONA** m. ir apyl., Jurbarko rj. **Rad:** kotinis durklas, I per. **Sv** Vilnius, Senienų muziejus (iki 1915 m.). **Lit** Tyszkiewicz, E., 1850, 60 p., 1:3 lent.; Tyszkiewicz, K., 1868, 192—193, 260 p.; Lubomirski, 1873, 26 p. ir kt., 5 pav.; Asppelin, 1877, 93 p., 395 pav.; KVIM, 1885, 13 p., Nr. 1; Покровский, 1892, III:1 lent.; PAKK, 1899, 144 p.; Montelius, 1900, 27 p.; Kostrzewski, 1924, 198 p., Nr. 157; Спицын, 1925, 128 p.; Šturm, 1928, 6 p., 4:a lent.; 1938, 31, 80, 129 p.; Puzinas, 1938, 198 p.; ILKI, 1959, 5 p.; LAB, 530 p., Nr. 81; Dąbrowski, 1968, 193 p., II:11 lent.
- 108.** **VOKĖ** k., Liudvinavo apyl., Vilniaus rj. **Ra** durpyne. **Rad:** ietigalis įmovinis, ilg. 12,5 cm, plunksnos pl. 3,8 cm, įmovos sk. 1,6 cm, VI per. **Sv** Vilnius, LIEM 393:1. **Lit** LAB, 103, 531 p., Nr. 82
- 109.** **ZADEIKIAI** k., Sedos apyl., Mažeikių rj. **Rad:** kirvis įmovinis, ilg. 14 cm, ašm. pl. 5,1 cm, penties pl. 2,9 cm, VI per. **Sv** Telšiai, KM 6898. **Lit** LAB, 531 p., Nr. 83
- 110.** **ZEMAITKIEMIS** k. ir apyl., Ukmergės rj. **Rad:** kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo, ilg. 13,35 cm, ašm. pl. 8,5 cm, penties pl. 2,5 cm, atkraščių aukštis 0,8 cm, III per. **Sv** Kaunas, VIM 1457. **Lit** LAB, 531 p., Nr. 84
- 111.** **ZEMOJI PANEMUNĖ** k., Kriūkų apyl., Šakių rj. **Rad:** kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo, ilg. 13,25 cm, ašm. pl. 8,25 cm, penties pl. 2,1 cm, atkraščių aukštis 1,1 cm. Ašm. kampai aplūžę, III per. **Sv** Kaunas, VIM 632. **Lit** Puzinas, 1938, 200 p., 14:3 pav.; Kulikauskas, 1959, 5 p., 1:3 pav.; LAB, 531 p., Nr. 85; Gimbutas, 1965, 286:1 pav.; Dąbrowski, 1968, 110, 187 p.
- 112.** **ZYGAICIAI** k. ir apyl., Tauragės rj. **Rad:** kirvis įmovinis, ilg. 10,4 cm, ašm. pl. 5,5 cm, penties pl. 3,55 cm, įmovos pakraštėlis išlūžęs, VI per. **Sv** Kaunas, VIM 887. **Lit** Puzinas, 1938, 203 p., 9:1 pav.; Gimbutas, 1960, 413 p., 24:3 pav.; LAB, 102, 531 p., Nr. 86; Gimbutas, 1963, 9 pav.; 1965, 89 lent.
- 113.** **LIETUVA** (tiksli radimo vieta nežinoma)
- 1.** **Rad:** kirvis atkraštinis, vėlyvo rytinio tipo, ilg. apie 15 cm, II per. **Lit** Покровский, 1892, III:4 lent.
 - 2.** **Rad:** kirvis atkraštinis, Rytų Pabaltijo tipo, ilg. 16,6 cm, ašm. pl. 8,2 cm, penties pl. 2,1 cm, atkraščių aukštis 0,9—1 cm, penties galas aptrupėjęs, III per. **Sv** Kėdainiai, KM
 - 3.** **Rad:** kirvis ¹ atkraštinis, trapecijos formos ašm., ilg. 10,8 cm, ašm. pl. 5,3 cm. Visas paviršius apnykęs, ašm. kraštas išlūžęs, pentis nulūžusi, III per. **Sv** Klaipėda, KM 348
 - 4.** **Rad:** kirvis įmovinis, ilg. ca 10 cm. **Lit** LAB, 103 p., 62:2 pav.
 - 5.** **Rad:** kirvis įmovinis. Visa viršutinė dalis nuskilusi, ąselė nulūžusi, ilg. 5,8 cm, ašm. pl. 3 cm, įmovos sk. 2,2 cm, V—VI per. **Sv** Vilnius, LIEM, AR 107:5
 - 6.** **Rad:** kirvis. **Sv** *Klaipėda, KM 10 (1931 m.)
 - 7.** **Rad:** kaltas, ilg. 14—15 cm. **Lit** Покровский, 1892, III:3 lent.
 - 8—9.** **Rad:** apyrankės ivijiniais galais, III per. **Sv** Krokuva, M, 820. **Lit** Żurowski, 1922, 85 p., Nr. 24; Kostrzewski,

¹ Spėjama, iš Pagėgių (GK, 1937, Nr. 2—4, 179).

1924, 217 p., Nr. 341; Šurms, 1928, 7 p.; 1936, 70, 99 p.; Kostrzewski, 1955, 12 p.; LAB, 101 p.; Dąbrowski, 1968, 78 p. 10. Rad: žmogaus figūrėlė, III per. Sv

Helsinki, VM, 4802:2. Lit Tallgren, 1938, 56—64 p., 1, 2 pav.; Kulikauskas, 1959, 5 p.; Puzinas, 1938, 201 p.; LAB, 101—102 p.

3. DIRBINIU TIPU RODYKLĖ

Senasis žalvario amžius

Rytinio tipo atkraštiniai kirviai (22 žem., 1): ankstyvieji 38:1, 2; 4:1; 102; vėlyvieji 4:2; 37:1, 2; 51; 86; 113:1

Rytų Pabaltijo tipo atkraštiniai kirviai (22 žem., 2): ankstyvieji 18; 88; vėlyvieji 9:1; 16; 22; 39; 40; 48; 49; 54; 73; 81; 84; 93; 95:6; 99; 100:1; 110; 111; 113:2

Skobtiniai kirviai (22 žem., 3) 19; 25:1, 2; 27

Klaipėdos tipo kirviai (22 žem., 4) 41:1; 96:1, 2; 113:3

Neaiškaus tipo kirviai 64

Baltiški kovos kirviai (22 žem., 5) 8; 28:1, 63:1; 66; 70:1; 75; 83; 95:1, 2

Kotiniai durklai (21 žem.) 68; 107

Kalavijai (21 žem.) 14; 101:1—3

Ietigaliai (24 žem., 1) 28:2, 3; 31; 63:2

Antkaklės tordiruotu lankeliu (21 žem.) 97:16

Ąseliniai smeigtukai (21 žem.) 97:1—8

Smeigtukai įvijine galvute (25 žem., 1), 70:2; 97:23

Uždaros apyrankės (21 žem.) 97:9—13

Apyrankės plonėjančiais galais (21 žem.) 10:2; 97:14, 15

Apyrankė pastorintais galais (21 žem.) 10:1

Apyrankės įvijiniais galais (21 žem.) 113:8, 9

Ziedai (21 žem.) 97:17—20

Saga tutulis (21 žem.) 97:21

Įvija (21 žem.) 97:22

Žmonių figūrėlės (21 žem.) 90; 113:10

Naujasis žalvario amžius

Melaro tipo kirvis (23 žem., 3) 106:1

Lūžitėnų tipo kirvis (23 žem., 2) 59:1

Įvairūs įvežtinio tipo kirviai (23 žem., 1) 72; 80:1

Tilžės tipo kirviai (23 žem., 4) 74; 80:2

Iliškių tipo kirviai (23 žem., 5) 9:2; 12; 20:1; 30; 32; 36; 52; 104; 109; 112; 113:5

Sutkūnų tipo kirviai (23 žem., 6) 89; 92

Liepynės tipo kirviai (23 žem., 7) 21; 42; 50; 57; 85; 97:25; 105

Atskiro tipo kirvis (23 žem., 1) 34

Nenustatomo tipo įmoviniai kirviai (23 žem.)

17; 41:2; 44; 46:7; 79; 98; 103; 113:4

Pentinis kirvis (21 žem.) 106:2

Piautuvėliai (21 žem.) 29; 67

Kaltas (21 žem.) 113:7

Peiliai (21 žem.) 2; 53

Ietigalis, panašus į lūžitėniškaji (24 žem., 2) 100:2

Kursiši tipo ietigaliai (24 žem., 2) 15; 58; 76; 78:1

Kitų lokalinių formų ietigaliai (24 žem., 2)

3; 20:2; 45; 55; 94:2; 108

Nenustatyto tipo ietigaliai (24 žem., 2) 1; 23; 59:3

Durkleliai (21 žem.) 91; 82; 106:3

Antkaklės plonėjančiais galais (21 žem.) 65:3—6

Antkaklės kūgelio formos galais (21 žem.) 95:3, 4

Antkaklės kanopiniai galais (21 žem.) 11; 62; 95:5; 97:24

Smeigtukai įvijine galvute (25 žem., 2) 13:1; 65:1, 2; 78: 2, 5

Smeigtukas vingiuota galvute (21 žem.) 10:3

Apyrankė su rumbu priekyje (21 žem.) 35

Gunkliuota apyrankė kanopiniai galais (21 žem.) 77:1

Įvijinės apyrankės (21 žem.) 13:2, 3

Akininiai antsmilkiniai (21 žem.) 6:1, 2; 77:6, 7

Steponavos tipo antsmilkinis (21 žem.) 87

Įvijinai antsmilkiniai (21 žem.) 24:1; 46:1—3; 94:1

Sraiginės kilpinės įvijos (21 žem.) 46:4—6; 69

Akinių formos kabučiai (21 žem.) 60; 71; 77:5

Lieti pailgi kabučiai (21 žem.) 24:2

Lieti pusmėnulia formos kabučiai (21 žem.) 13:9

Lieti rateliniai kabučiai (21 žem.) 77:2—4

Apkalai (21 žem.) 13:4—8

Neaiškaus laikotarpio

Nenustatomo tipo kirviai (21 žem.) 7; 26; 59:2; 61; 113:6

LITERATURA

- Aberg, N.**
 1918. Das nordische Kulturgebiet in Mitteleuropa während der jüngeren Steinzeit. Uppsala-Leipzig.
- Ayräpää, A.**
 1933. Über die Streitaxtkulturen in Russland. ESA 8.
- Antanavičius, J.**
 1969. Idomūs senovinai paminklai. Muziejai ir paminklai. Vilnius.
- Antoniewicz, Wl.**
 1928. Archeologia Polski. Warszawa.
 1930. Czasy przedhistoryczne i wczesnodziejowe ziemi Wileńskiej. Wilno i ziemia Wileńska, I. Wilno.
 1935. Les plus anciens vestiges de l'homme dans la Pologne du nord-est et en Lithuanie. Transactions, 5.
 1955. Siekierki brązowe typu Mälar z Mińska na Białorusi. WA, 22.
- Arbmann, H.**
 1933. Zur Geschichte der Nortyckener Äxte. PZ, 24, 11/2.
- Aspelin, J. R.**
 1877. Antiquités du Nord Finno-Ougrien. I. Helsingfors.
- Basanavičius, J.**
 1970. Rinktiniai raštai. Vilnius.
- Bernotaitė, A.**
 1958. Versminio upelio I (Varėnos rj.) akmens amžiaus stovykla. ILKI, 1.
 1959. Rudnios (Varėnos rj.) akmens amžiaus stovyklos. ILKI, 2.
 1960. Kašetu k. (Varėnos rj.) akmens amžiaus stovyklos. LTSR MA Darbai, Ser. A, 1 (8). Vilnius.
- Bezzenger, A.**
 1889. Die Kurische Nehrung und ihre Bewohner. Stuttgart.
 1893^a. Bericht des Vorsitzenden über die von ihm im vorigen Jahre auf der Kurischen Nehrung gemachten steinzeitlichen Funde. Prussia Ber. 18.
 1893^b. Einige ostpreussische Hügelgräber. Prussia Ber., 18.
 1895. Accessionen des Prussia-Museums. Prussia Ber., 19.
 1900. Hügelgrab bei Schlaschen, Kr. Memel. Prussia Ber., 21.
 1904. Analysen vorgeschichtlicher Bronzen Ostpreußens. Königsberg.
 1909. Hügelgräber bei Crottingen, Kr. Memel. Prussia Ber., 22.
 1911. Die ältere und jüngere Steinzeit in Ostpreussen. Mannus, 2. Ergänzungsband. Leipzig.
- Bezzenger, A., Peiser, F. E.**
 1909. Die Bronzefigur von Schernen, Kr. Memel. Prussia Ber., 23.
- Bohne-Fischer, H.**
 1941. Ostpreußens Lebensraum in der Steinzeit. Königsberg.
- Danilaitė, E.**
 1964. Brükšniuotosios keramikos gyvenvietė Vakarų Lietuvoje. LTSR MA Darbai, Ser. A 2(17). Vilnius.
 1970. Egliskių, Kretingos rj., pilkapių tyrinėjimai. Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968 ir 1969 m. Vilnius.
- Dąbrowski, J.**
 1968. Zabytki metalowe epoki brązu między dolną Wisłą a Niemnem. Wrocław—Warszawa—Kraków.
- Dowgird, T.**
 1888. Pamiętki z czasów przedhistorycznych na Zmudzi. Melżyn-Kapas w fol. Wizdergi. PF, 8.
 1890. Krótki przegląd badań archeologicznych, dokonanych nad zabytkami z czasów archeologicznych na Zmudzi i Litwie. Pamiętnik II Zjazdu historyków polskich w Lwowie, I. Lwów.
 1891. Wiadomość o wyrobach z kamienia gładzonego, znalezionych na Zmudzi i Litwie.
- Ebert, M.**
 1913. Die baltischen Provinzen Kurland, Livland, Estland. PZ, 5.
- Engel, C.**
 1931. Zur Vorgeschichte der Kurischen Nehrung. Mannus, 8, Ergänzungsband. Leipzig.
 1935. Vorgeschichte der altpreussischen Stämme. Königsberg.
- Forsander, J. E.**
 1933. Die schwedische Bootaxtkultur und ihre kontinentaleuropäische Voraussetzungen. Lund.
- Gaerte, W.**
 1923. Die neolithische Ostpreussenhacke mit Schlangenkopf. Elbinger Jahrbuch, 3. Elbing.
 1926. Keule. Ebert, Reallexikon, 6.
 1927^a. Die steinzeitliche Keramik Ostpreußens. Königsberg.
 1927^b. Ostpreussen. Ebert, Reallexikon, 9.
 1929. Urgeschichte Ostpreußens. Königsberg.
 1933. Die ostbaltische Erdhache mit Schlangenkopf. Prussia, 30/1.
 1938. Gebänderte Feuersteingeräte aus Ostpreussen. Elbinger Jahrbuch, 15. Elbing.
- Gimbutas, M.**
 1956. Borodino, Seima and their Contemporaries. Proceedings of the Prehistoric Society, 22.
 1960. Survey of the Bronze Age Culture in the Southwestern Baltic Area. Światowit, 23. Warszawa.
 1963. The Balts. London.
 1965. Bronze age cultures in central and eastern Europe. Paris—London.
- Glob, P. V.**
 1945. Studier over den jyske Enkelgravkultur. Aarbøger. København.
 1952. Danske Oldsager. II. Yngre stenalder. København.
- Gloßer, Z.**
 1873. Osady nad Niemnem i na Podlasiu z czasów użytku krzemienia. WA, 1, 3.
 1888. Podróż Niemnem. Wisła, 2/1—2. Warszawa.
 1903. Dolinami rzek. Warszawa.
- Goetze, A.**
 1914. Hügelgräber bei Eglien—Nielau, Kr. Memel. Prussia Ber. 23/1
- Grewingk, C.**
 1865. Das Steinalter der Ostseeprovinzen Liv-, Est- und Kurland und einiger angrenzenden Landstriche. Schr. GEG, 4.
 1871. Zur Kenntnis der in Liv-, Est-, Kurland und einigen Nachbargegenden aufgefundenen Steinwerkzeuge heidnischer Vorzeit. Verh. GEG, 7.
 1882. Geologie und Archäologie des Mergellagers von Kunda in Estland. Archiv für Naturkunde Liv-, Est- und Kurlandes, Ser. I. 9.

- Gross, H.**
 1939. Die Bedeutung des Renntierjägerfundes von Bachmann, Kreis Memel. Altpreussen, 4/ 3. Königsberg.
- Hollack, E.**
 1895. Sitzung am 19. Oktober 1894. Prussia Ber., 19. Königsberg.
 1908^a. Erläuterungen zur vorgeschichtlichen Übersichtskarte von Ostpreussen. Berlin.
 1908^b. Bericht des Herrn Lehrers Hollack über seine Untersuchungen und Ausgrabungen auf der Kurischen Nehrung. Prussia Ber., 19. Königsberg.
- Jablonskytė, R.**
 1941^a. Mezolitinė stovykla Puvočiuose. Lietuvos praeitis 1/ 2.
 1941^b. Akmens amžiaus stovykla Skaruliuose (Jonavos vls., Kauno apskr.). VDK Muziejaus metraštis. Kaunas.
- Jazdzewski, K.**
 1936. Kultura pucharów lejkowatych w Polsce Zachodniej i Środkowej. Poznań.
- Jodkowski, J.**
 1908. Poszukiwania archeologiczne w Bereżanach (pow. Augustowski) i Liszkowie (pow. Sejneński). Światowit, 8. Warszawa.
- Kilian, L.**
 1939. Das Siedlungsgebiet der Balten in der älteren Bronzezeit. Altpreussen, 3/ 4. Königsberg.
 1955. Haffküstenkultur und Ursprung der Balten. Bonn.
- Klebs, R.**
 1882. Der Bernsteinschmuck der Steinzeit. Königsberg.
- Kostrzewski, J.**
 1924. Z badań nad osadnictwem wczesnej i średko-wej epoki brązowej na ziemiach polskich. Przegląd archeologiczny, 2/ 2. Poznań.
 1931. Über die jungsteinzeitliche Besiedlung der polnischen Ostseeküste. Congressus Secundus archaeologorum Balticorum Rigae. Riga.
 1953. Wyroby kamienne kultury luzyckiej w Wielkopolsce w epoce brązowej i wczesnożelaznej. Przegląd archeologiczny, 9/ 2–3. Poznań.
 1956. Stosunki między kulturą luzycką i bałtycką a zagadnieniem wspólnoty językowej bałto-słowiańskiej. Slavia antiqua, 5. Poznań.
- Kozłowski, L.**
 1924. Młodsza epoka kamienna w Polsce (neolit). Lwów.
- Kraszewski, J. I.**
 1860. Sztuka u Słowian, szczególnie w Polsce i Litwie. Wilno.
- Krukowski, S.**
 1927. Inwentarze krzemierne paleolityczne w zbiorze Z. Glogera—M. Federowskiego w Muzeum Archeologicznem PAU. Polska AU, Sprawozdania z czynności i posiedzeń, 31, Nr. 5.
- Kulikauskas, P.**
 1943. Salvario amžiaus pilkapiai Kurmaičiuose. GK, 31. Siauliai.
 1951. Kurmaičių (Kretingos rj.) plokštinio kapinyno tyrinėjimai. Lietuvos istorijos instituto darbai, 1. Vilnius.
 1957. Nauji radiniai Kurmaičių kapinyne. LTSR MA Darbai, Ser. A, 2. Vilnius.
 1959^a. Iš metalų panaudojimo Lietuvoje istorijos. ILKI, 2.
 1959^b. Naujai aptikta akmens-žalvario amžių gyvenvietė Palangoje. LTSR MA Darbai. Ser. A, 2(7). Vilnius.
- Kulikauskienė, R. (Volkaitė)**
 1958. Lietuvos archeologiniai paminklai ir jų tyri-nėjimai. Vilnius.
- Kunkel, O.**
 1932. Einige Neufunde aus Pommern. Mannus, 24. Leipzig.
- Lissauer, A.**
 1904. Erster Bericht über die Tätigkeit von der Deutschen Anthropologischen Gesellschaft gewählten Kommission für prähistorische Typen-karte. Zeitschrift für Ethnologie, 36.
- Lubomirski, J. T.**
 1873. Zabytki krajowe z okresu brązowego. VA, 1.
- Makarenka, M.**
 1910. Zabytki przedhistoryczne gub. Kowieńskiej. Kwartalnik litewski, 2.
- Makarevičius, A.**
 1925. Archeologiniai Vilkijos apylinkės paminklai. Lietuva, Nr. 150, 151, 153.
- Meinander, C.**
 1954. Die Bronzezeit in Finnland. SMYA, 54. Helsinki.
- Montelius, O.**
 1900. Die Chronologie der ältesten Bronzezeit Nord-Deutschlands und Skandinaviens. Braunschweig.
- Moora, H.**
 1929. Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. Verh. GEG, 25, 29.
- Narbut, T.**
 1835–1840. Dzieje starożytnie narodu Litewskiego. Wilno.
- Oldeberg, A.**
 1952. Studien über die Schwedische Bootaxikultur. Stockholm.
- Otto, H., Witter, W.**
 1952. Handbuch der ältesten vorgeschichtlichen Metallurgie in Mitteleuropa. Leipzig.
- Polujański, A.**
 1859. Wędrówki po gub. Augustowskiej w celu naukowym odbyte. Warszawa.
- Przeworski, S.**
 1929. Znaleziska Krukowieckie. Światowit, 13.
- Puzinas, J.**
 1935^a. Poledinio Lietuvos gyventojų kultūra. Naujoji Romuva, 12–13, Kaunas.
 1935^b. Biržai. Lietuviškoji enciklopedija, 2, Kaunas.
 1936. Bronzos arba žalvario amžius. Lietuviškoji en-ciklopedija. Kaunas.
 1938. Naujasis proistorinių tyrinėjimų duomenys. Senovė, 4. Kaunas.
 1941. Ankstyvojo geležies amžiaus kapas, surastas Kurmaičiuose, Kretingos vls. VDK Metraštis, 1. Kaunas.
- Radziukynas, J.**
 1909. Suvalkų rėdybos pilekalniai su žemlapiu. Varšava.
- Rimantienė, R. (Jablonskytė)**
 1960. Pirmokyčiai būstai Samantonyse. LTSR archi-tektūros klausimai, 1. Kaunas.
 1963^a. Žemaičių Kaniūkų IV—I tūkstantmečių pr. m. e. stovyklos. LTSR MA Darbai, Ser. A, 1(14). Vilnius.
 1963^b. Vėlyvojo mezolito stovykla Lampėdžiuose. LTSR MA Darbai, Ser. A, 2 (15). Vilnius.
 1964. Kai kurie Lietuvos paleolito klausimai. LTSR MA Darbai, Ser. A, 1 (16). Vilnius.
 1965^a. Pirmokyčis Zervynų apgyvendinimas. Zervynos. Vilnius.
 1965^b. Radikių akmens amžiaus stovyklos. LTSR MA Darbai, Ser. A, 1 (18). Vilnius.

- 1966^a. Paleolitinis titnago dirbtuvės Ežerynu kaimė (Alytaus rj., Raitininkų apyl.). LTSR MA Darbai, Ser. A, 2 (21). Vilnius.
- 1966^b. Maglemozinė ankstyvojo mezolito stovykla Maksimonyse IV (Varėnos rj., Merkinės apyl.). LTSR MA Darbai, Ser. A, 3 (22). Vilnius.
1969. Ankstyvojo neolito stovykla Ežerynu kaimė (Alytaus rj., Raitininkų apyl.). LTSR MA Darbai, Ser. A, 2 (30). Vilnius.
- Rossius, K.**
1933. Die sogenannten Pfahlbauten Ostpreussens. PZ, 24.
- Scherbring, C.**
1878—1879. Mitteilungen des stud. phil. Scherbring. Prussia Ber., 5.
1879—1880. Gräber bei Schlaszen an der russischen Grenze. Kreis Memel. Prussia Ber. 6.
1879. Mitteilung des stud. phil. Scherbring. AM, 16.
- Schieferdecker, P.**
1873. Bericht über eine Reise zur Durchforschung der Kurischen Nehrung in archäologischer Hinsicht. Schr. PhÖG, 14.
- Schwantes, G.**
1934. Vorgeschichte. Geschichte Schleswig—Holsteins, 1. Neumünster in Holst.
- Sprockhoff, E.**
1950. Das lausitzer Tüllenbeil. PZ, 24—25.
- Szukiewicz, W.**
1899. Przedmioty brązowe, znalezione nad Niemnem i Mereczanką. Światowit, 1. Warszawa.
1901^a. Poszukiwanie archeologiczne w powiatach Lidzki i Trockim (gub. Wileńska). Światowit, 3. Warszawa.
1901^b. Szkice z archeologii przedhistorycznej Litwy, 1. Epoka kamienia w gub. Wileńskiej. Wilno.
1904. Narzędzia kamienne gładzone w pow. Lidzki i Trockim (gub. Wileńska). Światowit, 5. Warszawa.
1907. Poszukiwanie archeologiczne w powiecie Lidzki, gub. Wileńskiej. Materiały Komisji antropolog.-archeolog. i etnogr. Akademii Umiejętności w Krakowie, 10. Kraków.
1910. Slady epoki kamiennej w gub. Wileńskiej. Kwartalnik Litewski, 1.
- Sturms, E.**
1928. Südostbaltikum. Ebert, Reallexikon, 13.
1930. Katalog der Ausstellung zur Konferenz baltischer Archäologen in Riga. Riga.
1931. Die bronzezeitlichen Funde in Lettland. Congressus Secundus Archaeologorum Balticorum Rigae. Rigā.
1936^a. Latvijas akmens laikmeta materiāli, 1. Latviešu aizvēstures materiāli, 2. Rīga.
1936^b. Die ältere Bronzzeit im Ostbalticum. Vorgeschichtliche Forschungen, 10. Berlin.
1947. Regionale Unterschiede in den Beziehungen zwischen dem Ostbalticum und Skandinavien in der Bronzezeit. Contributions of Baltic University, Nr. 53. Pinneberg.
1970. Die steinzeitlichen Kulturen des Balticums. Bonn.
- Tallgren, A. M.**
1922. Zur Archäologie Eestis, 1. Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis, B. 3.
1937. Arctic Bronze Age in Europe. ESA, 11.
1938^a. Die sog. Mäläräte der ostbaltischen Bronzezeit. Verh. GEG, 30.
1938^b. A bronze statuette from Lithuania. Senātne un Māksla, 2. Rīga.
- Tarasenka, P.**
1922. Ieškojimai Neries ir Sventosios saneklyje. Mūsų senovė, 1/ 4—5. Tilžė.
- 1924^a. Panerio pirmykščios kultūros sėdybos. Kultūra, 7—8.
1924^b. Kelionė po Zemaitiją. Klaipėdos Zinios.
1928. Lietuvos archeologijos medžiaga. Kaunas.
- Tarvydas, B.**
1937. Senovės gintarinių papuošalų rinkinys. GK, 1.
- Tischler, O.**
1877. Bericht über die prähistorisch-anthropologischen Arbeiten der physikalisch-ökonomischen Gesellschaft. Schr. PhÖG, 18.
1882. Beiträge zur Kenntnis der Steinzeit in Ostpreussen und den angrenzenden Gebieten. Schr. PhÖG, 23.
1888. Bronzedepotfunde des Provinzialmuseums. Schr. PhÖG, 29.
1890. Bericht über die archeologisch-anthropologische Abteilung des Provinzialmuseums der Physikalisch-ökonomischen Gesellschaft... Schr. PhÖG, 31.
- Tyszkiewicz, E.**
1942. Rzut oka na źródła archeologii krajowej. Wilno.
1950. Badania archeologiczne nad zabytkami przedmiotów sztuki rzemiosł i t. d. w dawnej Litwie i Rusi Litewskiej. Wilno.
- Tyszkiewicz, K.**
1868. O kurhanach na Litwie i Rusi Zachodniej. Berlin.
- Valatka, V.**
1968. Sarnelės stovykla. Muziejai ir paminklai.
- Wilczyński, J. K.**
1862. Musée archéologique à Wilno. Paris.
- Zaborski, A.**
1905. Cmentarzysko w Poszuszwi w pow. i gub. Kowieńskiej. Światowit, 4.
- Ziliņškas, J.**
1931. Akmens periodo žmogus Zemaitijoj ir Suvalkijoj, jo kilmē ir jojo ainiai. Kaunas.
- Żurowski, J.**
1922. Skarb brązowy z Żydowa. WA, 7.
- Артеменко И. И.**
1967. Племена верхнего и среднего поднепровья в эпоху бронзы, М.
- Арциховский**
1954. Основы археологии, М.
- Брюсов, А. Я., Зимина М. П.**
1966. Каменные сверленые боевые топоры на территории европейской части СССР. Свод В4-4, М.
- Витов М. В., Марк К. Ю., Чебоксаров Н. Н.**
1959. Этническая антропология восточной Прибалтики. Труды прибалтийской объединенной комплексной экспедиции, 1, М.
- Вольтер Э.**
1890. Материалы для составления археологической карты Виленской губернии. Виленский вестник, № 21.
- Граудонис Я. Я.**
1967. Латвия в эпоху поздней бронзы и раннего железа, Рига.
- Гуделис В. и Повilonis С.**
1955. Череп ископаемого человека. Природа, № 6.
- Гуковский К.**
1891. Ковенский уезд. Памятная книжка Ковенской губ. на 1892 г., Ковна.
1892. Россейнский уезд. Памятная книжка Ковенской губ. на 1893 г., Ковна.
1895. Шавельский уезд. Памятная книжка Ковенской губ. на 1896 г., Ковна.
- Киркор А.**
1858. Перечневый каталог предметов, хранящихся в Вильнюсском музее древностей, Вильно.

- Крайнов Д. А.**
1963. Памятники фатьяновской культуры. Московская группа. Свод В1-19, М.
- Куликаускас П. З.**
1952. Исследование археологических памятников Литвы. КСИИМК, 42.
- Кухаренко Ю. В.**
1962. Первобытные памятники Полесья. Свод Б 1-18, М.
- Малахов М. В.**
1884. Стоянка доисторического человека на берегу Немана. Известия Имп. Русск. Географического Общества, 19.
- Покровский Р. В.**
1892. Виленский музей древностей. Вильна.
1900. К исследованию бассейна Вилии в археологическом отношении. Труды X археологического съезда в Риге, 3.
- Римантене Р. К. (Яблонские)**
1952. Мезолит Литвы. КСИИМК, 42.
1959. Стоянка каменного века Эйгуляй. Труды прибалтийской объединенной комплексной экспедиции, 1, М.
1960. Стоянка каменного и бронзового веков Са-мантонис. СА, 2.
- 1966^a.** Периодизация мезолитических стоянок Литвы. МИА, 126.
1966^b. Стоянки раннего неолита в юго-восточной Литве. Древности Белоруссии, Минск.
1966^c. Раскопки поселения бронзового века в Мяргяярис 13 в 1965. Материалы.
1968. Исследования стоянок каменного века в Литве, проводившиеся в 1948—1967 гг. 20 лет.
- Спицын А. А.**
1907. Курганы в окрестностях озера Жеймяны. Записки отделения русской и славянской археологии Имп. Русск. Географ. Общества, 7/2.
- 1925.** Литовские древности. Tauta ir Zodis. 3. Kaunas.
- Уваров А. С.**
1881. Археология России. Каменный период, 1, 2, М.
- Шестов А. И.**
1911. Описание экскурсии учащихся Виленского учебного округа за 1910, Вильна.
- Шукевич В. А.**
1893. Реферат В. А. Шукевича об археологических местностях в Лидском и Трокском уездах. Труды Виленского отделения Московского предварительного комитета по устройству в Вильне IX Археологического съезда. Вильна.

TRUMPINIMAI

- Aarbøger** — Aarbøger for Nordisk Oldkyndighet og Historie, København
- AM** — Altpreussische Monatsschrift
- Ebert, Reallexikon** — Reallexikon der Vorgeschichte, herausgegeben von Max Ebert
- ESA** — Eurasia Septentrionalis Antiqua, Helsinki
- Festschrift Insterburg** — Festschrift zur 25-jährigen Jubiläum der Altertumsgesellschaft Insterburg, VI, 9, 1905
- GK** — Gimtasis kraštas, Šiauliai
- Goetze Festschrift** — Studien der vorgeschichtlichen Archäologie Alfred Goetze... dargebracht, Leipzig, 1925
- ILKI** — Iš lietuvių kultūros istorijos, Vilnius
- LA** — „Lietuvos aidas“, Kaunas
- LAB** — Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. Lietuvos archeologijos bruozai. Vilnius, 1961
- LLP** — Kulikauskienė R., Rimantienė R. Lietuvių liaudies menas. Papuošalai, 1. Vilnius, 1958
- Katalog Gisevius** — Katalog der Sammlung Gisevius...
- KP** — Katalog des Prussia Museums zu Königsberg i Pr. I. Königsberg, 1906
- PAKG** — Ф. В. Покровский. Археологическая карта Гродненской губернии. Вильна, 1895
- PAKK** — Ф. В. Покровский. Археологическая карта Ковенской губернии. Вильна, 1899
- PAKV** — Ф. В. Покровский. Археологическая карта Виленской губернии. Труды Виленского отделения Московского предварительного комитета по устройству в Вильне IX археологического съезда. Вильна, 1893
- PF** — Pamiętnik fizyjograficzny
- Prussia Ber** — Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia, Königsberg
- Prussia** — Zeitschrift für Heimatkunde und Heimatschutz. Königsberg i. Pr.
- PZ** — Praehistorische Zeitschrift, Berlin

- SB** **Kurl** — Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst, Mitau
- SB PhÖG** — Sitzungsberichte der Physikalisch-Oekonomischen Gesellschaft zu Königsberg, Königsberg
- Schr. GEG** — Schriften der Gelehrten estnischen Gesellschaft, Dorpat
- Schr. PhÖG** — Schriften der königlichen Physikalisch-Oekonomischen Gesellschaft zu Königsberg, Königsberg
- SMYA** — Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja (Finska Fornminnesföreningens Tidskrift), Helsinki
- Transaction**... — Transaction of the II international conference of the association on the study of the quaternary period in Europe, fascicle, V, Leningrad—Moscow
- Verh. GEG** — Opetatud Eesti seltsi toimetused (Verhandlungen der Gelehrten estnischen Gesellschaft), Dorpat
- WA** — Wiadomości archeologiczne, Warszawa
- КСИИМК** — Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Института истории материальной культуры, М.—Л.
- 20 лет** — 20 лет. Материалы к отчетной конференции археологических и этнографических экспедиций Института истории АН Литовской ССР 1948—1967 гг., Вильнюс, 1968
- Материалы** — Материалы к отчетной конференции археологических и этнографических экспедиций 1964—1965 гг., Вильнюс, 1966
- МИА** — Материалы и исследования по археологии СССР, М.—Л.
- СА** — Советская археология, М.
- Свод** — Археология СССР. Свод археологических источников под общей редакцией академика Б. А. Рыбакова, М.

ŠALTINIŲ (Šlt) IR SAUGOJIMO VIETŲ (Sv) TRUMPINIMAI

- AB** — A. Bernotaitė-Gerdvilienė, archeologė, Vilnius
dien 1953. Zvalgomoji archeologinė ekspedicija Merkio upės baseine. II AS 24
- dien 1954.** Akmens amžiaus stovyklos Merkio upės baseine. Tyrinėjimų dienoraštis. II AS 44
- dien 1958.** Galelių gyvenvietės, Utenos rj., tyrinėjimų dienoraštis. II AS 76
- dien 1959^a.** Versminio upelio akmens amžiaus stovyklos tyrinėjimų ataskaita. II AS 99
- dien 1959^b.** Dubičių k. Salaitės archeologinių tyrinėjimų ataskaita. II AS 100
- dien 1962^a.** Dubičių k., Varėnos rj., Salaitės archeologinių tyrinėjimų ataskaita. II AS 177
- dien 1962^b.** Dubičių k., Varėnos rj., Elektrinėje atlikta archeologinių tyrinėjimų ataskaita. II AS 178
- AD** — A. Daniliauskas, etnografas, Vilnius
- AK** — A. Kubilius, fotografas, Druskininkai
- AM** — A. Merkevičius, archeologas, Vilnius
dien 1963. Kviecių k., Kretingos rj., pilkapiai kapyno kasinėjimų ataskaita 1963.VII.2—27. II AS 186
- dien 1966—1967.** Nendriniu senkapio, Kapsuko rj., kasinėjimų ataskaita. II AS 312
- AM** — (Sv) Archeologijos muziejus
- AN** — A. Navarackas, muziejininkas, Vilnius
dien 1962. Apie Daugų ir Merkinės archeologinius paminklus. II AS 141
pas. — Ivairių archeologinių paminklų pasai. MMTa
- AZ** — A. Zmuidzinavičius, dailininkas, *Kaunas
- EB** — E. Gintautaitė-Butėnienė, archeologė, Vilnius
dien 1958. Balkasodžio k., Alytaus rj., gyvenvietės tyrinėjimų ataskaita. II AS 96
- ED** — E. Danilaitė-Grigalavičienė, archeologė, Vilnius
dien 1969. Egliškių pilkapiai, Kretingos rj., kasinėjimai. II AS 270
- ES** — E. Šimkūnaitė, farmacianinkė, Vilnius
- GM** — (Sv) Gintaro muziejus
- HL** — H. Lizdenis, muziejininkas, Alytus
pas. Archeologinių paminklų pasai. Alytus, KM
- II AS** — Lietuvos TSR MA Istorijos instituto Archeologijos sektorius Rankraštynas
- JP** — J. Puzinas, archeologas, *Vilnius
rankr. LTSR Respublikinės bibliotekos Rankraštynas
- JR** — J. Rekašius, miškininkas, Varniai
- KJ** — K. Jablonskis, istorikas, *Vilnius
dien 1939—1959. Archeologinių žvalgymų dienoraščiai, 4 sasiuviniai, LTSR MA Centrinės bibliotekos Rankraštynas. Iki 1938 m. atskirai užrašai, pastabos prie radinių. Jei žinios iš dienoraščio, pažymėta dien prieš tyrinėjimų metus. Be šio priauso reiškia, kad žinios imtos iš atskirų pastabų. Kadangi visi paminklai **KJ** dienoraštyje šifruoti ir tie šifrai užrašyti ant radinių, tai jie (raidės ir skaičiai) duodami, pažymint saugojimo vietą
- KM** — (Sv) Kraštotoyros muziejus
- KMM** — buv. Kauno miesto muziejus
dien 1925—1936. Muziejaus dienoraštis. KVIM Archeologijos skyriaus Rankraštynas
- KS** — K. Simonis, dailininkas, Kaunas
- LIEM** — (Sv) Lietuvos TSR Istorijos etnografijos muziejus
- MB** — M. Balčius, darbininkas, Palanga—Sventoji. Skliaustuose pateikiami senieji **MB** paminklų numeriai
- MM** — (Sv) Mokyklos muziejus
- MJu** — M. Juknevičius, Kudirkos Naumiestis
- MMTa** — LTSR Kultūros ministerijos Mokslinės-metodinių kultūros paminklų apsaugos tarybos Rankraštynas
- OB** — O. Šalkauskaitė-Bagušienė, archeologė, Vilnius
- OK** — O. Navickaitė-Kuncienė, archeologė, Vilnius
dien 1958. Palangos akmens amžiaus stovyklos tyrinėjimų dienoraštis. II AS 77
- PJ** — P. Jagminas, miškininkas, *Tytuvėnai
- PK** — P. Kulikauskas, archeologas, Vilnius
dien 1953. Zvalgomoji archeologinė ekspedicija. II AS 23
- PT** — P. Tarasenka, archeologas, *Kaunas
- PTu** — P. Tupikas, mokytojas, Akmenė
- Ra** — radimo aplinkybės
- Ra n** — radimo aplinkybės nežinomas
- RK** — R. Volkaitė-Kulikauskienė, archeologė, Vilnius
dien 1952. Zaliosios stovykla, Maišiagalos rj[#] II AS 21
- RR** — R. Jablonskytė-Rimantienė, archeologė, Vilnius
dien 1943^a. Samantonijų stovyklų tyrinėjimai. KVIM
dien 1943^b. Archeologinių ekspedicijų darbo ataskaita. KVIM 430
- dien 1948, 1952—1953.** Eigulių akmens amžiaus stovyklų tyrinėjimai. KVIM 442
- dien 1952—1953.** Eiguliai, tyrinėjimai. Pranešimas II AS 62
- dien 1954^a.** Veršvų akmens amžiaus stovyklos tyrinėjimai. KVIM 443
- dien 1954^b.** Merkio upės baseino akmens amžiaus stovyklos. KVIM 456
- dien 1956.** Laumėnai, Kauno rj., ir kitos Panemunės stovyklos. II AS 55
- dien 1957^a.** Eigulių 1D stovyklos tyrinėjimai. KVIM 445
- dien 1957^b.** Rudmenos stovyklos tyrinėjimai. KVIM 446
- dien 1958^a.** Lapainios stovyklų tyrinėjimai. KVIM 447
- dien 1958^b.** Zaliosios stovyklų tyrinėjimai. KVIM 455
- dien 1958^c.** Lapainioje ir Žaliojoje atlikta KVDM tyrinėjimų ataskaita. II AS 83
- dien 1959^a.** Zvalgomoji ekspedicija Panemuniai. KVIM
- dien 1959^b.** Radikių akmens amžiaus stovyklos tyrinėjimai. KVIM 448
- dien 1959^c.** Žemųjų Kaniūkų, Raudondvario, Silelio stovyklų tyrinėjimai. KVIM
- dien 1960^a.** Zvalgomosios ekspedicijos ataskaita. II AS 93
- dien 1960^b.** Lampėdžių tyrinėjimų ataskaita. II AS 98
- dien 1961.** Archeologiniai tyrinėjimai Paštuvos, Klangiuose ir kt. II AS 102
- dien 1962^a.** Zvalgomoji ekspedicija Birštono HE rajone. II AS 242
- dien 1962—1963.** Netiesos, Varėnos rj., akmens amžiaus stovykla. II AS
- dien 1962^a.** Dubičiai 3, kasinėjimai. II AS 243
- dien 1962—1963.** Netiesos, Varėnos rj., akmens amžiaus stovykla. Kasinėjimų ataskaita. II AS 288
- dien 1963.** Maksimony IV. II AS 244
- dien 1964.** Ežeryno, Alytaus rj., kasinėjimų ataskaita. II AS 285
- dien 1965.** Mergežerio, Varėnos rj., akmens amžiaus stovyklų kasinėjimai. II AS 286
- dien 1966^a.** Lynupio akmens amžiaus stovyklos kasinėjimų ataskaita. II AS
- dien 1966^b.** Sventosios akmens amžiaus stovykly tyrinėjimai (28 ir 26 stov.). II AS 287
- dien 1967, 1968^b, 1969** (kartu su **ER** ir **OB**). Sventosios 1 stovyklos tyrinėjimai. II AS
- dien 1967, 1969.** Sventosios 2 stovyklos tyrinėjimai. II AS

- dien 1968^a. Derėžnyčios up. akmens amžiaus stovyklų žvalgymas. II AS
- dien 1970 (kartu su OB). Šventosios 23, 26 ir 28 stov tyrinėjimai. II AS
- RO** — R. Olišauskas, archeologas, Vilnius
- SD** — S. Daukša, darbininkas, Palanga—Šventoji
- SJ** — S. Juodelis, muziejininkas, Rokiškis
- TD** — T. Daugirdas, archeologas, Plemerbergas—Kaunas
- dien 1881—1908. Dziennik badań archeologicznych. I-II. Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius
- VD** — V. Daugudis, archeologas, Vilnius
- dien 1962. Akmens—žalvario amž. gyvenvietė Skaisčio ežero krante, Raudonės I k., Trakų rj. II AS 163
- dien 1963. Neringos žvalgomoji ekspedicija. II AS 187
- dien 1966. Dūkšto piliakalnio gyvenvietės tyrinėjimai, Ignalinos rj. II AS 219
- VE** — (Sv) Valstybinis Ermitažas, Leningradas
- VIM** — Kauno Valstybinis Istorijos muziejus
- rankr. Įvairūs raštai archeologinių paminklų reikalaus, esantys KVIM Archeologijos skyriaus Rankraštyne
- VK** — V. Kavaliauskas, inžinierius, Kaunas pas. Archeologinių radinių pasai. MMTa
- VM** — Visuomeninis muziejus
- VV** — V. Valatka, muziejininkas, Telšiai
- dien 1967. Akmenskinės k., Plungės rj., archeologiniai paminklai, kasinėjimų ataskaita. II AS 231
- * — žvaigždute pažymėta buvusi radinių saugojimo vieta, jeigu dabartinė nežinoma arba radinys žuvęs. Tuo pačiu ženklu žymima ir asmens, pateikusio žinias, buvusi gyvenamoji vieta

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЙ АТЛАС ЛИТВЫ

КНИГА I

ПАМЯТНИКИ КАМЕННОГО И БРОНЗОВОГО ВЕКОВ

РЕЗЮМЕ

Картографирование находок каменного века в Литве было начато уже в последней четверти XIX в. (Aspelin, 1877). Поздние находки каменного века картографировались В. Шукевичем (Шукевич, 1893; Szukiewicz, 1901^a, 1907, 1910). Археологические карты, охватывающие почти всю Литву, были составлены Ф. В. Покровским (PAKV, 1893; PAKG, 1895; PAKK, 1899), дополняет их карта Э. Голлака (Hollack, 1908) для западной Литвы. Вторую карту, охватывающую всю Литву, составил П. Ф. Тарасенко (Tarasenka, 1928). В настоящий (третий) атлас включены

материалы всех археологических памятников каменного и бронзового веков, найденных до 1970 г. Даётся краткая характеристика памятника, указывается место хранения находок — музей или коллекция (Sv), источник — рукописные материалы (Slit) и литература (Lit), знак * при названии места хранения обозначает, что находка когда-то там хранилась.

Каждый раздел содержит три части: введение, алфавитный список памятников и находок и указатель основных типов находок. Указанные на картах номера соответствуют приведенным в списках.

I. ПАМЯТНИКИ КАМЕННОГО ВЕКА

Р. РИМАНТЕНЕ

Начало сбора материала стоянок каменного века Литвы (1 карта) датируется 70-ми годами XIX в. Первыми исследователями являлись З. Глогер (1845—1910), В. Шукевич (1852—1919), Т. Даугирдас (1852—1919), О. Тишлер (1843—1891), А. Беценбергер (1851—1922), Э. Голлак (1860—1924). Найденные включены в общие археологические карты в конце XIX в. Ф. В. Покровским (PAKV, 1893; PAKG, 1895; PAKK, 1899).

После первой мировой войны материал собирали в основном работники Каунасского музея культуры им. Витаутаса. Разведки велись П. Тарасенко (1892—1962) и К. Яблонским (1892—1960). После Великой Отечественной войны стационарные и разведочные исследования проводятся Институтом истории АН Литовской ССР и до 1960 г. Каунасским художественным музеем им. М.-К. Чюрлёниса. В настоящее время в Литве зарегистрировано 950 стоянок и поселений каменного и бронзового веков из 384 местонахождений.

В настоящем атласе материал разделен на 4 хронологических этапа.

1. Палеолит и эпипалеолит (X—VIII тысячелетие до н. э.) начался во второй половине аллера. Стоянки располагались в песках верхних террас рек. Литва была заселена представителями нескольких культур. Обобщющим признаком инвентаря культуры Прибалтийского мадлена является широкий наконечник стрел с черешком (рис. 1, 1—14). Упомянутая культура характеризуется еще в основном короткими и широкими скребками, боковыми и угловыми резцами, одноплощадочными нуклеусами. Стоянки являются кратковременными стойбищами охотников, прибывших издали по берегу Балтийского моря. В Литве их насчитывается 44 (карта 2, 1). Известно лишь одно место нахождения (карта 2, 3) костяных изделий упомянутой культуры (рис. 3, 6). Культура Прибалтийского мадлена, сохранившаяся в нача-

ле мезолита (в VIII тысячелетии до н. э.), называется эпипалеолитической (рис. 1, 11, 12). Стоянки того времени — известно 8 из них — находятся на I надпойменной террасе рек (карта 2, 2). Основной признак свидерской культуры — узкий длинный наконечник, часто несущий на брюшке свидерскую ретушь (рис. 1, 15—18). Кроме того, характерными являются узкие продолговатые скребки, клиновидные резцы, двухплощадочные нуклеусы. Свидерские стоянки Литвы входят в основной ареал распространения свидерской культуры, который, кроме того, занимает центральную Польшу и западную часть Полесья. По морфологическим признакам выделяются две палеолитические хронологические группы. В Литве зарегистрировано 57 палеолитических и эпипалеолитических свидерских стоянок (карта 3, 1, 2). Эпипалеолитические стоянки отличаются своим расположением на I надпойменной террасе рек и некоторыми своеобразными формами изделий (рис. 1, 13—22).

2. Мезолит (VIII—IV тысячелетие до н. э.) характеризуется распространением новой рыболовческой культуры, сложившейся на западном побережье Балтийского моря на основе маглемозской культуры. Она характеризуется распространением разных форм ланцетовидных наконечников стрел (рис. 2, 1—22), овальных топориков (рис. 2, 37), костяных и роговых изделий (рис. 3). В Литве и в западной и южной Белоруссии, где были также распространены и эписвидерские элементы, создается местная микролито-макролитическая культура. Стоянки упомянутой культуры в Литве обычно находятся в поймах рек, лишь во время II трансгрессии Литоринового моря они поднимаются на более высокие террасы. Эта культура характеризуется тремя типами наконечников стрел. Эписвидерские наконечники (рис. 1, 23, 24) являются характерным признаком мезолитической культуры Восточной Прибалтики и сохранились в начале неолита (рис. 1, 25, 26). Они встречаются в основном в южных и восточных частях Литвы (карта 4, 1) и известны из 116 стоянок.

Ланцеты (карта 4, 2) пришли с основной волной маглемозской культуры и известны в Литве из 120 местонахождений. Эти наконечники бывают разнообразных типов, но в большинстве случаев представляют собой треугольник с вогнутой и ретушированной спинкой (рис. 2, 3, 4). Эта форма встречается еще и в неолите, но обычно укороченной. Особенно короткие ланцетики характерны для позднего неолита (рис. 2, 16—19).

Трапеции (рис. 2, 28—36; карта 4, 3) распространяются в середине мезолита в качестве межкультурного элемента, по всей вероятности пришедшего с юга. В позднем неолите они иногда ретушируются на поверхности. Трапеции известны в Литве из 96 мезолитических и неолитических мест нахождения.

Также южного происхождения и вкладыши (рис. 2, 23—27), известные в Литве из 97 мест нахождения (карта 5, 1). Кроме того, известны 7 гарпунов (наконечники копий?) с вкладышами (рис. 3, 2, 5, 8; карта 5, 3).

Третьим компонентом микролито-макролитической культуры являются овальные топорики (рис. 2, 37) и клинья, которые встречаются от самого начала мезолита лишь в южной части Литвы (карта 6, 1). Известно 128 мест их нахождения. В мастерских обработки кремня они встречаются уже в палеолите (карта 6, 2). Происхождение их следовало бы искать и в местных традициях, и в волне маглемозской культуры. Найдены и две рукоятки для таких топориков (рис. 3, 14; карта 6, 3). Костяные-роговые изделия являются лишь случайными находками, часть их: наконечники копий (рис. 3, 4, 10; карта 7, 1), гарпуны (рис. 3, 7; карта 7, 4), пешни (рис. 3, 11; карта 7, 5) следует сопоставить с эпипалеолитическим наследием. Другие — короткие и длинные топорики (рис. 3, 1, 12; карта 7, 2), стамески — по типу являются явно мезолитическими и доживают до позднего неолита.

3. Неолит (IV—II тысячелетие до н. э.) характеризуется появлением керамики у местных жителей, окончательным распространением оседлости, сложным рыболовством, шлифованием и сверлением камня, обработкой волокна и более развитой духовной жизнью. Позднее стоянки и поселения встречаются низко у воды и лишь в период III трансгрессии Литоринового моря — на верхних террасах рек. Разделим неолит на два хронологических этапа.

Для керамики раннего неолита характерны острые днища и лишь две формы горшков — котел и миска (рис. 4, 1, 2, 6), органическая примесь к тесту горшков. В этот период выделяются две культурные группы. В юго-восточной Литве распространена верхненеманская культура (рис. 4, 6—8; карта 8, 1), керамика которой нам известна из 19 мест нахождения. В северо-западной Литве распространена нарво-неманская культура (рис. 4, 1—5; карта 8, 2), керамика которой известна из 14 мест нахождения. В конце III тысячелетия в обеих культурах прослеживается некоторое влияние культуры гребенчатой ке-

рамики в виде гребенчатых мотивов в орнаментике горшков (рис. 4, 11—13; карта 8, 3), ромбических наконечников стрел (рис. 7, 3, 4; карта 9, 4) и дротиков (рис. 7, 1; карта 9, 6). В Литве керамика с гребенчатыми мотивами обнаружена в 10 местах находления. Кремневые изделия, найденные в пределах распространения верхненеманской культуры, весьма близки к находкам микролито-макролитической культуры, в картах которой они и картографированы (карты 4—6). В пределах распространения нарво-неманской культуры в раннем неолите встречаются костяные-роговые изделия, которые напоминают в основном мезолитические типы и потому скартографированы вместе (карта 7). Характерными для неолита являются лишь некоторые наконечники стрел и дротиков (рис. 5, 1, 3, 4, 8; карта 7, 7, 8), крючки для удочек (рис. 5, 6), ножи, проколки, некоторые формы роговых топоров (рис. 5, 2, 7) и мотыги (рис. 5, 5). Для раннего неолита характерны янтарные украшения, хотя они встречаются и до бронзового века, приобретая новые формы. Янтарные украшения найдены лишь в поселениях на берегах моря (карта 8, 4). Для погребения неолита характерно трупоположение в вытянутом положении (карта 8, 5).

Начало позднего неолита относится к концу III тысячелетия до н. э.—периоду распространения элементов культуры шнуровой керамики (или висло-неманской, поморской, жуцевской) в местной культуре и появления самих носителей упомянутой культуры. Горшки шнуровой керамики более разнообразной формы: кубки, амфоры, террины, миски, широкогорлые горшки (рис. 6, 1—7), которые украшаются веревочными оттисками, нарезками, валиками, поверхность их иногда слабо штихованная. Шнуровая керамика известна во всей Литве (карта 9, 1) из 56 мест находления. И в раннем и в позднем неолите на горшках изредка попадаются текстильные отпечатки (карта 9, 2). В позднем неолите еще встречаются некоторые отголоски ранних типов кремневого инвентаря — ланцеты, трапеции, а иногда и наконечники, напоминающие свидерские типы. Все-таки основными типами наконечников культуры шнуровой керамики являются треугольные наконечники (рис. 7, 2, 5—11; карта 9, 3), которые в Литве известны из 111 мест находления. Гораздо реже встречаются ромбовидные наконечники стрел (рис. 7, 3, 4; карта 9, 4), известные лишь из 18 мест находления в восточной и северной части Литвы. Их следует считать влиянием культуры гребенчатой керамики, так же, как и листовидные наконечники дротиков (рис. 7, 1; кар-

та 9, 6). Для захоронений позднего неолита характерны одиночные погребения с трупоположением в скорченном положении, поэтому они мало известны (карта 8, 6).

4. Поселения эпохи раннего металла (вторая половина II тысячелетия до н. э.) еще во многом похожи на поселения позднего неолита, вследствие увлажнения климата они перемещаются все выше. На рубеже каменного и бронзового веков, вероятно, исчезает шнуровая орнаментика горшков, и превалирующую роль начинает играть слабая штиховка. В Литве слабоштихованная керамика известна из 72 мест находления (карта 10, 1). Форма горшков упрощается — в восточной Литве встречаются обычно толстостенные горшки в форме бочонка или лейки (рис. 6, 9, 10), а в западной Литве бывают тонкостенные низкие горшки (рис. 6, 8). Большинство гладкостенной керамики, особенно толстостенной, тоже принадлежит к этому времени (карта 10, 2). В начале бронзового века еще не выходят из употребления треугольные, трапециевидные и других форм наконечники стрел. Однако специфическими наконечниками бронзового века являются треугольные с черешком (рис. 7, 15; карта 10, 3), листовидные (рис. 7, 13, 14; карта 10, 4) и длинные плоско ретушированные (рис. 7, 16; карта 10, 5). Во второй половине бронзового века эти изящные кремневые изделия исчезают.

Таким образом, территория Литвы с начала заселения составляет две культурные области: в период палеолита юго-восточная Литва и часть Белоруссии входят в основной ареал распространения свидерской культуры, в мезолите же здесь образуется область распространения микролито-макролитической культуры, которая в раннем неолите эволюционирует в верхненеманскую культуру. Северная Литва в мезолите входит в ареал распространения кундской культуры, которая в неолите эволюционирует в нарво-неманскую культуру. В конце III тысячелетия до н. э. замечаются некоторые влияния культуры гребенчатой керамики, распространявшиеся с западной территории Латвии по побережью Балтийского моря в северной части Литвы, а из восточной Латвии по озерам северо-восточной Литвы и по реке Швянтой (восточной) до Нерис (Вилии) и, наверно, через юго-западную Литву в Калининградскую область. Это подтверждается и находками шлифованных топоров (см. часть II книги). Культура шнуровой керамики играет как бы нивелирующую роль, хотя культурные различия еще долго остаются.

II. КАМЕННЫЕ ШЛИФОВАННЫЕ ИЗДЕЛИЯ

О. БАГУШЕНЕ, Р. РИМАНТЕНЕ

Каменные шлифованные изделия собираются в коллекции уже начиная с XIX в. Однако только во второй половине XIX в. их признают памятниками именно каменного века. Обобщающие труды о них в конце XIX—начале XX в. публиковали Е. Тышкевич (Tyszkiewicz, 1842, 1850), И. И. Крашевский (Kraszewski, 1860), К. Грэвингк (Grevingk, 1865, 1871), И. Р. Аспелин (Aspelin, 1877), Т. Даугирдас (Dowgird, 1890, 1891), В. Шукевич (Szukiewicz, 1904). Самые крупные коллекции находятся в Каунасском историческом музее, в Историко-этнографическом музее Литовской ССР и во многих краеведческих музеях. В Литве известно около 3000 шлифованных изделий. В настоящем атласе зарегистрировано 2560 находок из 1422 мест нахождения.

Все находки классифицированы на 7 разделов.

I. Несверленые топорики — из кремня или других пород камня.

1. Кремневые топорики (рис. 8, 1—5, 8; карта 11) имеют четырехугольную или слегка трапециевидную форму. Основным признаком из классификации является разрез.

1) Топорики линзовидного сечения (рис. 8, 1, 2; карта 11, 1) наиболее близки к мезолитическим, хотя обычно шлифованы по всей поверхности. Форма лезвия суженная, прямая или расширенная. Первые два вида встречаются обычно в стоянках IV—III тысячелетия до н. э. (216:5; 273; 696:1; 1045:4; 1380). Топорики с расширенными лезвиями, часто еще с сегментарным разрезом, встречаются гораздо реже. Это, без сомнения, мотыжки, сделанные по примеру каменных мотыг, и датируются они уже II тысячелетием до н. э.

2) Топориков овального сечения найдено приблизительно столько же, как и топориков линзовидного сечения (карта 11, 2). Они обычно встречаются в поселениях уже времен распространения шнуровой керамики (76; 216:10; 249:3; 1091; 1350:1 и др.). Топорики овального сечения эволюционировали из топориков первого типа, наверное, во второй половине III тысячелетия до н. э. и употреблялись вплоть до бронзового века.

3) Топорики четырехугольного сечения составляют большинство (рис. 8, 3,

4; карта 11, 3). Форма лезвия — прямая или немного расширенная, обух всегда утолщенный. Однако в юго-восточной части Литвы встречаются и узкие длинные экземпляры (рис. 8, 8), а на Куршской косе — совсем короткие. Все они характерны лишь для стоянок позднего неолита (117:3; 483:1; 668:2; 1177; 1313; 1350 и др.), но некоторые, по-видимому, удерживаются вплоть до бронзового века (97:1; 171:1 и др.), так как их форма заимствована уже от более поздних каменных топориков (рис. 8, 8).

Кремневые топорики встречаются главным образом в богатых кремнем частях юго-восточной Литвы, над Неманом и особенно в Каунасском районе. Много их найдено в Капсукском и Вилкавишкском районах. Кремневый шлифованный топорик в раннем неолите в Европе встречается приблизительно в тех местах, где в мезолите были распространены овальные топорики. Мезолитические топорики в разных районах отличаются мало, лишь в неолите они приобретают различные формы. Отмеченные нами формы и их развитие свойственны лишь для Прибалтики.

2. Топорики из других пород камня (рис. 8, 6, 7, 9, 10; карта 12) по форме похожи на кремневые топорики и, без сомнения, являются местными, хотя идея обрабатывать камень других пород должна была прийти извне. Они классифицируются по распространению ударного веса на 2 раздела.

1) Топорики утолщенные посередине (рис. 8, 6), обычно имеют четырехугольные сечения, реже — овальные, обух — притупленный и утолщенный. Встречаются в поселениях начиная с позднего неолита (847:1; 848:1), хотя довольно много их найдено и в городищах эпохи раннего металла (205:4; 457:6, 7, 13; 1189:6; 1372:1, 5, 6, 10). Они распространены (карта 12, 1, 2) главным образом в северо-западной Литве по среднему течению р. Неман, верхнему течению р. Шяшупе и в северо-восточной Литве — в регионах, где почти нет кремневых топориков.

2) Топорики утолщенные ближе к лезвию (рис. 8, 7, 9) обычно имеют более тонкий обух. Овальное сечение встречается весьма редко. Все они обнаружены в городищах эпохи раннего металла (457:3, 4, 5, 15; 705:1; 827; 1275:1, 2; 1372:7) или в регионе их распространения (карта 12, 3, 4) и принадле-

жат более позднему периоду, чем конец II тысячелетия до н. э.

3) Чертежковые топорики — редко встречающаяся форма (рис. 8, 10), иногда они бывают атипичными. Эти топорики распространялись, видимо, позднее, так как один был найден в городище (1321:7). Встречаются в северо-восточной и юго-западной Литве (карта 12, 5).

II. Сверленые топорики разделяются на 4 группы.

1. Топорики с длинным четырехугольным обухом (балтийские) (рис. 8, 11; 9, 1—3; 10, 1; карта 13). Ранние по форме очень близки толстообушковым несверленым топорикам. Их грани почти параллельные, а обух одинаковой ширины с туловищем, длинный, оканчивается четырехугольником. Разделяются на три группы.

1) Топорики со скосенными гранями (рис. 8, 11; 9, 1) являются самой ранней группой, так как они еще очень близки несверленым топорикам. Большинство их встречаются (карта 13, 1а, б) в южной Литве, по обе стороны Немана, меньше в Жемайтии и совсем мало — в северо-восточной Литве. Редко встречаются в южной и западной Литве крупные экземпляры (более 13 см длины) (карта 13, 1с); в основном в поселениях конца каменного—начала бронзового века (246:4; 989:2; 1350:5).

2) Топорики с параллельными гранями обычно являются более толстыми, чем топорики первой группы. Боковые грани параллельны не только в обухе, как в первой группе, но и ниже сверления, заужены они лишь в лезвиях (рис. 9, 2). Такие топорики встречаются во всей Литве (карта 13, 2а, б), но концентрируются в северо-восточной Литве и в Занеманье. Небольшие экземпляры обнаружены уже в стоянках начала бронзового века (294; 300), часто в реке или у самого берега (49; 147:3; 162:1; 393:2; 472:2; 1360), хотя они найдены и в городищах, особенно в Латвии. Крупные экземпляры (рис. 10, 1) встречаются лишь в северо-восточной Литве (карта 13, 2с).

3) Топорики с параллельными гранями и зауженным обухом (рис. 9, 3; карта 13, 3а, б) также причисляются к упомянутому типу, хотя в них заметно влияние топориков других типов. Большинство их распространено в той же области, как и упомянутые выше типы — в косой полосе от Капсукского района до северо-восточной части Литвы. Крупные экземпляры концентрируются в северо-восточной Литве, северо-западной Белоруссии и восточной Латвии. Принадлежат к эпохе бронзы.

Топорики с длинным четырехугольным обухом являются балтийским типом, распространенным в пределах Немана и Даугавы. В Латвии их обычно называют аукшземским типом топоров. Они появились, вероятно, в южной Литве.

2. Топорики с коротким округлым обухом (рис. 9, 4—7; 10, 2, 3; карта 14) являются обычными рабочими топориками, приближающимися иногда к группе вышеупомянутых топориков, а иногда к группе балтийских ладьевидных. Они разделяются на две группы.

1) Топорики с широким обухом являются короткими и длинными (рис. 9, 4—7). Короткие имеют 8—10 см в длину и 4—5 см через сверление, бока округлые, обух тоже, лезвия обычно расширены. Самые ранние из них найдены в стоянках конца III тысячелетия до н. э. (249:3), они встречаются часто глубоко в земле, что означает их принадлежность к разрушенным одиночным погребениям (401:1; 487:7; 761:2; 774; 1157:1), но иногда и в городищах эпохи раннего металла. Они распространены главным образом в полосе центральной Литвы, хотя в пределах реки Нявежис в Занеманье, и в восточной и в юго-восточной Литве их почти нет.

2) Топорики с зауженным обухом (рис. 10, 2, 3) иногда несколько напоминают топорики других типов — ладьевидные, двухлезвийные. Вероятно, они подверглись их влияниям, но не эволюционировали до их форм. Встречаются часто по берегам рек (80; 102:2; 436:2; 585; 620; 1065:6), некоторые, как можно предположить, обнаружены в разрушенных погребениях (899; 1018), другие, видимо, в городищах или священных холмах (847:4; 875; 1036; 1352). В основном они распространены в западной Литве (карта 14, 2) до р. Дубисы и в западной части Занеманья.

3. Ладьевидные топоры (рис. 10, 4—6; 11—13; карты 15, 16) распространены на больших пространствах Европы и являются одним из типов топоров, имеющих много вариантов. По самым крупным признакам разделяются на 4 группы.

1) Топоры европейского типа (рис. 11, 1—5) имеют овальное четырехугольное или трапециевидное сечение, бока у сверления расширены, лезвие несколько опущено вниз, на спинке часто имеется грань. Обух цилиндрический или конусообразной формы. В лучших экземплярах обух составляет около $\frac{1}{4}$ всей длины топора (рис. 11, 1), но правленные топоры имеют более короткую часть лезвия (рис. 11, 2, 4). Конец обуха редко расширен. Топорики с цилиндрическим обухом распространены (карта 15, 1, 2, 3)

главным образом в западной Литве до р. Дубисы и среднего течения р. Неман, меньше их появляется в северо-восточной части Литвы — между реками Нявежис и Швяントой (восточной). Часть их, без сомнения, принадлежала к разрушенным одиночным погребениям шнурников (206; 323; 602:3; 611; 955; 1014; 1072; 1259), часто они встречаются в реках (290:3; 839:1). Топоры с конусообразным обухом (рис. 12, 3) являются поздним вариантом топоров европейского типа. Их обух, начиная с отверстия, равномерно сужается. Сечение весьма разнообразное, спинка вогнутая, лезвие немного расширено. Этот тип встречается почти исключительно в северной Литве (карта 15). Часть их происходит, без сомнения, из разрушенных одиночных погребений каменного века (99; 869; 1012; 1052:2), но некоторые очень окатанные экземпляры встречаются даже в городищах эпохи раннего металла (870; 1198).

2) Топоры фатьяновского типа (рис. 12, 4, 5) встречаются редко и при этом не самые характерные экземпляры. От других ладьевидных топоров отличаются лопастью, более вогнутой крышеобразной спинкой и более сложным сечением туловища, наличием граней обычно на спинке, а иногда и на брюшке. В Литве они распространены (карта 15, 7) в основном в западной части, несколько экземпляров найдено в северо-восточной и юго-восточной частях. Наверно, они все являются завезенными.

3) Туловище и обух балтийских ладьевидных топоров (рис. 13, 1—8) обычно имеют четырехугольное сечение, обух притупленный, верхняя и нижняя стороны прямые, лезвия несколько расширены. В них нет стройности топоров европейского типа и прослеживается влияние разных топоров (топориков с четырехугольным и округлым обухом, двухлезвийных) местных типов. Их можно разделить на 2 группы: а) топорики с округленными гранями и удлиненным обухом (рис. 13, 1, 2, 4, 5) сохраняют еще некоторые элементы европейского типа. Их длина достигает 9—15 см, в профиле они иногда изогнутые, лезвия часто изогнутые — зауженные или расширенные. б) топорики с зауженным от сверления коротким обухом (рис. 13, 3, 6—8) теряют свои характерные черты и приближаются к обычным рабочим топорикам. Их найдено приблизительно в три раза больше, чем топориков первой прибалтийской группы. Часто топорики этих обеих групп встречаются глубоко в земле в разрушенных одиночных погребениях, вблизи от воды или в воде, в торфяниках — и, наверно, датируются концом

каменного — началом бронзового века. Экземпляры, отдаленно напоминающие по форме вышеупомянутые (рис. 13, 5), встречаются и в городищах (457:1; 1372:2). Балтийские ладьевидные топорики, в большинстве распространенные (карта 16) в пределах р. Шяшупе, между реками Дубиса и Нявежис, между верховьями рек Вяinta и Миния, но их почти нет в юго-восточной Литве и по среднему течению р. Неман. Похожие типы топориков встречаются и на среднем Поднепровье и в Финляндии, но они отличаются по форме обуха и некоторым пропорциям. Наверно, везде они являются продуктом местного развития.

4) Втульчатые топорики (рис. 10, 4—6) встречаются очень редко, все они разнообразные и, надо полагать, завезенные. Распространены в северной Литве (карта 15, 5). Эта форма свойственна Восточной Европе, где выделяется их три отдельных центра.

4. Двухлезвийные топоры (рис. 14; карта 17) в Литве встречаются часто. По форме лезвий они разделяются на две группы:

1) С острыми лезвиями (рис. 14, 1—3; карта 17, 1, 2). Обычно они симметричные, маленькие, ширина лезвий обычно 4—6 см, но встречаются топорики, у которых лезвия 2,2—6,5 см ширины. В редких случаях лезвия бывают неодинаковой ширины, а сам топорик несколько изогнут (рис. 14, 5). Такие топорики распространены в основном в центральной полосе Литвы, между реками Дубиса и Швяントой. Двухлезвийная форма очень распространенная в Европе, но для разных стран присущи свои варианты. Топорики с плоско обитыми поверхностями и выпуклыми боками характерны для областей балтской культуры. Имеются данные, что они были в употреблении во второй половине бронзового века, но изогнутые экземпляры могли быть и более древними.

2) С тупыми лезвиями бывают четырехугольного и восьмиугольного сечения. а) Топорики четырехугольного сечения (рис. 14, 4, 6—9) в Литве встречаются часто (карта 17, 3, 4). Лезвия их обычно уже, чем у топориков с острыми лезвиями. Эти топорики характерны для областей балтской культуры и, наверно, появились в результате видоизменения более ранних остролезвийных. В смысле формы эти топорики отличают невыпуклые бока, четырехугольное сечение, плоский верх и низ. б) Восьмигранные, фацетированные топорики (рис. 14, 7) относятся к реже встречающемуся типу (карта 17, 5, 6). Одних лезвие обычно сужено, некоторые топорики несколько изогнуты, один их конец

сужен. Эти топорики напоминают ладьевидные. Фасетированные топорики характерны для областей балтской культуры. Учитывая их некоторое сходство с ладьевидными, они могли появиться в неолите, употреблялись в бронзовом веке.

III. Булавы встречаются нечасто. Ввиду большого их разнообразия разделение на 5 групп следует считать условным.

1. Продолговатые булавы (молотки) (рис. 15, 1, 3; карта 18, 1) часто неправильной формы, не отличаются тщательностью обработки, нередко это — переделанные утилизированные топорики. Сечение таких булав обычно четырехугольное с округлыми гранями, иногда почти круглое. Датировать эти топорики трудно, так как они могли появиться в разных местах случайно.

2. Плоские булавы овального сечения (рис. 15, 4, 7; карта 18, 2). Обычно они обработаны нетщательно, это могут быть и случайные камни. Сечение их бывает толстополусферическое, овальное, линзовидное или двуусеченоконическое. Такие булавы обычно датируются концом III — началом II тысячелетия.

3. Шаровидные и бочкообразные булавы (рис. 15, 5; карта 18, 3) обычно однородные, диаметр их 7 см. Они встречаются в поселениях бронзового века (1065:7; 1403:1) и в ранних городищах (1321:4). По всей вероятности, происхождение их связано с югом Европы.

4. Звездовидные булавы (рис. 15, 8; карта 18, 4) встречаются еще реже. Они плоские, вырезанные по краям. Их следует датировать концом бронзового — началом раннего железного века.

Булавы этих четырех видов распространены по всей Литве. Чаще они встречаются в юго-западной и северо-восточной ее частях, обнаруживаются в низовьях р. Дубисы и в верховьях р. Вяяты.

5. Ромбические булавы (рис. 15, 2; карта 18, 5) являются редкой находкой. Сечение их овальное, поверхность часто шероховатая, отверстие выколотое. Судя по находкам в других странах, они употреблялись во времена от неолита до поздней бронзы. Распространены в северо-восточной части Литвы и на юге ее. Эти булавы — финского происхождения.

IV. Мотыги известны с III тысячелетия до н. э. Они деревянные, сделаны из одного куска, с рукояткой. Каменных мотыг в Литве найдено мало, хотя они довольно разнообразны и разделяются на 5 групп.

1. Мотыги с случайных форм (рис. 16, 1) сделаны из плоских необработанных кам-

ней, в которых лишь просверлено отверстие для рукоятки и пришлифовано лезвие. Встречаются и в поселениях позднекаменного века (390).

2. Четырехугольные мотыги (рис. 16, 2) обычно изготовлены из камней случайных форм, лезвия их бывают поправленными, поверхность часто шлифуется.

3. Трапециевидные мотыги (рис. 16, 3) обычно маленькие, напоминают несверленные топорики, иногда не имеют отверстия для рукоятки. Найдены в поселениях позднего неолита (1091).

Мотыги перечисленных трех видов распространены по всей Литве (карта 19, 1), правда, в центральной полосе, на север от р. Неман они не встречаются.

4. Цилиндрические мотыги (рис. 16, 7; карта 19, 2) обычно длинные, с овальным или округлым разрезом, лезвия их прямые или незначительно выпнутые. Иногда обнаруживаются неподалеку от неолитических поселений (488:2; 1052:1; 1065:9). Тип скорее всего западного происхождения. Большинство этих мотыг обнаружено в юго-восточной Литве, иногда они встречаются и на Куршской косе.

5. Колодкообразные и змееголовые мотыги (балтийские) (рис. 16, 8—10; карта 19, 3, 4). Весьма близкие по типу настолько, что по обломкам неразличимы. Бока колодкообразных мотыг расширяются к головке, бока змееголовых мотыг почти параллельные. У ранних змееголовых мотыг еще нет змеиной головки, но в отличие от других видов мотыг их спинка высоко поднята (рис. 16, 8). Позднее на спинке появляется заметно выраженная бровка, а головка правомерно расширяется (рис. 16, 9). Наконец, головка становится широкой и плоской (рис. 16, 10). Обломки змееголовых мотыг найдены и в поселениях раннебронзового века (491:6; 681:1; 989:1; 1300). По другим находкам можно судить, что они были распространены в бронзовом веке. Оба типа свойственны лишь балтской культуре. Более ранние колодкообразные мотыги встречаются немного севернее, вероятно они попали туда во время расселения шнуровиков, змееголовые распространены лишь в узком балтском ареале — на север — до Мадонского р-на в Латвии, на запад — до р. Одер, на юго-восток — в р-не Гродно, хотя несколько экземпляров найдено и в Полесье. В Литве эти типы распространены (карта 19, 3, 4) по всей территории.

V. Тесла обычно сделаны из сланца. По всей вероятности, все они импортированы из областей на северо-восток от Литвы. Их найдено мало, все они разнообразные, хотя раз-

личаются два вида: тесла с овальным (рис. 15, 6) и с трапециевидным сечениями. Они известны в стоянках конца III тысячелетия до н. э. (848:4) и встречаются по путям распространения культуры гребенчатой керамики (карта 19, 5, 6).

VI. Фрагменты и утилизированные орудия (карта 20) дополняют картину распространения топоров. В большинстве случаев фрагменты представляют собой обломки топориков с длинным четырехугольным или с коротким округлым обухом (карта 20, 1), которые по остаткам точно определить не удалось. Иногда сломанные топорики переделывались на топорики с четырехугольным обухом или на стамески (рис. 16, 5, 6; карта 20, 2).

Распространение шлифованных орудий отражает образование и изменение культурных областей в Литве главным образом в позднем неолите и в бронзовом веке. Территория между р. Неман и низовьем р. Шяшупе и между реками Нерис—Неман и Мяркис, где находок почти не обнаружено, отделяет

южную Литву, где в раннем и развитом неолите была распространена верхненеманская культура. Однако эта южная область постоянно поддерживает связи с северо-восточной Литвой и восточной Латвией через главный путь сообщения от р. Даугавы по Швянтойи (восточной), по низовьям р. Нерис, через р. Неман до р. Шяшупе в Калининградскую область. Вторая полоса, где находки также отсутствуют, вырисовывается между реками Дубисой и Швянтойи. Она отделяет западную и восточную Литву. Влияние в западную Литву через побережье Балтийского моря все время шло с юго-запада и с севера, а до северо-восточной Литвы оно доходило ослабленным, здесь долго сохраняются стариные консервативные типы изделий. Центральная полоса Литвы, на север от р. Неман, была заселена несколько позднее (в бронзовом веке) и в ней преимущественно распространяются такие виды топориков, которые не так часто встречаются в других областях, причем в основном типы,ственные балтским племенам.

III. ПАМЯТНИКИ И НАХОДКИ ЭПОХИ БРОНЗЫ

Е. ГРИГАЛАВИЧЕНЕ

Первые сведения о находках этого периода относятся к середине и второй половине XIX в., хотя и в начале XX в. было известно только несколько памятников и находок эпохи бронзы (Покровский, 1892; Hollack, 1908; Tarasenka, 1928). Однако в 30-х годах зарегистрировано уже 128 находок из 62 известных и 10 неустановленных местонахождений (Puzinas, 1936, 1938). В настоящее время исследованы 5 курганов бронзового и раннего железного веков, найдены 3 клада, обнаружено 200 бронзовых находок, относящихся к периоду до н. э. Большинство из них — случайные находки.

Периодизация памятников и находок эпохи бронзы на территории Литвы, как и на территории Восточной Прибалтики, основывается на периодизации, установленной шведским археологом О. Монтелиусом и уточненной К. Энгелем (Engel, 1935), И. Пузинасом (Puzinas, 1936, 1938), М. Гимбутасом (Gimbutas, 1960) и польским исследователем И. Домбровским (Dąbrowski, 1968). Бронзовый век делится на ранний (I—III периоды по О. Монтелиусу) и поздний (IV—V периоды). Ранний бронзовый век датируется 1600—1100 г. до н. э., а поздний 1100—550 г. до н. э.

К раннему бронзовому веку относится лишь один исследованный памятник в Шляжай (97), отдельные бронзовые находки указывают на то, что населению Литвы металлы был знаком уже в I периоде эпохи бронзы: это чекан из Велионы (107) и Паневежиса (68) — импорт из Польши. Почти тем же периодом датируются ранние топоры с закраинами (рис. 18, 5) т. н. восточного или северонемецкого типа (4:1; 38:1,2; 102). В конце I—начале II периода увеличивается число импортных изделий и появляются первые предметы местного производства, в большинстве случаев орудия труда и оружие. Основной тип — топоры с закраинами, сделанные по импортным образцам восточного типа (рис. 18, 2, 6) (4:2, 37:1, 2; 51, 86, 113:1), которые датируются концом II—началом IV периода. Так называемый восточно-балтийский тип топоров особенно распространен в южной части Восточной Прибалтики. Самые ранние из них — топоры с длинной вставной частью и коротким лезвием (рис. 18, 8) (18; 88). Разновидности этого типа обнаружены на территории бывш. Восточной Пруссии, где, по всей вероятности, был центр их производства. Топоры с закраинами и с по-

лукруглыми и лопатовидными лезвиями (рис. 18, 3, 12, 13) были распространены на обширной территории бывш. Восточной Пруссии, Литвы, Латвии. Восточнобалтийский тип как местная форма служит критерием при определении территории, населенной балтийскими племенами. Найдены всех топоров с закраинами, за некоторым исключением, концентрируются в западной Литве. Можно полагать, что один центр их производства находился в районе нижнего течения р. Немана, другой — в северной части Литвы, где, кроме того, были обнаружены т. н. уступчатые топоры (рис. 18, 1), относящиеся к III—IV периоду бронзового века (19, 25:1,2, 27). В западной Литве (в районах Клайпеды и Шилуте) локальную форму представляют топоры с закраинами т. н. клайпедского типа (рис. 18, 4) (41:1; 96:1,2; 113:3).

Характерной балтийской формой являются т. н. балтийские боевые топоры (рис. 18, 10) или боевые топоры нортикенского типа (8; 28:1; 63:1; 66; 70:1; 75; 83; 95:1,2), которые в основном распространены на территории Литвы и бывш. Восточной Пруссии. Небольшую группу составляют наконечники копий, отражающие бывшие связи с разными странами: два нордийских (рис. 19, 1) (28:2,3), один лужитский (63:2) и один из Восточной России (рис. 19, 3) (31). Имеется несколько мечей общеевропейского типа (101:1—3, 14).

Формы украшений немногочисленны (и почти исключительно обнаружены в курганах Шлажай): это фрагмент торцированной шейной гривны (97:16), булавки с петлей (97:1—8), спиральные булавки (рис. 19, 11) (70:2; 97:23), массивные браслеты из проволоки круглого сечения с закрытыми концами (97:9—13), утолщенными концами (10:1), утонченными концами (10:2; 97:14, 15), спиральными концами (113:8,9), колечки (97:17—20). Украшения датируются II—III периодами эпохи бронзы и являются характерными украшениями на территории Восточного Поморья — Западной Пруссии. Из других находок можно упомянуть фрагмент спирали (97:22); тутулус — (97:21) и бронзовые фигуры человека (90; 113:10).

К позднему бронзовому веку, наряду с одиночными случайными находками, относятся и несколько кладов, а также большая часть исследованных и неисследованных курганов. К IV—V периодам относится клад из Вашкай (106), где обнаружены втульчатый топор типа Мелар, вислообушенный топор типа Галича, шведский миниатюрный штилет. Клады из Баудеёс (13) и Пабалай (65) относятся уже к

концу бронзового и началу раннего железного веков. Это 4 бронзовые шейные гривны из проволоки круглого сечения с уточненными концами, 2 бронзовых спиральных браслета — в кладе Пабалай и украшения человека и конского снаряжения — в кладе Баудеёс: спиральная булавка, два спиральных браслета и вогнутые пластинки. Тем же периодом датируются исследованные курганы в Эглишкай (24) с каменными венцами, иногда каменными окладками, в которых погребения находились в каменных ящиках и других каменных конструкциях. К раннему железному веку относится также исследованный курган в Мишайкай (56) с погребениями трупосожжения в насыпи между камнями, из которых одно помещено в урне между плоскими камнями. К этому периоду можно отнести и курганы Кретингале (43). В 1940—1948, 1950—1951 гг. был исследован курганный могильник и грунтовой могильник с каменными венцами в Курмайчай (46), который дает представление об изменении погребального обряда с конца бронзового века до IV в. н. э. К ним близки курганы, исследованные в 1968 г. в Квецай (47). К концу бронзового века или к раннему железному веку относятся еще не исследованные курганы в Падварай и Пагегай.

Формы предметов позднего бронзового века иные, чем раннего. Для него характерны втульчатые топоры, которые в IV—V периодах были импортными, а в VI периоде — уже местного производства. Ранние формы — это разновидности топоров, распространенных в Средней Швеции (рис. 20, 5) (106), имеющие аналоги в Северной Германии, в Поморье (72), в Готланде, где они считаются не местными, а завезенными из западных или юго-западных областей Европы (34), из бывш. Восточной Пруссии (80), лужитскими (59). Наиболее распространены местные балтийские формы втульчатых топоров с локальными вариантами.

Несколько топоров представляют локальный, т. н. тильзитский тип, аналогии которого обнаружены в узкой области по обеим сторонам р. Неман в Литве и на территории бывш. Восточной Пруссии, в Латвии (Сабиле) (74; 80:2). Широко распространен тип, известный под названием Илишкес (9:2, 12; 20—1; 30; 32; 36; 52; 104; 109; 112; 113:5) (рис. 20, 2). В Литве он встречается в западной, северной частях и в Занеманье. Вероятно, было несколько центров их производства. Дальнейшее развитие местных форм отражается в топорах из Сутку-

най (89) и Шилайнай (92) (рис. 20, 7), а самое позднее звено — во втульчатых топорах т. н. типа Лиепине (рис. 20, 6). Данный тип обнаружен в западной Литве и в Занеманье, откуда он распространился на территорию бывш. Восточной Пруссии и Курш (Латвию).

Вислообушный топор из упомянутого клада Вашкий (106:2) — импорт из восточной или юго-восточной европейской части СССР, где аналоги найдены в кладе Галича и в культуре Сейма.

Из более редких изделий в Литве обнаружены стамеска (113:7), 2 серпа (29; 67), завезенные из лужитских или еще более западных областей, несколько ножей (2; 53) местных форм, штилеты (82; 91; 106:3). Довольно многочисленны наконечники копий. Локальные их формы просты и разнообразны, почти исключительно относятся к VI периоду эпохи бронзы (1; 3; 15; 20:2; 23; 45; 55; 58; 59:3; 76; 78:1; 92:3; 100:2; 108).

В позднем бронзовом и в раннем желез-

ном веках встречается больше разнообразных украшений. В основном для них характерны местные формы. Это булавки со спиральной головкой (рис. 19, 12) из круглой проволоки (5; 13:1; 65:1,2; 78:2) — V — начало VI периода, булавки с извилистой головкой (10:3), шейные грифны из проволоки круглого сечения с утонченными концами (63:3—6), сконусовидными концами (95:3,4), с копытообразными концами (95:5; 97:24; 62; 11), массивные браслеты (35; 77:1), спиральные браслеты (13:2,3). Новыми местными формами являются очковидные спирали — височные кольца (6:1,2; 77; 6,7). Типологическое их продолжение — височные кольца из Степанавы (87). Кроме того, найдены спиральные височные кольца (24:1; 46:1—3; 94:1), подвески в виде спиралей (46:4—6; 69), очковидные (60; 71; 77:5), литые продолговатые (24:2), в форме месяца (13:9), дисковидные (77:2—4).

ATLAS DER ARCHÄOLOGISCHEN DENKMÄLER LITAUENS

BUCH I

KURZE ZUSAMMENFASSUNG

Man beginnt die Steinzeitfunde in Litauen seit dem letzten Viertel des 19. Jahrhunderts zu kartographieren (Aspelin, 1877). Später sind die Steinzeitfunde von Szukiewicz (Шукевич, 1893; Szukiewicz, 1901^a, 1907, 1910) auf Karten aufgetragen worden. Ganz Litauen umfassende Karten sind von F. Pokrowsky (PAKV, 1893; PAKG, 1895; PAKK, 1899) zusammengestellt worden, die durch Archäologiekarten für Westlitauen von E. Hollack (1908) ergänzt sind. Im Jahre 1928 wurde die zweite, ganz Litauen umfassende Karte von P. Tarasenka herausgegeben. Der gegenwärtige (dritte) Atlas umfaßt schon alle archäologischen Denkmäler

und Funde, die bis 1970 bekannt wurden. In diesem Buche wird eine kurze Charakterisierung jedes einzelnen Denkmals gegeben, der Verwahrungsort (**Sv**) (Museum, Sammlung), schriftliche Quellen (**Sl**) und Literatur (**Lit**) hingewiesen. Das Zeichen * bedeutet den ehemaligen Verwahrungsort. Das Buch besteht aus drei Teilen und jeder Teil aus drei Abschnitten: 1) Einführung; 2) Denkmäler- und Fundverzeichnis; 3) Register der Haupttypen der Funde.

In welchem Verzeichnis die entsprechende Nummer gesucht werden soll, ist auf den Karten bezeichnet.

I. STEIN- UND BRONZEZEITDENKMÄLER

R. RIMANTIENE

Den Fundstoff der Steinzeitstationen und Steinzeitsiedlungen beginnt man seit den achtziger Jahren des 19. Jahrhunderts in Sammlungen zu häufen.

Die ersten Forscher sind Gloger (1845—1910), W. Szukiewicz (1852—1919), T. Daugirdas (1852—1919), O. Tischler (1843—1891), A. Bezzenger (1851—1922), E. Hollack (1860—1924). Nach dem ersten Weltkrieg wird das Material am meisten im Kaunasser Kulturmuseum aufbewahrt. Außerdem werden Forschungen von P. Tarasenka (1892—1962) und K. Jablonskis (1892—1960) ausgeführt. Nach dem Großen Vaterländischen Krieg werden Forschungen vom Institut für Geschichte der Akademie der Wissenschaften und vom M.-K.-Ciurlionis-Kunstmuseum organisiert. In Litauen sind 950 Steinzeit- und Bronzezeitsiedlungen aus 384 Ortschaften registriert worden. Das Fundmaterial wird in 4 chronologische Gruppen gegliedert.

I. Das Paleolithikum und Epipaleolithikum (das 10. bis 8. Jahrtausend v. u. Z.) beginnt, nachdem die Eisgletscher sich entfernt hatten, d. h. von der 2. Hälfte der Allerödschwankungszeit. Die Stationen werden auf den höheren Flußterrassen auf Sandboden eingerichtet. Litauen war von mehreren verschiedenen Kulturträgern besiedelt worden. Das grundlegende Kennzeichen des Baltischen Magdalenienskulturinventars ist die breite Stielspitze (Abb. 1:1—14). Außerdem sind kurze Schaber, Seitenstichel und Eckstichel sowie einendige Nucleus für diese Kultur kennzeichnend. Das sind kurze Zeit dauernde Einwandererstationen der aus fernen Gebieten hergekommenen Jäger. In Litauen sind 44 (Karte 2:1) solche Stationen bekannt. Knochen und Geweiherzeugnisse, die dieser Kultur angehören (Abb. 3:6), sind nur in einem Fundort vorgekommen (Karte 2:3). Am Anfang der Mittelsteinzeit (8. Jahrtausend v. u. Z.) wird die-

selbe Kultur Epipaleolithikum genannt (Abb. 1:12, 13). Die Stationen werden auf der ersten Überauenterrasse eingerichtet. In Litauen sind 8 Stationen, die der epipaleolithischen Magdalienenkultur angehören, bekannt (Karte 2:2). Das Hauptkennzeichen der Swydrykulturstationen ist eine schmale Stielspitze meistens mit nicht eingeschnürtem Stiel, von der Kehrseite mit Swydryretusche bedeckt (Abb. 1:15—18). Außerdem sind schmale, lange Schaber, Keilstichel und prismoide Nucleus charakteristisch. Diese Swydrykulturstationen kommen in das Hauptverbreitungsgebiet der Swydrykultur ein, das noch Mittelpolen und Westpollesia umfaßt. Morphologisch unterscheidet man zwei paleolithische chronologische Gruppen. In Litauen sind 57 paleolithische und epipaleolithische Swydrykulturstationen registriert worden (Karte 3:1, 2). Im Epipaleolithikum werden die Stationen auf der ersten Überauenterrasse eingerichtet. Für diesen Zeitabschnitt sind manche Typen der Pfeilspitzen kennzeichnend (Abb. 1:19—22).

II. Die Mittelsteinzeit (vom 8. bis 4. Jahrtausend v. u. Z.) kommt schon in die Holozänzeit. Für diesen Zeitabschnitt ist die Verbreitung der Fischerkultur, der die im Ostseegebiet entstandene Maglemosekultur grundlegend war, kennzeichnend. Für diese Kultur ist die Verbreitung verschiedener Lanzettenspitzen (Abb. 2:1—22), Kernbeile (Abb. 2:37), Knochen und Geweiherzeugnisse charakteristisch (Abb. 3). In Litauen sowie in Süd- und Westbelorußland schlossen sich an diese Kultur episwydrysche Elemente an und bildeten die einheimische Makroliten-Mikrolitenkultur (oder die mittelsteinzeitliche Nemunas-Kultur). Die Stationen dieser Kultur werden gewöhnlich auf der Auenterrasse vorgefunden. Nur zur Zeit der zweiten Litorinatransgression werden die Stationen auf den höheren Flüßterrassen eingerichtet. Für diesen Zeitabschnitt sind drei Typen der Pfeilspitzen kennzeichnend. Die Episwydryspitzen (Abb. 1:23, 24) sind für das Ostbalтиsche Mittelsteinzeitgebiet charakteristisch. Dieses Merkmal bleibt auch im Frühneolithikum erhalten (Abb. 1:25, 26). Solche Geräte treten am meisten in Süd- und Oslitauen auf (Karte 4:1). Sie sind aus 116 Stationen bekannt. Lanzettenförmige Spitzen (Karte 4:2) sind wohl mit der Maglemosekulturwelle angekommen und werden in 120 Fundorten angetroffen. Es gibt einige Typen der Pfeilspitzen. Der kennzeichnendste ist ein Dreieck mit krummem und retuschiertem Rückenteil (Abb. 2:3—4). Diese Form wird auch im Neolithikum vorgefunden, als sie schon kürzer geworden ist. Für Jungneolithikum sind besonders kurze Spitzen charakteristisch

(Abb. 2:16—19). Die Trapezen (Karte 4:3) sind in der Mitte der Mittelsteinzeit als Zwischenkulturelemente aus dem Süden angekommen. Im Jungneolithikum wird manchmal die Oberfläche der Trapezen platt retuschiert (Abb. 2:36). Sie sind aus 96 Mittel- und Jungsteinzeitstationen bekannt. Auch die Harpunenschneiden aus Feuerstein stammen aus Südeuropa (Abb. 2:23—27). Sie sind in 97 Stationen vorgefunden, d. h. beinahe in ganz Litauen verbreitet (Karte 5:1). Dazu sind auch 7 Harpulen mit Schneiden (Vogelpfeile) bekannt (Abb. 3:2, 5, 8; Karte 5:3).

Die dritte Komponente der mesolithischen Nemunas-Kultur sind Kernbeile (Abb. 2:37) und Scheibenbeile, die schon seit Anfang der Mittelsteinzeit nur im südlichen Teil Litauens verbreitet sind (Karte 6:1). Sie sind aus 128 Fundorten bekannt. Aber in Feuersteinsbearbeitungsstätten sind sie schon im Paleolithikum bekannt (Karte 6:2). Ihre Herkunft könnte man mit einheimischen Traditionen des Paleolithikums und mit der Maglemosekulturwelle verbinden. Es sind auch 2 Stiele für solche Äxte vorgefunden (Abb. 3:14; Karte 6:3).

Knochen- und Geweihergeräte kommen beinahe immer als Einzelfunde vor. Ein Teil von ihnen kann mit dem Erbe des Epipaleolithikums verbunden werden. Das sind Lanzenspitzen (Abb. 3:4, 10; Karte 7:1), Harpulen (Abb. 3:7; Karte 7:4), Dolche (Abb. 3:11; Karte 7:5). Die anderen gehören dem Mittelsteinzeittypus an, sie kommen aber noch lange Zeit auch in der Jungsteinzeit vor. Das sind kurze und lange Äxte (Abb. 3:1, 12; Karte 7:2) und kleine Meißel.

III. Die Jungsteinzeit (von der Mitte des 4. bis Mitte des 2. Jahrtausends v. u. Z.) fängt an, als die Einwohner Tongefäße zu erzeugen beginnen. Zu dieser Zeit wurden sie endgültig seßhaft, mannigfaltige Fischerei verbreitet sich, Steingeräte werden angeschliffen und gebohrt, die Fasern werden bearbeitet und gesponnen, das geistliche Leben wird komplizierter. Die Stationen werden unten an Wasserbassins eingerichtet. Nur während der dritten Litorinatransgression werden sie auf den höheren Flüßterrassen angetroffen.

Für die Keramik der Jungsteinzeit sind spitzbodige Gefäße kennzeichnend. Es treten zwei Gefäßformen auf: Kessel und Schalen (Abb. 4:1, 2, 6). Im Tonteig werden organische Beimischungen gefunden. Man unterscheidet zu dieser Zeit zwei Kulturgruppen. In Südlitauen ist die Obernemunas-Kultur verbreitet (Abb. 4:6—10; Karte 8:1), derer Keramik in 19 Fundorten vorgefunden ist. In Nordwestlitauen ist die Narwa-Nemunas-Kultur verbreitet (Abb. 4:1—5; Karte 8:2), derer Keramik aus 14 Ort-

schaften bekannt ist. Gegen Ende des 3. Jahrtausends ist manchmal in beiden Kulturen der Einfluß der Kammkeramik zu bemerken, der durch Kammornamentmotive (Abb. 4:1—13; Karte 8:3) sowie durch die Verbreitung der rombenförmigen Pfeil- (Abb. 7:3—4) und Lanzenspitzen (Abb. 7:1) (Karte 9, 4, 5) ausgedrückt ist. In Litauen ist Keramik mit Kammornamentmotive aus 10 Fundorten bekannt. Im Gebiet der Obernemunas-Kultur sind in der Jungsteinzeit Feuersteingeräte verbreitet, die sehr der mesolithischen Kultur nahe stehen, deshalb sind sie auch zusammen mit diesen kartographiert worden (Karte 4). Die während der Frühjungsteinzeit verbreiteten und sehr nahe den mesolithischen Typen stehenden Knochen und Geweihgeräte der Narwa-Nemunas-Kultur sind ebenfalls zusammen mit den mesolithischen Typen kartographiert worden (Karte 7). Nur für das Neolithikum sind in Litauen manche Pfeilspitzen und Lanzenspitzen (Abb. 5:1, 3, 4, 8; Karte 7:7, 8), Angelhaken (Abb. 5:6), Messer, Ahlen und einige Formen der Geweiähaxte (Abb. 5:2, 7) und Hacken charakteristisch (Abb. 5:5). Für die frühere Jungsteinzeit sind auch Bernsteinschmucksachen kennzeichnend. Sie werden noch lange Zeit im jüngeren Abschnitt der Jungsteinzeit zusammen mit neuen Typen der Schmucksachen fortleben. Die Schmucksachen sind nur in den Stationen an der Ostseeküste vorgefunden (Karte 8:4). Die Gräber der früheren Jungsteinzeit sind Grundgräber in ausgestreckter Lage (Karte 8:5).

Der junge Abschnitt der Jungsteinzeit beginnt gegen Ende des 3. Jahrtausends v. u. Z., als die Elemente der Schnurkeramik in die einheimische Kultur eindringen und Kulturträger dieser Kultur einwandern. Dabei entsteht die einheimische Haffküstenkultur (auch Weichsel-Nemunas-Kultur oder Rzucewoer Kultur genannt). Die Gefäßformen dieser Kultur sind viel mannigfaltiger: Becher, Amphoren, Schalen, breitmündige Töpfe (Abb. 6:1—7). Die Töpfe werden durch Schnurabdrücke, Ritzen, Wulstringverzierungen, Griffzapfen geschmückt und oft mit Besenstrichen bedeckt. Die Schnurkeramik kommt in ganz Litauen vor (Karte 9:1). Sie ist aus 56 Fundorten bekannt. Im

Frühneolithikum, sowohl wie auch im Jungneolithikum werden manchmal auch Textilabdrücke vorgefunden (Karte 9:2). Sie sind in 5 Fundorten aufgetreten.

Im Jungneolithikum zeigen sich noch manche Typen der Mittelsteinzeitgeräte, wie z. B. lanzett- und trapezförmige, manchmal den episyndryischen Typen ähnliche Spitzen. Aber die meisten Spitzen, die der Schnurkeramik angehören, sind dreieckig (Abb. 7:2, 5—11; Karte 9:3). Sie sind in Litauen in 111 Fundorten aufgetreten. Viel seltener werden rombenförmige Spitzen vorgefunden (Abb. 7:3, 4; Karte 9:4), die in Süd- und Nordlitauen aus 18 Fundorten bekannt sind. Man muß sie sowie die blattförmigen Lanzenspitzen (Abb. 7:1; Karte 9:5) als den Einfluß der Kammkeramikkultur betrachten.

Die Toten der Jungsteinzeit werden in Einzelgräbern in Hockerstellung bestattet. Es sind nur wenige Gräber aus diesem Zeitabschnitt erhalten (Karte 8:6).

IV. Die Siedlungen des früheren Metallzeitalters (2. Hälfte des 2. Jahrtausends v. u. Z.) sind sehr den Siedlungen der Jungsteinzeit ähnlich. Sie werden nur immer auf höheren Stellen gebaut, da das Klima allmählich feuchter wird. Um die Wende des Steinzeitalters und des Bronzezeitalters verschwindet die Schnurornamentik, an derer Stelle sich der Besenstrich, der aus dem Steinzeitalter geerbt ist, verbreitet. In Litauen ist die frühere Besenstrichkeramik aus 72 Fundorten bekannt (Karte 10:1). In Ostlitauen sind meistens faßförmige und trichterförmige (Abb. 6:9, 10), in Westlitauen niedrige, breitmündige Töpfe vorhanden (Abb. 6:8). Dazu gehört auch der größte Teil der Keramik mit glatter Oberfläche (Karte 10:2). Am Anfang der Bronzezeit werden noch dreieckige, trapezförmige und andere Spitzen gebraucht. Nur für die Bronzezeit kennzeichnend sind dreieckige Stiel spitzen (Abb. 7:15; Karte 10:3), blattförmige (Abb. 7:13, 14; Karte 10:5) und lange platt retuschierte Stiel spitzen (Abb. 7:16; Karte 10:4). In der zweiten Hälfte der Bronzezeit verschwinden die feinen Feuersteingeräte. Diese Funde widerspiegeln die Zonenunterschiede gar wenig. Nur die geschliffenen Geräte heben sie deutlich hervor (siehe Teil II des vorliegenden Buches).

II. GESCHLIFFENE STEINGERÄTE

O. BAGUSIENE, R. RIMANTIENE

Die geschliffenen Steingeräte gelangen schon seit Anfang des 19. Jahrhunderts in Sammlungen, aber nur in der zweiten Hälfte desselben Jahrhunderts werden sie als Erbe des Steinzeitalters ausgewertet. Über diese

Steingeräte schrieben im 19. und Anfang des 20. Jahrhunderts E. Tyszkiewicz (1842; 1850), J. I. Kraszewski (1860), C. Grawingk (1865; 1871), J. R. Aspelin (1877), T. Daugirdas (Dowgird, 1890; 1891), W. Szukiewicz (1904).

Die größten Sammlungen befinden sich im Kau-nasser Historischen Staatmuseum, im Vil-niuser Historisch-Ethnographischen Museum und in verschiedenen Heimatkundemuseen. In Litauen sind etwa 3000 geschliffene Steingeräte gesammelt worden. Im vorliegenden Buch sind 2560 Geräte und ihre Fragmente aus 1420 Fundorten registriert worden. Alle Geräte sind in 7 Gruppen gegliedert.

I. Die **Beile** sind aus Feuerstein oder aus anderen Felsgesteinarten.

1. Die **Feuersteinbeile** (Abb. 8:1—5, 8; Karte 11) sind beinahe viereckige oder trapezförmige Geräte. Die Beile werden dem Querschnitt nach gegliedert: 1) Die Linsenquerschnittbeile (Karte 11:1) stehen den mesolithischen am nächsten, sie sind aber beinahe immer an der ganzen Oberfläche geschliffen. Sie haben verjüngte, gerade (Abb. 8:1) oder in die Breite gehende Schneiden. Am häufigsten kommen die ersten zwei Typen vor. Sie werden meistens in den Siedlungen des 4. und 3. Jahrtausends v. u. Z. (216:5, 273, 696:1, 1045:4, 1380) vorgefunden. Beile mit erweiterten Schneiden treten viel seltener auf. Ein Teil von ihnen haben einen halbsegmentförmigen Querschnitt. Ohne Zweifel sind das kleine Haken, die nach dem Vorbild der Hacken aus Felsgestein gemacht waren und dem 2. Jahrtausend v. u. Z. angehören; 2) Es sind ebensoviel Beile ovalen Querschnitts (Abb. 8:5; Karte 11:2) wie Linsenquerschnittbeile gefunden worden. Sie werden gewöhnlich schon in den Schnurkeramikkultursiedlungen (76; 216:10; 249:2; 1091; 1350:1 u. a.) angetroffen. Sie sind wohl aus dem ersten Typus etwa um das Ende des 3. Jahrtausends v. u. Z. entwickelt und bis in die Bronzezeit erhalten; 3) Beile viereckigen Querschnitts (Abb. 8:3, 4; Karte 11:3) gibt es am meisten. Ihre Schneiden sind gerade oder ein wenig in die Breite gehend, der Nackenteil ist dick. Im südöstlichen Teil Litauens kommen auch schmale, lange (Abb. 8:8) und auf der Kurischen Nehrung ganz kurze Exemplare vor. Sie sind nur für die Siedlungen des Jungneolithikums kennzeichnend (117:3; 483:1; 668:2; 1177; 1313; 1350:2). Manche von ihnen, deren Form schon den Felsgesteinbeilen nachgeahmt ist, sind wohl bis zum jüngeren Zeitabschnitt der Bronzezeit erhalten (97:1, 171:1) (Abb. 8:8). Die meisten Feuersteinbeile werden in den feuersteinreichen Gebieten Südlitauens, an den Ufern des Flusses Nemunas und besonders im Kaunasser Verwaltungskreis angetroffen. Zahlreich erscheinen sie auch in den Verwaltungsgebieten von Kapsukas und Vilkaviškis. Obwohl die Feuersteinbeile in Europa dort verbreitet waren, wo in der Mittelsteinzeit Feuersteinkernbeile herrschten, unterscheiden sich

die Formengruppen nur in der Jungsteinzeit. Diese Formen und diese Entwicklung sind für den Ostseeraum kennzeichnend.

2. **Beile aus anderen Steinarten** sind (Abb. 8, 6, 7, 9, 10; Karte 12) einheimischer, den späten Feuersteinbeilen ähnlicher, Form. Nur die Steinschleifungsidee soll aus anderswo stammen. Diese Beile werden dem Gewichtszentrum nach gegliedert: 1) Die in der Mitte verdickten Beile (Abb. 8:6) sind meistens vier-eckigen Querschnitts. Exemplare ovalen Querschnitts kommen selten vor; sie sind dicknackig und stumpf. Sie werden schon seit dem Jungneolithikum angetroffen (847:1; 848:1), sie kommen aber auch in den Burgbergen der früheren Metallzeit zahlreich vor (255:4, 457:6, 7, 13; 1189:6; 1372:1, 5, 6, 10). Sie kommen (Karte 12:1, 2) am häufigsten in Nordwestlitauen, am Mittellauf des Flusses Nemunas, im Oberlauf des Flusses Šešupė und in Nordostlitauen, in den Gebieten, wo die Feuersteinbeile nicht verbreitet waren, vor; 2) An den Schneiden verdickte Beile (Abb. 8:7, 9) haben gewöhnlich einen viel schmaleren Nackenteil. Beile ovalen Querschnitts treten sehr selten auf. Sie gehören dem Zeitabschnitt seit dem Ende des 2. Jahrtausends v. u. Z. an. Sie sind nur dort verbreitet, wo sich die früheren Burgberge befinden (457:3, 4, 5, 15; 70:1; 827; 1275:1, 2; 1372:7), d. h. in Nordostlitauen, zwischen der unteren Dubysa und unteren Jūra und am Mittellauf des Flusses Nemunas; 3) Absatzbeile werden selten angetroffen, außerdem sind die Exemplare manchmal nicht typisch (Abb. 10:8; Karte 12:5). Sie sind wohl ziemlich jung, denn einer wurde auf einem Burgberg gefunden (1321:7). Sie sind meistens in Nordost- und Südwestlitauen verbreitet.

II. Die **Schaftlochäxte** werden in 4 Gruppen gegliedert.

1. **Axte mit langem viereckigem Nackenteil** (Baltische) (Abb. 8:11; 19:1—3; 10:1; Karte 13). Die früheren Formen sind den dicknackigen Beilen sehr ähnlich. Die Seiten sind beinahe parallel, der Nackenteil ist so breit wie der Stamm, länglich, das Ende ist viereckig. 1) Axte mit gewölbten Seitenkanten gehören der frühesten Gruppe an, denn sie stehen den Beilen, aus denen sie stammen, noch sehr nahe. Am häufigsten treffen wir sie (Karte 13:1a, b) in Südlitauen und an beiden Ufern des Flusses Nemunas an, ein wenig seltener treten sie in Zemaitija auf, und in Nordostlitauen sind sie äußerst selten. Große Exemplare gibt es sehr wenig. Diese sind meistens in Süd- und Westlitauen verbreitet (Karte 13:1c). Sie wurden auch in den Steinzeitsiedlungen gefunden (246:4, 989:2, 1350:5);

2) Äxte mit parallelen Seitenkanten (Abb. 9:2) sind gewöhnlich dicker, als Äxte der ersten Gruppe. Die Seitenkanten sind parallel nicht nur am Nackenteil, wie bei der ersten Gruppe, sondern auch bis an die Schneiden. Diese Äxte werden in ganz Litauen angetroffen (Karte 13:2a, b), am meisten sind sie aber in Nordostlitauen und Užnemunė bekannt. Große Exemplare (von 13 bis 18 cm lang) kommen etwas öfter vor. Diese treten nur in Nordostlitauen auf (Karte 13:2c). Kleine Exemplare werden in Siedlungen, die dem Ende des Steinzeitalters und dem Anfang der Bronzezeit angehören, gefunden (1055:2; 1065). Sehr oft werden sie in den Flüssen oder ganz nahe an den Ufern eines Flusses gefunden (49; 147:3; 162:1; 393:2; 472:2; 1360). Sie gehören der Haffküstenkultur an, kommen aber auch in Burgbergen vor; 3) Auch Äxte mit verjüngtem Ende des Nackenteiles (Abb. 9:3; Karte 13:3a, b) gehören diesem Typus an, obwohl der Einfluß anderer Äxtetypen bemerkbar ist. Sie sind, wie auch die Äxte mit viereckigem Nackenteil, im Erdgürtel von Kapsukas bis Nordostlitauen verbreitet. Die großen Exemplare der zweiten und der dritten Gruppe konzentrieren sich in Nordostlitauen, Nordwestbelorussia und in Ostlettland, wo sie Aukšzemesäxte genannt werden. Sie gehören der Bronzezeit an.

Die Äxte mit viereckigem Nackenteil sind Baltisch, sie sind nur am Nemunas und Daugava verbreitet, obwohl diesen Äxten nahestehende Typen auch in anderen Gebieten angetroffen werden.

2. **Äxte mit kurzem rundem Nackenteil** (Abb. 9:4—7; 10:2, 3; Karte 14) sind einfache Arbeitsäxte. Sie stehen manchmal der höher erwähnten Gruppe, manchmal den Baltischen Bootäxten nahe. Sie sind zweier Arten: 1) Es gibt lange und kurze Äxte mit rundem Nackenteil (Abb. 9:9—7). Die kurzen sind 8—10 cm lang, am Schaft sind sie 4—5 cm dick, die Seiten sind aufgeblasen, der Nackenteil kugelförmig, die Schneiden ein wenig in die Breite gehend. Diese Äxte sind (Karte 14:1) am häufigsten in Mittellitauen verbreitet, aber am Flusse Nevėžis, in Suvalkija, in Ost- und Südlitauen sind sie nicht vorhanden. Die frühesten sind in den Siedlungen, die dem 3. Jahrtausend angehören, gefunden (249:3). Manchmal werden sie tiefer in der Erde gefunden. Wahrscheinlich stammen sie aus zerstörten Einzelgräbern (461:1; 487:7; 761:2; 774; 1157:1). Sie kommen aber auch in den frühen Burgbergen vor; 2) Äxte mit verjüngtem Nackenteil (Abb. 10:2—3) sind oft anderen Typen — Bootäxten, doppelschneidigen Äxten — ähnlich. Sie sind wohl Abkömmlinge dieser Typen, sie haben jedoch niemals die Qualität der hier erwähnten Äxte erreicht.

Sie sind am meisten (Karte 14:2) in Westlitauen bis Dubysa und im westlichen Teil von Suvalkija verbreitet. Sie werden auch ganz nahe an Wasserbassins gefunden (80; 102:2; 436:2; 585; 620; 1065:6). Manche stammen wohl aus zerstörten Gräbern (899; 1018). Es gibt auch solche, die mit Burgbergen verbunden sind (847:4; 875; 1036; 1352).

3. **Bootäxte** (Abb. 10:4—6, 11—13; Karte 15; 16). Sie erscheinen in großer Formenmannigfaltigkeit. Den Hauptmerkmalen nach werden sie in 4 Gruppen gegliedert: 1) Der Europäische Typus (Abb. 11:1—5) hat einen ovalen, viereckigen oder beinahe trapezförmigen Querschnitt. Die Seiten am Schaftloch sind angewölbt. Sie haben ausgeschweifte Schneiden, auf dem Rückenteil ist meist eine Leiste vorhanden. Die in Litauen gefundenen Äxte kann man dem Nackenteil nach in Äxte mit zylinderförmigen und kegelförmigen Nackenteilen gliedern. In den besten Exemplaren macht der Nackenteil etwa $\frac{1}{4}$ der ganzen Axtlänge aus (Abb. 11:1), die Exemplare aber, die schon repariert worden waren, haben viel kürzere Schneideteile (Abb. 11:2—4). Das Ende des Nackenteils wird sehr selten erweitert (Abb. 11:1). Die großen Exemplare haben am Schaftloch eine viel mehr bemerkbare Erweiterung. Sie sind (Karte 15:1, 2, 3) am häufigsten in Westlitauen bis zum Mittellauf der Flüsse Dubysa und Nemunas verbreitet, seltener kommen sie in Nordostlitauen, zwischen den Flüssen Nevėžis und Sventoji, vor. Ein Teil von ihnen stammt ohne Zweifel aus zerstörten jungsteinzeitlichen Einzelgräbern (206; 323; 602:3; 611; 955; 1014; 1072; 1259). Oft werden sie in Flüssen gefunden (290:3; 839:1). Die Äxte mit kegelförmigem Nackenteil sind eine der jüngsten Varianten des Europäischen Typus. Von dem Schaftloch an wird ihr Nackenteil allmählich schmäler (Abb. 12:3). Der Querschnitt ist verschiedenartig, der Rückenteil gebogen. Die Schneide geht nur ein wenig in die Breite. Diese Äxte werden auch beinahe ausschließlich in West- und Nordlitauen angetroffen. Manche dieser Äxte stammen ohne Zweifel aus zerstörten Einzelgräbern (99; 869; 1012; 1052:2). Sehr verschwommene Exemplare treten auch in den Burgbergen auf (870; 1198); 2) Fatjanowoäxte (Abb. 12:4, 5) werden als vereinzelte Stücke gefunden, und sogar diese sind für diesen Typus nicht sehr charakteristisch. Von den anderen Äxten unterscheiden sie sich dadurch, daß die Schneide weit rückwärts gezogen, der Rückenteil dachförmig und der Querschnitt komplizierter ist. Manchmal haben diese Äxte an beiden Seiten Leisten. Sie treten (Karte 15:7) meistens in Westlitauen auf. Einige Exemplare sind im

östlichen und südöstlichen Teil Litauens vorgefunden. Wahrscheinlich sind sie eingeführt worden; 3) Bootäxte des Baltischen Typus (Abb. 13:1—8) haben gewöhnlich einen viereckigen Querschnitt mit abgeplattetem Nackenteil, die Ober- und Unterseite sind gerade, die Schneide ein wenig in die Breite gehend. Sie sind nicht mehr so elegant, wie die Bootäxte des Europäischen Typus. Der Einfluß einheimischer Äxte (viereckigen Querschnitts, mit rundem Nackenteil und doppelschneidig) ist zu bemerken. Sie sind zweier Arten: a) Mit gewölbten Seiten und langem Nackenteil (Abb. 13:1, 2, 4, 5), die noch manche Elemente des Europäischen Typus erhalten haben. Sie sind 9—15 cm lang, die Seitenansicht ist manchmal gewölbt, die Schneiden oft geschweift — verjüngt oder erweitert; b) Äxte, die vom Schaftloch an deutlich verjüngt und mit kurzem Nackenteil sind (Abb. 13:3, 6—8), verlieren allmählich ihre Kennzeichen und werden den gewöhnlichen Äxten ähnlich. Diese Äxte treten dreimal häufiger als die Äxte der Gruppe a auf. Die Äxte dieser beiden Gruppen werden oft tief in der Erde (aus zerstörten Einzelgräbern?), an Wasserbassins, oder im Wasser, in Torfsbrüchen, aber manchmal auch in Burgbergen angetroffen (457:1; 1372:2). Die letzteren sind ihren Prototypen wenig ähnlich (Abb. 13:5). Baltische Äxte treten (Karte 16) an den Ufern des Flusses Šešupė, zwischen den Flüssen Nevezis und Dubysa, zwischen Venta und dem Oberlauf des Flusses Minija zahlreich auf. Sie werden beinahe niemals in Südostlitauen, am Mittellauf des Nemunas oder in den Rayons Sakiai oder Silutė vorgefunden. Ähnliche Typen werden in weit entlegenen Gebieten getroffen (am Mitteldniepr, in Finnland), sie unterscheiden sich aber von den Baltischen durch die Nackenteilform und durch manche Proportionen. Überall sind sie einheimische Typen; 4) Tullenäxte (Abb. 10:4—6) kommen sehr selten vor. Sie sind sehr verschiedenartig und sind wohl eingeführt. Sie werden auch geradrückige Äxte genannt. Sie sind für Osteuropa, wo es drei abgesonderte Zentren solcher Äxte gibt, kennzeichnend. Diese Äxte sind meistens in Nordlitauen verbreitet (Karte 15:8).

4. **Doppelschneidige Äxte** (Abb. 14; Karte 17) werden in Litauen oft angetroffen. Der Schneidenform nach werden sie in zwei Gruppen gegliedert: 1) Scharfschneidige Äxte (Abb. 14:1—3; Karte 17:1—2). Meistens sind sie sehr symmetrisch, nicht groß, die Schneiden sind 6—4 cm breit, es kommen aber Äxte vor, deren Schneiden von 6,5 bis 2,2 cm breit sind. Manchmal sind die Schneiden verschiedener Breite,

der Oberteil ein wenig eingebogen, der Rückenteil gewölbt (Abb. 14:5). Zahlreich erscheinen sie in Mittellitauen, zwischen den Flüssen Dubysa und Šventoji. Dieser Typus ist auch in Europa sehr weit verbreitet. Aber die Varianten dieses Typus unterscheiden sich. Unsere Variante ist am häufigsten in dem Baltischen Kulturgebiet vorzufinden. Es gibt Angaben, daß sie in der zweiten Hälfte der Bronzezeit gebraucht wurden, ohne Zweifel sind aber die gewölbten Exemplare noch älter; 2) Die doppelschneidigen Äxte mit stumpfen Schneiden haben einen viereckigen und einen achteckigen Querschnitt: a) Äxte, die einen viereckigen Querschnitt haben (Abb. 14:4, 6—9), werden in Litauen auch sehr häufig angetroffen. Ihre Schneiden sind gewöhnlich schmäler, als die Schneiden der scharfschneidigen Äxte. Der Querschnitt ist ziemlich deutlich viereckig. Sie sind ebenfalls für das Baltische Gebiet kennzeichnend, und sind wohl Abkömmlinge der früheren scharfschneidigen Äxte. Von ihrer jungen Herkunft zeugen ungewölbte Seiten und immer gerade Ober- und Unterflächen; b) Achtkantige fazetierte Äxte (Abb. 14:7; Karte 17:5, 6) werden viel seltener vorgefunden. Die Schneide dieser Äxte ist gewöhnlich ein wenig verjüngt. Die Rückenwölbung mancher Äxte und eine wenig bemerkbare Einschnürung des Nackenteils (oder der Schneide) machen sie den Bootäxten ähnlich. Die fazetierten Äxte sind auch für das Baltische Kulturgebiet kennzeichnend. Sie sind wohl im Jungneolithikum erschienen, ohne Zweifel lebten sie aber noch während der ganzen Bronzezeit fort.

III. **Keulen** werden nicht häufig angetroffen, sie sind aber sehr verschiedenartig und man kann sie nur mit Vorbehalt in 5 Gruppen gliedern: 1) Längliche Keulen (Hämmer) (Abb. 15:1, 3; Karte 18:1) sind oft unregelmäßiger Form, grob bearbeitet, oder aus zerbrochenen Äxten umgearbeitet. Der Querschnitt ist meistens viereckig mit verschwommenen Ecken, manchmal beinahe rund. Solche Hämmer sind sehr schwer zu datieren, da sie nur zufällige einheimische Abkömmlinge sind; 2) Keulen mit plattem und ovalem Querschnitt (Abb. 15:4, 7; Karte 18:2) sind gewöhnlich wenig bearbeitet, lediglich um dem gefundenen Stein anzupassen. Der Querschnitt ist manchmal dick und halbrund, oval, linsenförmig, oder einem abgeschnittenen Doppelkegel ähnlich. Anderen Kulturfunden nach werden diese Keulen Ende des 3. und Anfang des 2. Jahrtausends v. u. Z. datiert; 3) Kugelförmige und faßförmige Keulen (Abb. 15:5; Karte 18:3) haben einen 7 cm langen Querschnitt und sind fast gleichartig. Sie erscheinen in Bronzezeitsiedlungen (1065:7;

1403:1) und in den frühen Burgbergen (1321:4). Diese Keulen sind wahrscheinlich aus dem Süden eingeführt; 4) Sternförmige Keulen (Abb. 15:8; Karte 18:4) gibt es noch weniger. Sie sind platt mit verschiedenartig eingeschnittenen Rändern. Sie gehören dem Ende der Bronzezeit und der frühen Eisenzeit an. Die Keulen aller dieser 4 Typen werden in allen Teilen Litauens vorgefunden, am zahlreichsten kommen sie aber in Südwest- und Nordostlitauen vor. Einige Exemplare sind am Niederlauf des Flusses Dubysa und am Oberlauf des Flusses Venta aufgetreten; 5) Rombenförmige Keulen (Abb. 15:2; Karte 18:5) sind auch ein seltener Typus. Der Querschnitt aller dieser Keulen ist oval, die Oberfläche ist gewöhnlich uneben, das Schaftloch in einzelnen Fällen ausgemeißelt. Sie sind im nordwestlichen Teil und in Südlitauen erschienen. Sie sollen finnischer Herkunft sein.

IV. **Hacken** sind aus dem 3. Jahrtausend v. u. Z. bekannt. Sie waren aus einem ganzen Stück Holz zusammen mit dem Stiel gemacht. Wahrscheinlich nur deshalb sind in Litauen so wenig steinerne Hackenköpfe gefunden worden, sie sind aber verschiedenartig und werden in 5 Gruppen gegliedert: 1) Hacken unregelmäßiger Form (Abb. 16:1) wurden gewöhnlich aus einem zufällig gefundenen Stein gemacht. Man bohrte ein Schaftloch und verjüngte die Schneiden. Sie werden auch in den Siedlungen des Jungneolithikums angetroffen (390); 2) Zur Herstellung der viereckigen Hacken (Abb. 16:2) werden auch Steine zufälliger Form gebraucht. Nur die Schneiden werden geschliffen. Es gibt aber Hacken auch mit gut geschliffener Oberfläche; 3) Trapezförmige Hacken (Abb. 16:3) sind gewöhnlich klein und den Beilen ähnlich. Es kommen Exemplare auch ohne Schaftloch vor. Sie werden auch in den Siedlungen des Jungneolithikums (1091) vorgefunden. Die Hacken aller dieser 3 Arten sind in ganz Litauen verbreitet. Aber in Mittellitauen, nordwärts des Flusses Nemunas, im Rayon Sakiai und zwischen den Flüssen Nemunas, Neris und Merkys werden sie selten angetroffen; 4) Walzenhacken (Abb. 16:7; Karte 19:2) sind lang, zylinderförmig, der Querschnitt ist oval oder rund, die Schneiden sind gerade oder ein wenig gewölbt. In Litauen waren sie neben den jungneolithischen Siedlungen vorgefunden (488:2; 1052:1; 1065:9). Dieser Typus ist wohl aus dem Westen gekommen. Er ist in Südostlitauen und auf der Kurischen Nehrung konzentriert; 5) Schuhleistenkeilförmige und Schlangenkopfhacken (Baltische) (Abb. 16:8—10; Karte 19:3, 4) sind sehr aneinander stehenden Typen nahe, und aus Bruchstücken kann man sie meistens voneinander nicht unterscheiden. Die Seiten der schuhleistenkeilförmigen Hacken gehen kopswärts

ein wenig in die Breite, die Seiten der Schlangenkopfhacken sind beinahe parallel. Der Hakenkopf der früheren Form hat noch keinen Schlangenkopf, nur das Rückgrat ragt deutlich empor (Abb. 16:8). Später entsteht auf dem Rückgrat eine deutliche Kante und der Hakenkopf wird regelmäßig erweitert (Abb. 16:9). Noch später wird der Hakenkopf platt und rund (Abb. 16:10). Bruchstücke der schlängenköpfigen und schuhleistenkeilförmigen Hacken werden in den früheren Bronzezeitsiedlungen angetroffen (491:6; 681:1; 989:1; 1300). Den anderen Funden nach werden Folgerungen gezogen, daß sie die ganze Bronzezeit überlebten. Diese beiden Typen sind nur für das Baltische Gebiet kennzeichnend. Die schuhleistenkeilförmigen Hacken sind früher entstanden und werden etwas nördlicher vorgefunden. Sie sind wohl noch während der Wanderungen der Schnurkeramikkulturträger in Erscheinung getreten. Die Schlangenkopfhacken werden nur im beschränkten, von den Baltischen Stämmen bewohnten Gebiet, am weitesten in Nordlettland im Verwaltungsgebiet Madona, im Westen an der Oder, im Südosten im Grodnogebiet gefunden (obwohl einige ganz verschwommene Exemplare auch in Polesia angetroffen wurden). Sie sind in ganz Litauen verbreitet.

V. **Meißel** kommen in Litauen sehr selten vor (Abb. 15:16; Karte 19:5). Alle sind aus nichteinheimischem Schiefer gemacht. Es gibt Meißel zweier Formen: gradschneidige Meißel und Hohlmeißel. Sie sind alle aus dem finno-ugrischen Gebiet gegen Ende des 3. und Anfang des 2. Jahrtausends v. u. Z. eingeführt worden.

VI. **Fragmente und Umarbeitungen** (Abb. 16:4—6; Karte 20) ergänzen die Darstellung der Äxteverbreitung. Meistens sind das zerbrochene Äxte mit viereckigem, langem oder rundem und kurzem Nackenteil (Karte 20:1). Manchmal werden die zerbrochenen Äxte in Äxte mit viereckigem Nackenteil oder in Meißel umgearbeitet (Abb. 16:15—16; Karte 20:2).

Die Verbreitung der geschliffenen Geräte zeigt die Entstehung und Entwicklung der Kulturgebiete. Leere Landstreifen zwischen den Flüssen Neris und Merkys und zwischen dem Nemunas und dem Niederlauf des Flusses Šešupė sondert das südliche Gebiet Litauens, dessen Hauptkultur die Nemunas-Oberlaufkultur war, ab. Der zweite in mancher Hinsicht leere Landstreifen zwischen den Flüssen Dubysa und Sventoji sondert Westlitauen, das die Impulse von der Ostseeküste bekam, von Ostlitauen ab, das eine lange Zeit alte konservative Geräteformen erhalten hat. In Mittellitauen verbreiteten sich mehr Äxte nur später (in der Bronzezeit) und meistens solche, die in anderen Gebieten seltener angetroffen werden.

III. BRONZEZEITDENKMÄLER UND -FUNDE

E. GRIGALAVICIENE

Die ersten Berichte über die Bronzezeitfunde in Litauen erschienen um die Mitte und in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, obwohl im 20. Jahrhundert noch sehr wenige Funde aus diesem Zeitalter bekannt waren (Покровский, 1892; Hollack, 1908; Tarasenka, 1928). In den vierziger Jahren des 20. Jahrhunderts waren schon 128 Funde aus 62 bekannten und aus 10 unbekannten Fundorten registriert worden (Puzinas, 1936; 1938). Gegenwärtig sind schon 5 bronze- und früheisenzeitliche Hügelgräberfelder, 3 Hortfunde und 200 Bronzegeräte, die dem Zeitabschnitt vor unserer Zeitrechnungswende angehören, erforscht worden. Die meisten sind Streufunde. Die Periodisierung der Bronzezeitdenkmäler beruht auf dem System von Montelius, das für das Baltische Gebiet von C. Engel (Engel, 1935), J. Puzinas (Puzinas, 1936; 1938), M. Gimbutas (Gimbutas, 1960) und J. Dąbrowski (Dąbrowski, 1968) angepaßt worden ist. Die Bronzezeit wird in ältere Bronzezeit (die Stufen I bis III nach Montelius) und jüngere Bronzezeit (die Stufen IV bis VI nach Montelius) gegliedert. Die ältere Bronzezeit wird von 1600 bis 1100, die jüngere von 1100 bis 550 v. u. Z. datiert.

Aus der älteren Bronzezeit haben wir nur ein erforschtes Denkmal aus Slažiai (97), das der III. Periode angehört. Den Einzelfunden der I. Periode darf man urteilen, daß das Metall den Bewohnern Litauens damals schon bekannt war. Dem frühesten Zeitabschnitt gehören die in Veliuona (107) und Panevėžys (68) gefundenen Axdolche, die aus Polen eingeführt sind. Beinahe demselben Zeitabschnitt gehören auch die frühesten östlichen Randbeile (Abb. 18:5) des sogenannten Ost- oder Norddeutschen Typus (4:1; 38:1, 2; 102) an. Gegen Ende der I. und am Anfang der III. Periode vermehrt sich die Zahl der eingeführten Erzeugnisse und die ersten einheimischen Metallgeräte treten auf. Meistens sind das Arbeitsgeräte und Waffen. Die importierten Geräte nachahmend, werden einheimische Randbeile des jüngeren Osttypus erzeugt (Abb. 18:2, 6) (4:2; 37:1, 2; 51; 86; 113:14). Sie werden Ende der II. und Anfang der IV. Periode datiert. Der Haupttypus der Äxte, die im südlichen Teil des Baltischen Gebietes verbreitet sind, ist der Ostbaltische Typus. Die frühesten Äxte dieses Typus haben einen langen Schaft und kurze Schneiden (Abb. 18:8) (18). Die frühesten Exemplare sind im ehemaligen Ostpreußen aufgetreten, deshalb vermutet man, daß gerade dort das Produk-

tionszentrum gewesen ist. Äxte mit halbrunden und spatenförmigen Schneiden (Abb. 18:3, 12, 13) sind nordwärts häufiger vorzufinden (sie kommen auch in Lettland vor). Der Verbreitung dieses Typus nach darf man urteilen, welches Territorium von den Baltischen Stämmen bewohnt war. Die größte Zahl der Randbeile ist in Westlitauen vorgefunden, deshalb vermutet man, daß ein Produktionszentrum am Niederneumunas und das andere in Nordlitauen gewesen ist.

Außerdem waren in Nordlitauen Absatzäxte (Abb. 18:1), die der III.—IV. Bronzezeitperiode angehören, verbreitet (19; 25:1, 2; 27). In Westlitauen, d. h. in den Verwaltungskreisen Klaipėda und Silutė, treten die sogenannten Randbeile des Klaipėdatypus sehr häufig auf (Abb. 18:4) (41:1; 96:1, 2; 113:3). Für das Baltische Gebiet sind auch die Baltischen Streitäxte kennzeichnend (Abb. 18:10). Sie werden noch Nortikenertypus genannt (8; 28:1; 63:1; 66; 70:1; 75:83; 95:1, 2). In Litauen und im ehemaligen Ostpreußen werden sie zahlreich vorgefunden.

Eine kleinere Gruppe bilden die Lanzenspitzen, die die Beziehungen der Baltischen Stämme mit anderen Ländern widerspiegeln. Zwei von ihnen gehören dem nordischen (Abb. 19:1) (28:2, 3) und eine gehört dem Lausitzer (63:2) Typus an. Eine stammt aus Südrussland (Abb. 19:3) (31). Einige gehören dem gemeineuropäischen Typus an (101:1—3, 14).

Die Schmucksachen sind nicht mannigfaltig, z. B., ein Fragment eines tordirierten Halsringes (97:16), Ösennadeln (97:1—8), Spiralanadeln (Abb. 19:11) (70:2; 97:23), massive geschlossene Armringe aus rundem Draht (97:9—13), Armringe mit geschwollenen (10:1) und verjüngten (10:2; 97:14, 15) Enden, Spiralarmringe (113:8, 9), Ringe (97:17—20). Diese Schmucksachen gehören der II.—III. Bronzezeitperiode an und sind für Ostpommern und Westpreußen kennzeichnend. Von den anderen Funden darf man ein Fragment einer Spirale (97:22), einen Tutulus (97:2) und Menschenfiguren (90; 113:10) erwähnen.

Der jüngeren Bronzezeit, außer einzelnen Streufunden, gehören noch 3 Hortfunde und mehrere erforschte und noch unerforschte Hügelgräber an. Der IV.—V. Periode gehört der Vaškauer Hort (106) an, in dem sich eine Mälaraxt, eine Axt des Typus Halic und ein miniaturischer Dolch befinden. Der Baudėjos-Hort (13) sowie der Pabalai-Hort (65) gehören der Scheide zweier Zeitalter — der jüngsten

Stufe der Bronzezeit und der frühen Eisenzeit — an. Diese Horte enthielten nur Schmucksachen. Diesem Zeitabschnitt angehörende Hügelgräber mit Steinkreisen sind in Egliškiai (24), Mišeikiai (56), Kretingalė (43), Kurmaičiai (46), Kveciai (47) erforscht. Die Hügelgräber, die sich in Pagėgiai und Padvariai befinden, sind noch nicht erforscht. Für die jüngere Bronzezeit sind die Tüllenbeile kennzeichnend. In der IV.—V. Periode werden nur importierte Beile dieses Typus angetroffen. In der VI. Periode treten auch einheimische Beile desselben Typus in großer Zahl auf. Die importierten Beile stammen aus Mittelschweden (Abb. 20:5) (106), Norddeutschland und Pommern (72), Gotland (34) (obwohl man sie dort nicht als einheimische, sondern als importierte aus Südeuropa betrachtet), Lausitz (59) oder ehem. Ostpreußen (80). Am häufigsten sind die einheimischen Tüllenbeile verbreitet, die verschiedenartig sind. Von den anderen Varianten unterscheidet sich der einheimische Beil des Tilsiter Typus (74; 80:2), der nur in einem schmalen Landstreifen auf beiden Ufern des Flusses Nemunas verbreitet ist. Solch ein Beil ist auch in Lettland gefunden worden. Sehr zahlreich treten in ganz Litauen die Beile des Ilišker Typus auf (9:2, 12; 20; 1; 30; 32; 36; 52; 104; 109; 112; 113:5). Wahrscheinlich gab es in Litauen einige Zentren, wo Beile produziert wurden. Eine höhere Entwicklungsstufe desselben Typus vertreten Beile aus Sutkūnai (89), Silainiai (92) (Abb. 20:7). Die allerhöchste Entwicklungsstufe vertreten Beile des Liepyner Typus (50) (Abb. 20:6). Sie waren in Westlitauen und Užnemunė verbreitet, woher sie sich nach dem ehem. Ostpreußen und Kurland (in Lettland) über-

gingen. Die einzige Nackenaxt gehört dem Vaškauer Hort an (106:2). Sie ist aus Osten oder Südosten des Europäischen Teils der Sowjetunion importiert worden. Analogische Äxte gibt es im Haličer Hort, der der Seimakultur angehört. Sehr seltene Funde in Litauen sind: ein kleiner Meißel (113:7) und zwei kleine Sichel (29; 67). Sie sind aus der Lausitz oder aus anderen im Westen liegenden Gebieten importiert worden. Es gibt einige Messer (2; 53) und Dolche einheimischer Form (82; 91; 106:3). Es werden ziemlich viel Lanzenspitzen gefunden (Abb. 19:2, 4, 6—10). Ihre einheimischen Formen sind einfach und sehr mannigfaltig. Bei nahe alle gehören der VI. Bronzezeitperiode an (1; 3; 15; 20:2; 23; 45; 55; 58; 59:3; 76; 78:1; 92:3; 100:2; 108).

Aus der jüngeren Bronzezeit und der frühen Eisenzeit gibt es mehr Schmucksachen; sie sind auch verschiedenartiger. Am häufigsten treten einheimische Formen auf: Spiralscheibenkopfnadel aus rundem Draht (Abb. 19:12) (5; 13:1; 65:1; 2; 78:2), Schwanenhalsnadel (10:3), Halsringe aus rundem Draht mit verjüngten (63:3—6) und kegelförmigen (95:3, 4) Enden, Halsringe mit pferdehufähnlichen Enden (11; 62; 95; 95:5; 97:24), massive Armringe (35; 77:1), Spiralarmringe (13:2, 3). Es gibt auch einheimische brillenförmige Spiralplatten-Schmuckstücke (6:1, 2; 77:6, 7). In typologischer Hinsicht ist der Stepanava-Schmuck ihre weitere Entwicklungsstufe (87). Diesem Zeitabschnitt gehören noch spiralförmige Schlafengröße (24:1; 46:1—3; 94:1), spiralförmige (46:4—6; 69), brillenförmige (60; 71; 77:5), länglich gegossene (24:2), halbmondförmige (13:9) und runde (77:2—4) Anhängsel an.

T U R I N Y S

I V A D A S	3
-------------------	---

I. AKMENS AMŽIAUS PAMINKLAI. R. Rimantienė

1. Paminklų ir dirbinių tipai	5
2. Radimo vietų ir radinių sąrašas	20
3. Pagrindinių dirbinių tipų rodyklė	82

II. AKMENINIAI GLUDINTI DIRBINIAI. O. Bagušienė, R. Rimantienė

1. Gludintų dirbinių tipai	84
2. Radimo vietų ir radinių sąrašas	105
3. Pagrindinių dirbinių tipų rodyklė	201

III. ŽALVARIO AMŽIAUS PAMINKLAI IR RADINIAI. E. Grigalavičienė

1. Paminklų ir dirbinių tipai	206
2. Radimo vietų ir radinių sąrašas	212
3. Dirbinių tipų rodyklė	222
LITERATŪRA	223
TRUMPINIMAI	226
Šaltinių (Šlt) ir saugojimo vietų (Sv) trumpinimai	227
Santrauka rusų kalba	229
Santrauka vokiečių kalba	239

Римуте Константиновна Римантене
Элена Антановна Григалавичене
Она Чеслововна Багушене

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЙ АТЛАС ЛИТОВСКОЙ ССР
Книга первая

На литовском языке
Издательство «Минтис» Лит. ССР
г. Вильнюс, 1974 г.
Ответственный редактор доктор исторических наук
Р. Римантене

Rimutė Rimantienė, Elena Grigalavičienė,
Ona Bagušienė

LIETUVOS TSR ARCHEOLOGIJOS ATLASAS
I knyga

Redagavo istorijos mokslų daktarė R. Rimantienė
Redaktorės D. Leščinskienė ir S. Bondarenko
Viršelio dailininkas V. Zilius
Meninis redaktorius R. Dichavicius
Techninė redaktorė E. Volkienė
Korektorės D. Baliukynienė, M. Vaineikienė

Duota rinkti 1973.VIII.20. Pasirašyta spausdinti 1974.II.6
LV 00746. Popierius: spaudos Nr. 1, form. 84×108/16, 26,18 sp. l.+
7 sp. l. įklijų, 31,73 apsk. l. l.+3,35 apsk. l. l. įklijų. Tiražas
2000 egz. Kaina 2,67 rb

Leidykla „Mintis“, Vilnius, Sierakausko g. 15.

Spausdino Valst. „Vaidzo“ sp., Vilnius, Strazdelio g. 1.
Užsak. Nr. 3043